

VIII. SÁNDOR PÁPA
ÉS A BÉCSI UDVAR

(1689—1691.)

A VATIKÁNI LEVÉLTÁR OKMÁNYAI ALAPJÁN.

IRTA:

DR SCHEFFLER JÁNOS.

UNGVÁR,
NYOMATOTT SZÉKELY ÉS ILLÉS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1914.

Nihil obstat.

Dr. Antonius Láng
ensor.

Nr. 1213.

Imprimatur.

Szatmár-Németi, die 7. Maji 1914.

(L. S.)

Tiburtius
Episcopus.

[1]

ELŐSZÓ ÉS A FORRÁSOK RÖVID ISMERTETÉSE.

XI. Ince pápának, hazánk egyik legnagyobb jótevőjének 1689. augusztus 12-én bekövetkezett halála után másfél esztendőn át erős hanyatlásnak indul az a lelkes mozgalom, amelynek végső célja Magyarországnak, sőt egész Európának felszabadítása a török járom alól. A mohamedánok egy időre visszanyerik régi harci kedvüket, a keresztény seregek súlyos vereségeket szenvednek. Ennek a visszaesésnek legfőbb oka az, hogy az 1689. október 6-án megválasztott VIII. Sándor pápa tizenhat havi uralkodása alatt megszűnt az a bensőséges viszony, amely a szent szövetséget létrehozó XI. Ince pápa és I. Lipót között tizenhárom éven át fennállott, és annak helyét sajnálatos félreértések, diplomáciai surlódások foglalták el. Ennek a tizenhat hónapnak történetét akarja dolgozatom röviden feltüntetni. E rövid idő nem bővelkedik világraszóló fontos eseményekben, de mégsem érdektelen belepillantani azokba a diplomáciai tárgyalásokba, amelyek VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar között folytak. Fraknoi Vilmos püspök, a vatikáni levéltár fáradhatatlan buvára, „*Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal*” c. művében XI. Ince haláláig jutott, és XII. Ince pápáról szintén adott ki egy kis monografiát „*Várad felszabadítása 1692-ben és XII. Ince pápa*” címen. VIII. Sándor pápa uralkodása XI. és XII. Ince közé esik.

Legyen e szerény munka hálámnak némi kifejezése a budapesti kir. magyar tudomány-egyetem iránt, amelynek köszönhetem, hogy Rómában a vatikáni levéltár forrásai alapján dolgozhattam.

VIII. Sándor uralkodása főképen diplomáciai vitákban

[II]

merült ki. Mivel e vitákban a szentszéken kívül főleg a két hatalmas ellenfél: I. Lipót római császár, Magyarország királya és XIV. Lajos francia király volt érdekelve, azért teljes és helyes kép kialakítása céljából tekintetbe kell vennünk:

I. a francia király levelezését római képviselőivel,

II. a bécsi forrásokat és

III. a vatikáni levéltár adatait.

I. *A francia külügyminiszteriumban* található forrásokat főleg Charles Gérin és E. Michaud dolgozták föl. *Gérin* igazi speciálistája e kornak, mint azt számos munkája bizonyítja.* Higgadtan, a legnagyobb pártatlansággal és a szentszék iránti tisztelettel tárgyalja a kérdést. Ellenben *Michaud-t* elejétől végig a pápák iránti fanatikus gyűlölet vezeti. A szerző maga katolikusból lett ó-katolikus, majd protestáns. Munkájának értékét és célját ő maga jellemzi legjobban, amikor XI. Ince és VIII. Sándor pápa történetét „hasznos és hazafias tanulság” gyanánt állítja a franciák elé, mert — úgymond — IX. Pius pápa erőszakos politikája nagyon hasonlít XI. Incének, ennek „az époly önfelü és hajthatatlan, mint tudatlan” pápának politikájához; XIII. Leo pápasága pedig szakasztott mása VIII-Sándor politikájának, „aki egyike az egyház legravaszabb pápáinak.”** Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy Michaud XI. Incéről és VIII. Sándorról valóságos torzképet festett. Munkája csak annyiban bír értékkel, amennyiben több addig kiadatlan okmányt közöl.

II. *A bécsi forrásokat* Sigismund v. *Bischoffshausen* dolgozta föl, aki a bécsi császári és királyi házi, udvari és állami levéltárak, valamint a Lichtenstein hercegi levéltár alapján írta meg VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar közötti viszonyt. A bécsi levéltárak főként Lichtenstein Antal hercegnek, Lipót király római követének, Goess János gurcki püspöknek és biborosnak, Lipót római oratorának, Medici Ferenc biboros-

* Louis XIV. et le Saint-Siège; Recherches historiques sur l'assemblée du clergé de France de 1682.; Le pape Alexandre VIII. et Louis XIV.; Le pape Innocent XI. et la révolution anglaise de 1688.; L'ambassade de Lavardin és a „Revue des questions historiques” 20., 23., 24., 33. és 39. évfolyamában található számos dolgozat e korról, — mind eredeti okmányok alapján.

** L. Alexandre VIII. et le duc de Chaulnes c. műve bevezetésében 7—8. 1.

[III]

protektornak, Scarlatti apátnak és más Rómában élő osztrák eredetű vagy osztrákérmű egyének levelezését tartalmazzák.***

III. De sem a két nevezett francia író, sem Bischoffshausen nem használta föl a *vatikáni levéltár* adatait. Minthogy jelen munka leginkább a vatikáni levéltár adatain épül föl, azért szükségesnek tartjuk e forrásokat röviden ismertetni. Ezek közül legfontosabbak:

1. a *pápai nunciosok levelezései* a pápa öccsével, Ottoboni Péter bíboros-államtitkárral. Ránk nézve főleg a bécsi, varsói, madridi és párisi nunciosok levelezése bír jelentőséggel. A *bécsi* nunciaturát Buonvisi bíboros távozása után VIII. Sándor egész uralkodása alatt Tucci Ferenc, apát-protonotárius, a nunciatura auditora vezette, mert I. Lipót nem akarta a pápától kinevezett rendes nunciust, Corsini Lőrincet elfogadni. Bővebben lásd e kérdést az 55. köv. lapon. Tucci leveleit az 1689—1691. évekről a *Nunziatura di Germania* 215., 217. és 218. kötete, Ottoboni bíboros válaszait pedig a 39. kötet foglalja magában.

A *lengyel* udvarnál 1689. őszéig Cantelmo, caesareai érsek volt a nuncius, de ekkor előbb Augsburgba ment a római király-választó gyűlésre, majd 1690. február 13-án elnyerte a bíborosi méltóságot. Távozása után. 1689. november 29-től Bonesana Ferenc, milánói theatinus atya vezette az ügyeket 1690. június 24-éig, a kinevezett rendes nuncius, Santa Croce seleuciaai érsek megérkezéséig. A nunciaturából Rómába küldött levelek a *Nunziatura di Polonia* 108., 109. és 110. kötetekben, az államtitkár levelei pedig a 186. kötetben vannak összefoglalva.

A *madridi* nunciaturát VIII. Sándor uralkodása elején Liberati, a nunciatura auditora vezeti. 1690. január 22-én a pápa Mosti József, nazianzi érseket nevezi ki spanyol nunciussnak, aki július 6-án foglalja el hivatalát. Levelei a *Nunziatura di Spagna* 168. és 169. kötetben, a hozzá intézett levelek pedig a 357. kötetben találhatók.

A *párisi* nunciatura igen kevés adatot szolgáltat e korról. Mikor Ranuzzi bíboros XI. Ince pápa halála után Rómába ment, auditorát, Fossi Józsefet akarta megbízni a nunciusi teendőkkkel, azonban XIV. Lajos király azt üzenté, hogy felesleges

*** L. Bischoffshausen idézendő műve bevezetését V—X. 1.

[IV]

fárasztania magát, mert ő csak rendes apostoli nunciust fogad el és a konkláve idejére különben sincsen szüksége nunciusra. Így aztán a francia nunciatura elhallgat 1690. szeptember 25-ig, amikor az új nuncius; Nicolini rodosi érsek megérkezik. A VIII. Sándor haláláig még hátralevő rövid idő jóformán teljesen a szokásos bevonulási szertartásokra kellett és így Nicolini mindössze néhány kihallgatásban részesült. Foss¹ és Nicolini levelei a Nunziatura di Francia 179. A. és 180. kötetben, a hozzájuk küldött levelek pedig a 382. kötetben vannak összegyűjtve.

Az összes nunciuskoknak az államtitkárral folytatott *titkos levelezését* VIII. Sándor uralkodása ideje alatt a Nunziatura di Germania 216. kötete tartalmazza.

2. A vatikáni források második része a pápának a fejedelmekkel, biborosokkal és püspökökkel folytatott levelezését foglalja magában. VIII. Sándornak a *fejedelmekhez* intézett leveleit a Litterae ad Principes 177. kötete, a hozzá intézett leveleket a Litterae Principum 119., 120. és 121. kötete, brevéit pedig a 79. kötet foglalja magában. A *biborosoktól* Rómába küldött levelek a Letere dei Cardinali 54., 55. és 56. kötetben, a biborosokhoz írt levelek pedig a 127. kötetben vannak összegyűjtve. A szentszéknek a *püspökökkel* folytatott levelezését a Letere dei Vescovi 78—81. és 175. kötete tartalmazza.

3. A szorosan vett *levéltári* anyagon kívül fölhasználtam más egykorú feljegyzéseket is. A vatikáni könyvtárnak az a része, amely VIII. Sándor, az Ottoboni család és svédországi Krisztina könyveiből és kézírataiból alakult: a *Biblioteca Ottoboniana*, számos értékes történeti adatot tartalmaz. Ezek közül különösen ki kell emelnem az 1689-iki konkláve történetét, amelyet *Bernardo Capece* „egy magasrangú személyiség” megbízásából még 1689-ben írt (Cod. Ottob. 2799. I.), a *Diario di Roma* feljegyzéseit, amelyek minden szombaton leírják a lefolyt héten történt nevezetesebb eseményeket (főleg a 3356., 3362. I. kötetekben) és a kor jellemzésére* érdekes vitairatokat, pasquinokat, verseket stb. tartalmazó köteteket (különösen a Cod. Ottob. 3165. kötetét).

A levéltári kötetek jelzésére a következő rövidítéseket használtam :

NG. = Nunziatura di Germania

[V]

NP. = Nunziatura di Polonia
NSp. = „ „ Spagna
NF. = „ „ Francia
LP. = Litterae Principum
LadPr. = Litterae ad Principes
LC. = Letere dei Cardinali
LV. = Letere dei Veseovi.

- A vessző előtt levő szám a kötetet, a pont előtti szám a lapot jelenti pl. NG.
217, 35.= Nunziatura di Germania 217. kötet, 35. lap.
A használt és gyakrabban idézett művek jegyzéke:
Acsády: Magyarország története I. Lipót és I. József korában 1657—1711. A Magyar Nemzet Története. (Szerk. Szilágyi Sándor) VII. kötet. Budapest, 1898.
Bischoffshausen, Sigismund: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof. (1689—1691.) Stuttgart und Wien, 1900.
de Bojani, Ferdinando: Innocent XI. Sa Correspondance avec ses nonces. I., II. kötet. Róma. 1910 (hat kötetre tervezve).
U. az: L'affaire du „quartier” a Rome á la fin du XVII. siècle. (Extrait de la „Revue d'histoire diplomatique”). Paris, 1908.
Bullarium diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis editio. Tom. XX. Augustae Taurinorum, 1870.
Cardella Lorenzo: Memorie storiche de' Cardinali della S. R. Chiesa. Tomo VIII. Roma, 1794.
Cerrotti Fr.: Bibliografia di Roma medievale e moderna. Roma, 1893.
Forcella V.: Catalogo dei manoseritti riguardanti la storia di Roma che si conservano nella biblioteca Vaticana. I—IV. Torino, Roma, Firenze 1879—85.
Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel. III. rész. 1526—1689. Budapest, 1903.
U. az: XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. Budapest, 1886.
U. az: Monumenta Vaticana. Series II. tomus II.: Buonvisi bibornok bécsi nuncius jelentései. Budapest, 1886.
U. az: Várad felszabadítása 1692-ben és XII. Ince pápa. Róma, 1892.

[VI]

Gallia Christiana I—III. opera et studio Domni Dionysii Sammarthani, Presbyteri et monachi O. S. B. e Congr. S. Mauri. Lutetiae Parisiorum 1715—1725.

IV—XIII. opera et studio Monachorum Congreg. S. Mauri O. S. B. Parisiis 1728—1785.

XIV.—XVI. opera et studio Bartholomaei Hauréau, Socii Academiae Inscriptionum. Parisiis, 1856—1865.

Gérin Charles: Recherches historiques sur l'assemblée du clergé de France de 1682. Paris, 1870.²

U. az: Le pape Alexandre VIII. et Louis XIV. d'après des documents inédits. Revue des questions historiques 1877. évf. vagyis XXII. kötet 134—210 l.

Guarnacci Marius: Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et Cardinalium a Clemente X. usque ad Clementem XII. Tom. I. II. Romae, 1751.

Immich Max: Papst Innocenz XI. 1676—1689. Berlin, 1900.

Klopp Onno: Das Jahr 1683. und der folgende grosse Türkenkrieg bis zum Frieden v. Carlovitz 1689. Graz, 1882.

Maurer Josef: Cardinal Leopold Graf Kollonitsch Primas von Ungarn. Sein Leben und sein Wirken. Innsbruck, 1887.

Michaud E: Le pape Alexandre VIII. et le duc de Chaulnes d'après les correspondances diplomatiques inédites du ministère des affaires étrangères de France. Bern, 1888.

U. az: Louis XIV. et Innocent XI. d'après les correspondances dipl. du ministère des affaires étrangères de France. I—IV. Paris, 1882.

Passerini Luigi: Genealogia e storia della famiglia Corsini. Firenze, 1859.

Wahrmund Ludvig: Das Ausschliessungsrecht (jus exclusivae) der Katholischen Staaten Österreichs, Frankreichs und Spanien bei dem Papstwahlen. Wien, 1883.

□ □ □

Helyreigazítás.

A 18. lapon alulról a 8. sorban *1684-ben* helyett *1683-ban* olvasandó.

[1]

VIII. SÁNDOR PÁPA MEGVÁLASZTATÁSA.

1689. augusztus 12-ikén halt meg XI. Ince pápa tizenhárom évi uralkodás után. Halála olyan volt, mint élete: „úgy halt meg, amint élt, magán a halálon is uralkodott.”¹ Panaszszó nélkül tűrte betegségét. Nem engedte meg rokonainak, hogy halálos ágyához közeledjenek és őt kéréseikkel zavarják. Unokaöccsét, Don Livio Odeschalchit csak három nappal halála előtt bocsátotta magához, de akkor is csak inteni akarta, hogy „ne avatkozzék az ő utóda megválasztásába, hanem bízza e nagyfontosságú ügyet az Uristenre és a szent kollégiumra.” Legbizalmasabb embereit is távoltartotta magától, nehogy az üresedésben levő tiz biborosi helylyel zaklassák. Mikor gyóntatója arra kérte, hogy legalább „nipoté”-jét, Don Liviot tegye bíborossá, azt felelte a pápa, hogy ha öccsének biborosi kalapot akart volna adni, egészséges állapotban adott volna és nem várt volna halálos ágyáig.²

A biborosi testület augusztus 13-ikán értesíti a fejedelmeket e szomorú eseményről. Lipót római császárhoz és magyar királyhoz intézett levélben a biborosok olyan pápa megválasztását ígérik, „aki életszentségével és tekintélyével képes lesz a keresztény fejedelmek közt dülő viszályt nemcsak megszüntetni, hanem őket szövettségben egyesíteni, aki kiragadja majd kezükből a fegyvert, hogy azt a török ellen fordítsa,

¹ „Si mori qual visse, superiore alla stessa morte.” *Bernardo Capece*: Conclave fatto per la Santa Sede vacante di papa Innocenzio XI.º nel quale fù creato Pontefice il Cardinale Pietro Otthobono Venetiano che prese il nome d' Alessandro VIII.º Cod. Ottob. 2799. p. I. 3. I.

² U. o- 3-5. 1.

[2]

úgy hogy ... a kereszténység esküdt ellensége megsemmisüljön, miként elenyészik a füst és a lefolyó víz.³

A szokásos előkészületek augusztus 23-ig tartottak. Eközben a biborosok elhatározták, hogy bár a holttestet a Quirinából a szokottnál egy nappal később szállították át, mégis megkezdik tizednapra a pápaválasztást. Közben a „generalis S. Ecclesiae” hivatalt, amelyet XI. Ince pápa nem töltött be, Don Liviora ruházzák. Augusztus 23-án a Szentlélek segítségül hívása után bevonultak a biborosok a konklávéba. Ottoboni Péter biboros, aki e konklávéból mint VIII. Sándor pápa került ki, csak augusztus 24-én vonult a választás helyére, hogy kikerülje az éjjeli zajongást és a sok hizelgőt, akik neki rendes szokásuk szerint pápaságot kívántak volna. De amint belépett, „több ajakról lehetett hallani a szót: ma reggel jött a konklávéba a pápa.”⁴

A pápaválasztáson ötvenegy biboros vett részt. Vessünk egy pillantást ezek különböző pártállására! Az egyes nemzetek biborosai, az u. n. „cardinales coronarum” rendszeren saját országuk érdekében szoktak volt összetartani az uralkodójuktól kapott utasítás szerint, a fejedelmek római követének vezetése alatt.

A francia érdekeket képviselte D' Estrées biboros, aki ez időben Rómában tartózkodott; ehhez járult a szeptember 23-án Rómába érkező másik három francia biboros: Bouillon, Bonsy és Fürstenberg, aki születésére nézve német volt ugyan, de később a Wesselényi-féle összeesküvés támogatásával vádolták, azért Franciaországba menekült és itt XIV. Lajosnak legbizalmasabb emberévé lett.⁵ Az ötödik francia biboros, Le Camus grenoblei püspököt a király nem szívlelhette, azért nem engedte meg neki, hogy a pápaválasztásra Rómába utazzék. A franciákkal tartott még a francia-barát Maillardachini biboros is.⁶

A német és spanyol biborosok a Habsburg érdekek védelmére

³ A biborosi testület Lipóthoz Cod. Ottob. 3156. köt. 451- I.; U. o. 456. 1. külön József magyar királyhoz; 452. 1. XIV. Lajoshoz.

⁴ B. Capece i. m. 5—24. 1.

⁵ L. Guarnacci: Vitae et res gestae Pontif. Rom. et Cardinalium t. I. pg. 253—256; Cardella: Memorie Storiche de' Cardinali della S. R. Chiesa t. VII. pg. 285—6.

⁶ Michaud: Le pape Alexandre VIII. et le duc de Chaulnes 22. 1. Bischoffshausen: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof 12—13. 1.

[3]

tömörültek. De Lipót császárnak mindössze két nemzeti bíborosa volt, t. i. Kollonits kalocsai érsek, aki szeptember 13-án érkezett Rómába és Goess (Goessen) János gurcki hercegpüspök; azonban Goess csak október 6-án, néhány órával a választás megtörténte után ért az örök városba. A három spanyol bíboros, Portocarrero toledói érsek, a trinitárius Salazar és a sz. Benedek-rendi de Aguirre közül ez utóbbi éppen Rómában tartózkodott, a másik kettőnek eljövetele azonban kétes volt. Minthogy Milano és Nápoly a spanyol király fennhatósága alatt állott, azért a nápolyi és milanoi bíborosokat is némileg a spanyol párthoz lehetett számítani. De ezek nem a spanyol király ajánlatára jutottak a bíborhoz, azért nem érezték magukat Spanyolország iránt különös hálára kötelezve és így az ő támogatásukat sohasem lehetett biztosra venni.⁷

A többi bíborosok, akik nem állottak a fejedelmek befolyása alatt, hálából az őket bíborral kitüntető pápa iránt, rendszeren az illető pápa „cardinale nipote”-ja köré csoportosultak és a pápaválasztás alatt összetartottak. Az 1689-iki konklávében három ilyen csoport tűnik föl: VII. Sándor (Chigi) kreaturái; ezeknek vezetője Chigi bíboros, akiről kortársai azt szokták mondani, hogy „pápákat gyárt”; X. Kelemen (Altieri) bíborosai Altieri köré csoportosulnak; a XI. Ince által kitüntetett bíborosok közül pedig huszonhatan Don Livio-val együtt szintén külön pártot alkotnak. Szám szerint ezek az „Innocentianusok” voltak legtöbben. De mivel vezérük, Don Livio, nem volt bíboros és így nem irányíthatta őket a választáson, mivel továbbá e bíborosok még csak most jelentek meg először pápaválasztáson és nem ismerték a konklavék lefolyásának titkait, azért nem tudták erejüket kellőképen kifejteni és „valójában nem voltak olyan erősek, mint amilyeneknek látszóttak.”⁸

A legrégebb bíborosok rendszeren függetlenítették magukat a pártoktól. Ezek a pártonkivüliek: „indipendenti da ogni fattione.” Köztük voltak a legtekintélyesebb egyházfejedelmek: Cybo, XI. Ince volt államtitkára, a nagytekintélyű Ottoboni Péter, Cerri, Barberini és Acciaioli. Legfőbb gondjuk arra irányult, hogy minél méltóbb bíboros kerüljön szent Péter

⁷ Bischoffshausen i. m. 9—11. 1.

⁸ Capece i. m. 24—31. 1; Bischoffshausen i. m. 26—29. I.

[4]

trónjára. S minthogy egyrészt tekintélyük is meglehetősen nagy volt, másrészt pedig ismerték saját tapasztalatukból a konklávék lefolyásának összes titkait, azért legtöbbször sikerült kivinniök saját jelöltjük megválasztását.

XI. Ince halálakor az immár évszázados ellenségeskedés Francia- és Németország között tetőfokára hágott. A meghalt pápa ebben az elkeseredett küzdelemben Lipót király mellett állott és a keresztény fegyvereket fényes győzelmekre segítette a török ellen. A pápák erkölcsi tekintélye döntő szerepet játszott a Habsburgok és Bourbonok véres küzdelmében; azért ebben a korban politikai hatásában is kiszámíthatatlan fontosságú esemény volt a készülő pápaválasztás. A két ellenfél, I. Lipót és XIV. Lajos mindent elkövetett, hogy a választás saját politikájára kedvező eredménnyel végződjék.

A konklávéban a Habsburg-érdekek képviselőivel Lipót, valamint II. Károly spanyol király közös biboros-protectorukat, *Medici Ferencet* bízták meg. Ez azonban igen szerencsétlen választás volt. A toszkánai nagyhercegi családnak e sarjadékát családjának politikai érdekei inkább a Bourbonok felé vonzották, mint a Habsburgok felé. A Mediciek éppen ebben az időben szerettek volna Anna toszkánai hercegnő részére a francia királyi családból vőlegényt szerezni. Azonkívül az Olaszországot fenyegető háború is azt kívánta, hogy a Mediciek jó viszonyban álljanak a franciákkal. Azért Medici biboros külsőleg megtett ugyan mindent Lipót és II. Károly spanyol király kedvéért, de azt egyáltalában nem lehetett tőle várni, hogy a Habsburgok érdekében, XIV. Lajos ellen különös ügybuzgóságot fejtessen ki.⁹

Lipót király maga sem bízott egészen a biboros-protector-ban, azért *Lichtenstein Antal* herceg személyében rendkívüli császári követet küldött Rómába. Lichtenstein két megbízatást kapott: megvédeni a konklávéban a császár érdekeit és az új pápától pénzt eszközölni ki a török elleni háború folytatására.¹⁰ A bécsi követnek a pápaválasztásban Medicivel és a kétszínű spanyol pápai követtel, *Marqué Coccolludo-val* egyetértve kellett volna eljárnia. De mivel Lipót sem Mediciben, sem Coccolludo-ban nem bízott, azért Medici biborosnak csak általános utasításokat

⁹ Bischoffshausen i. m. 14. 81—83. 1.

¹⁰ U. o. 15: 1.

[5]

ad a pápaválasztásra vonatkozólag és császári titkát egyedül Lichtensteinra bizza. Ezekből az utasításokból kitűnik, hogy Lipót király olyan pápát óhajt, aki XI. Ince pápa politikáját folytatva, a szent szövetséget támogatná és lelkesednék a török kiűzéséért. Azért írja bizalmasabb embereinek Rómába, hogy olyan pápának örülne, aki „leghasonlóbb az elhunythoz.”¹¹ Augusztus 29-én küldi el első instrukcióját Medici bíborshoz. E szerint a pápai méltóságból ki akarja zárni azokat, akik vagy méltatlanok arra, vagy ellenséges érzületet tanúsítottak a Habsburg-ház iránt; szívesen látná sz. Péter trónján azokat, akik érdemesek e nagy kitüntetésre és a császári ház iránt legalább is semlegesek, főleg, ha a török háború támogatására készek volnának. Összesen huszonegy olyan bíborost sorol fel, akiknek pápaságát szívesen venné, vagy legalább is nem kifogásolná. Ezek között első helyen szerepel Ottoboni Péter.¹²

De hogy mennyire őszinte ez az utasítás, arról meggyőződhetünk a Lichtensteinnak szeptember 4-én küldött „*instructio secret'or*”-ból. Mindenek előtt „*quod caput omnium est*”, arra figyelmezteti követét Lipót, hogy korántsem a Medicinek adott utasítás a mérvadó, hanem az, amelyet ő maga élőszóval közölt Lichtensteinnal. Olyan személyeket, akiket az első instrukció még mint tűrhetőket jelölt meg, pl. Ranuzzi és Altieri bíborosokat, ez a második már teljesen elvet, mint olyanokat, akik ellen „minden eszközzel, sőt ha a végső szükség úgy kívánja, nyíltan is küzdeni kell”. Ottoboni bíborosról is „megváltozott” a császár véleménye, mert az „*instructio secretior*” már így emlékezik meg róla: „*Ottobonus, alioqui maximus vir, justis de causis non esset omnino gratus, tolerabilis tamen.*”¹³ Hogy mi volt a császár kifogása Ottoboni ellen, kiviláglik a szóban levő instrukció egyik főnmaradt fogalmazványából. Itt a „*justis de causis*” helyett e szavak állanak: „*Ottobonus ut Venetianus non omnino gratus.*”¹⁴ A velenceiek t. i., bár a szent szövetség tagjai voltak, mégsem nézték jó szemmel a

¹¹ „*Successor defuncto quam simillimus.*” Bischoffshausen i. m. 4. és 16. I.

¹² *Wahrmund* : Das Ausschliessungsrecht (jus exclusivae) der katholischen Staaten ... bei den Papstwahlen. Wien 1883. 280—281. I.; Bischoffshausen i. m. 16—17. I.

¹³ *Wahrmund* i. m. 281. I. ; Bischoffshausen i. m. 18—20. I.

¹⁴ Bischoffshausen i. m. 20. I.

[6]

császár győzelmeit a török fölött; attól tarthatott Lipót, hogy a velencei születésű Ottoboni bíboros szintén örökölte hazája hagyományos ellenszenvét és irigységét a „németek” iránt. A szeptember 4-iki instrukció tiz olyan bíborost említ, akiknek örülne a császár. De a legelső fogalmazványban kilencnek neve után egy-egy kifogás olvasható. Csak *Barberini* ellen nincs semmi észrevétel, amiből nyilvánvaló, hogy Bécsben Barberininek, VIII. Orbán rokonának és a lengyel király protektorának megválasztását fogadták volna legnagyobb örömmel.¹⁵

Szeptember 7-én Lipót új utasítást küld Lichtensteinnak. Bécsben ezalatt meggyőződtek Medici bíboros őszinteségéről, azért meghagyják Lichtensteinnak, hogy most már közölje vele a császár igazi óhaját és ismételten hangsúlyozzák, hogy mindenben Medicivel és Coccoldoval egyetértőleg járjon el. „Ottoboni bíborosról, — mondja ez az instrukció, — Kedvességed hallgatni fog, ha csak nem kell szólania. Ha kénytelen nyilatkozni, felelje, hogy Ottobonit legjobbnak tartjuk és szívesen fogadnók őt azok után, akiket ajánlottunk.”¹⁶

A következő napon kelt „Instruction und Befelch für Ant. F. v. Lichtenstein”-ban Lipót király ismételten aggodalmának ad kifejezést a velencei származású pápajelöltekkel szemben.¹⁷

A bécsi udvar tehát nagy bizalmatlansággal és aggódással gondol Ottoboni bekövetkezhető megválasztására. Nem bízik rokonszenvében a császári ház iránt. Azt gondolhatnók, hogy a Bourbonok és Habsburgok közt fönnálló ellentétek miatt XIV. Lajos király kapva kap Ottoboni jelöltségén. Pedig a dolog ellenkezőleg áll. A franciáknak sok alkalmuk volt megismerni Ottoboni Péter megalkuvást nem tűrő, szigorú fölfogását a gallikán eszmékkel szemben; tudták, hogy ő volt ezek kárhoztatásában XI. Incének legbefolyásosabb tanácsadója.¹⁸ Ezért XIV. Lajos már 1681-ben kifejezte elégedetlenségét iránta és ezt *D' Estrées* bíboros és testvére *D' Estrées* herceg, francia követ tudomására is hozták Ottoboninak.¹⁹ 1682-ben a négy gallikán tétel ellen *D' Estrées* bíboros szerint megint csak

¹⁵ U. o. 21—22.1.

¹⁶ U. o. 25. 1.; *Wahrmund*. i. m. 282. I.

¹⁷ *Bischoffshausen* i. m. 25. 1.

¹⁸ *Michaud*: Louis XIV. et Innocent XI. I. köt. 512., 524-530.1.

¹⁹ U. o: 512—13. 1.

[7]

Ottoboni foglal „legdurvábban és legmakacsabbul” állást. Azért XIV. Lajos bosszút akar rajta állani. Ottoboni Velence protektora volt és mint ilyen a palazzo Veneziában lakott. A francia király nem átalja a köztársaságot felszólítani, hogy fosszák meg Ottobonit állásától és utasítsák ki a palotából.²⁰ 1684-ben ugyanaz a D' Estrées biboros azt írja róla, hogy 1681-ben eléggé jellemezte; az utolsó három évre vonatkozólag csak azt teheti hozzá, hogy mindazért, amit e három év alatt a francia király ellen tett, csak még inkább megérdemli a tiltakozást.²¹ Hasonlóképen nyilatkozik XIV. Lajos 1687-ben, mikor követének, Lávardinnak egy esetleg bekövetkezhető konklávéra vonatkozó utasítását küldi.²²

XI. Ince halála után, mikor már javában folyt a pápaválasztás, D' Estrées biboros egyáltalában nem nyilatkozik kedvezőbben. „Nem kell azt gondolni, hogy a francia udvar és Róma közt fennálló vitás kérdésekben megváltoztatta volna véleményét”, azért Ottoboni nagyon is megérdemelné a kizárást, sőt é kizárás elrettentő például szolgálhatna a biborosoknak a jövőre nézve és meggyőzhetné őket arról, hogy ily kiváló férfiu sem érheti el a pápai méltóságot, ha rossz viszonyban áll Franciaországgal, és bebizonyítaná, hogy a francia királlyal nem lehet büntetlenül ujjat húzni.²³ De mivel D' Estrées már július 5-én a legkomolyabb pápajelöltnek tünteti fel Ottobonit,²⁴ nem mer XIV. Lajos nyíltan tiltakozni ellene, mert félő, hogy tiltakozása ellenére is megválasztanak, és akkor a római-francia kérdés még rosszabb fordulatot venne. Azért a pápaválasztásra küldött követének, *Chaulnes* hercegnek szeptember 23-án azt a parancsot adja, hogy inkább „titkos utakon” vagy más alkalmas ellenjelöltek hathatós támogatásával küzdjön ellene, mint formális tiltakozással; fél, hogy Ottoboni pápasága nagyon hasonló lesz XI. Incééhez.²⁵

²⁰ U. o. 515-516., 513., 519. és 521. 1.

²¹ U. o. 509. 1.

²² U. o 526—527. 1.

²³ Michaud: Le pape Alexandre VIII. 37. I.

²⁴ U. o. 14. 1.; U. a. Louis XIV. et Innocent XI. I. köt. 530. 1.; *Gérin*: Le pape Alexandre VIII. et Louis XIV. Revue des questions historiques 1887. évf. XXII. köt. 145. 1.

²⁵ *Gérin* i. m. 138 1.; Michaud: Le pape Alexandre VIII. 19—20. 26.1.

[8]

Mikor a francia király látja, hogy Ottoboni Péter pápaságát nem lehet megakadályozni, azon mesterkedik, hogy legalább bizonyos engedményeket csikarjon ki a megválasztandótól országa számára. ígéretet kívánt volna venni arra vonatkozólag, hogy 1. a pápa a király által 1682. óta kinevezett gallikán érzelmi püspököket meg fogja erősíteni a gallikán tanok visszavonása nélkül, 2. hogy a „regalia”-jogot kiterjeszti XIV. Lajos összes hódításaira, 3. hogy a franciáktól gyűlölt Casoni prelátust nem fogja a római kuriában alkalmazni, 4. a gallikán érzelmi francia jezsuitáknak külön „vicarius generalis”-t ad és végül 5. hogy a pápa XIV. Lajos egyik kedvenc diplomatájának, a gallikán érzelmi *Toussaint Forbin Janson* beauvais-i püspöknek biborosi kalapot ad. Ez engedmények fejében kész lett volna a XI. Ince alatt elfoglalt Avignont és Venaissont visszaadni a pápának.²⁶ Azonban Chaulnes, aki igen jól ismerte a római viszonyokat, nyíltan megírja királyának, hogy aligha fog találni biborost, aki ilyen ígéretre ráállana; de ha még tenne is valaki ígéretet, nem volna módjában azt beváltania. Ami pedig Ottoboni biborost illeti, ő késznek nyilatkozott ugyan a függő kérdések elintézésére, „de csak becsülete és lelkiismerete sérelme nélkül.”²⁷ XIV. Lajos azonban nem elégszik meg ez általánosságban tett ígéretekkel, hanem valóságos paktumot kíván. A francia király képviselői erre Ottoboni biboros huszonkét éves unokaöccsénél, *az ifjabb Pietro Ottoboninál* kopogtatnak. Ez készségesen megígér ugyan mindent, de a franciák jól tudják, hogy az ő ígéretét nem lehet sokba venni.²⁸ Mikor XIV. Lajos meggyőződött róla, hogy Ottobonival paktumot kötni nem lehet, azt sürgette megbizottainál, hogy legalább a beauvais-i püspök számára biztosítsák a biborosi kalapot. A nipote, sőt úgy látszik, Ottoboni párthíveinek feje, Chigi biboros is megígérte ezt. Maga Ottoboni biboros azonban semmi határozott ígéretet nem tett, hogy lelkiismeret-furdalásokat ne okozzon magának.²⁹

Chaulnes biztosra vette, hogy Ottoboni megválasztatása

²⁶ Michaud: Alexandre VIII. 21. 1.

²⁷ Gérin i. m. 140—143. 1.

²⁸ Michaud i. m. 38—39. 1.

²⁹ „Non voleva promettere alcuna, benché minima cosa, per non illaqueare la propria coscienza.” Bischoffshausen i. m. 47. 1.

[9]

esetén kinevezné Forbint biborosnak. Hisz 1686-ban, mikor XIV. Lajos ezt a biborosságot nagyon sürgette XI. Ince pápánál, állítólag ő mondotta a pápának, hogy egy biborosi kalap csekélység azokhoz az eredményekhez képest, amelyeket a béke érdekében hozhat. Mikor tehát látta, hogy királya ily kevéssel beéri, másrésről azt is tudta, hogy e választás már úgy sem kerülhető el, feljogosítva érezte magát, hogy saját királya érdekében ne kövesse a kapott instrukciókat szó szerint, hanem azok *szellemét*. O maga meg volt győződve róla, hogy Ottoboni pápasága lesz Franciaországra a legkedvezőbb, azért minden erejével közreműködött megválasztására.³⁰ E miatt később el is veszítette a francia király kegyét. XIV. Lajos azonban még így sem tudott belenyugodni Ottoboni pápaságába. A választás megtörténte után tizednapra, október 16-án még mindig ily értelmű utasítást küld Chaulnes-nak: *ha e levél vételekor már meg lesz Ottoboni választva*, akkor nincs más hátra, mint kifejezni szívbeli örömet, hogy egy ily méltó és tehetséges pápa megválasztására közreműködhettem; *ha azonban nincs még megválasztva*, akkor küzdeni kell ellene, mert féltő, hogy minden jó tulajdonsága és ügyessége csak arra fog szolgálni, hogy pápaságát koronám számára még ártalmasabbá tegye, mint XI. Incéé volt.”³¹

Hagyjuk most már el a bécsi és párisi diplomatákat, és térjünk vissza a konklávéba. Lássuk a pápaválasztás lefolyását főképpen a már idézett B. Capece egykoru feljegyzése nyomán. Augusztus 24-én kezdődött meg a szavazás, a scrutinium. Az első szavazásoknak általában nem szokott nagy jelentőségük lenni; inkább csak külsőségek voltak. Az igazi választás csak akkor szokott bekövetkezni, mikor már a biborosok pártokba tömörültek és egymás közt megegyeztek a választandó pápa személyére vonatkozólag.³² Chigi és társai már elejétől fogva

³⁰ Michaud i. m. 42—47. I.

³¹ U. o. 48. I. és Gérin i. m. 139—140. I.

³² „E ridotto oggi ad una mera formalità, mentre é quasi impossibile che segua la dta elettione, se non precede allo scrutinio l’Aggiustamento delle fattioni de’ Cardinali, il quale si fa con le pratiche e Negotiati; onde vien stabilita prima concordemente la persona di quel Cardinale, a cui dopo si dannb nello scrutinio i voti in conformità dell’Aggiustamento concertato.” *Capece* i. m. Cod. Ottob. 2799. p. I. 21-23. I.

[10]

azon dolgoztak, hogy Ottobonit emeljék a pápai trónra. Azonban egyelőre nyíltan nem mertek még előlépni tervükkel; előbb a talajt kellett előkészíteni. Minthogy erre időre volt szükségük, azért arra törekedtek, hogy a választást lehetőleg kitolják.

Azért mikor szeptember elején egy francia futár Chaulnes herceg és a francia biborosok hamaros megérkezését jelentette, sikerült a konklávében D' Estreés biborosnak megígértetnie a többi biborossal, hogy a franciák megérkezése előtt nem fognak választani.³³

A franciák azonban soká vártak magukra. Közben folytak a konklávében a „*prattiche*”-k, az erőpróbák. Chigi több jelöltet állított fel, de csak azért, hogy tervszerűen készítse elő Ottoboni megválasztását. Az első komolyabb jelölt, akinek neve több napon át vezetett a szavazásoknál, *Cappizzuchi* domonkosrendű biboros volt.³⁴ Ennek elejtése után *Ranuzzi-t*, a volt párisi nunciust jelölték.³⁵ De Ranuzzi Róma felé való utazása közben meghalt. Erre a velencei származású *Barbarigo-t* léptették fel. Barbarigo igen szigorú fölfogású ember hírében állott, azért a római nép előre is félt pápaságától. Azonfelül velencei származású volt. Ez a körülmény új akadállyal látszott, mert a Róma és Velence közt fennálló ellenszenv miatt a rómaiak idegenkedtek velencei eredetű pápától. Bár a római nép közvetlenül nem folytathatta a pápaválasztást, mégis talált arra módot, hogy a maga óhaját kifejezze, szellemes, sokszor gúnyos „pasquino”-iban, amelyeket a még most is fennálló Pasquino-szoborra függesztett, és amelyekre a Capitolium előtt álló Marforio-szobor hirdetményei adták meg az ellenpárt választát. Konklávé idején egymást érték az ilyen pasquinok gúnyversek és sonettek alakjában; néha kongregációi válasziratok vagy Dantenak egy-egy találós sora fejezte ki a közvéleményt; máskor a biborosok által játszott szindarab keretében nyilatkozott meg a nép kívánsága. Az 1689-i pápaválasztásból fennmaradt pasquinok Ottoboninak velencei származását kifogásolják. Így pl.

³³ U. o. 33—34. l.

³⁴ U. o. és Bischoffshausen 29. köv. 1.

³⁵ De amint Capece i. m. 47. 1. mondja, csak: „apparentemente, non senza arteficio.”

[11]

Card. OTTHOBONUS Venetus:

Doctus ut octo licet, BONUS ac sit ut OCTO, nec iste

Fors placet, *Adriacis cum generatus aquis.*

Iste sales, hic dulce probat. Non disputet ullus

De gustu. Sapiens nec sapit ipse malis.³⁶

Bargarigo jelölésének éppen az volt a célja, hogy Ottoboni hívei kipróbálják, mekkora a római nép ellenszenva a velencei jelöltekkel szemben.³⁷ És ez a kísérlet fényesen sikerült. Barbarigo nap-nap után több szavazatot kapott. A városban már az a hír is elterjedt, hogy megválasztatása biztosra vehető. Erre a nép zúgolódní kezdett, hogy a szigorú XI. Ince után megint egy ilyen szigorú főpásztort fog Róma kapni; ha már mindenáron velencei származású pápát akarnak a bíborosok, miért nem inkább Ottobonit választják meg?³⁸ Ily módon elhárult az utolsó nehézség; felébredt a római nép régi tisztelete és rokonszenva Ottoboni iránt. Most már nyíltan is síkra szállt Chigi bíboros Ottoboni érdekében. Meg is választották volna hamarosan, ha időközben meg nem érkezett volna a francia bíborosokkal XIV. Lajos követe, Chalnes herceg.³⁹

Chalnes kihallgatást kért a szent kollégiumnál. Coccolludo spanyol követ azonban ez ellen tiltakozott. Mikor ugyanis XI. Ince pápa kérésére az összes fejedelmek lemondottak a már tarthatatlanná vált „*quartier*”-szabadságról, hogy t. i. a fejedelmi követek palotája menedékjoggal legyen fölruházva, XIV. Lajos király vonakodott lemondani. De a pápa e lemondás nélkül nem fogadta el XIV. Lajos követét, azért a francia király XI. Ince haláláig nem is tartott Rómában követet. Coccolludo azt állítja, hogy a spanyol király csak oly feltétel alatt mondott le a menedékjogról, ha az összes fejedelmek ugyanezt teszik; hogyha a szent kollégium fogadja és így követnek ismeri el Chalnest a menedékjogról való lemondás nélkül,

³⁶ Circa electionem futuri Pfcis. Ex patria et nomine omen iuxta illud: Conveniunt rebus nomina saepe suis- (Ovid.) Cosmopoli Mense Augusti 1689. — Cod. Ottob. 1289. kötet, 249. b) 1.

³⁷ „Farsi far prova di quale opposizione, o ostacolo fosse per esser a Lui, et agl' altri Cardinali Venetiani la Patria et il nome di Repulichista.” *Capecce* i. m. 47. b) 1.

³⁸ U. o. 52. 1.

³⁹ U. o. 53—59. 1.

[12]

akkor ő is visszaköveteli e jogot a maga számára. Azonban a franciák azzal érveltek, hogy Chaulnes nem rendes követ, hanem csak a konkláve idejére jött; nem is tart külön lakást, hanem D' Estrées bíboros házában lakik és így nem tart igényt a menedékjogra. Három napi vitatkozás után Chaulnes megkapta a kért kihallgatást. Beszédében a francia király nevében arra kérte a bíborosi testületet, amire már augusztus 24-én kelt levelében is kérte őket a „legkeresztényebb király”, hogy most, amikor az „összes eretnekek”, — Lipót királynak Oraniai Vilmoossal és a protestáns választókkal való szövetségét érti ez alatt, — szövetkeznek a kereszténység ellen, olyan pápát válasszanak, aki a „vallásnak” fogja pártját fogni az eretnekekkel szemben.⁴⁰

Lipót király követe, Lichtenstein herceg már szept. 20-án érkezett ugyan Rómába, de egyelőre szándékosan nem mutatta magát. Szigorú inkognitóban várta Chaulnes fogadtatását és csak ennek megtörténte után kért a maga részére kihallgatást a konklávéban. A bíboros-testület szept. 29-én császári követnek kijáró fénnel fogadta, csak azzal a megszorítással, hogy mint rendkívüli követnek, beszédét fődetlen föl kellett elmondania. Lichtenstein latin beszédében tolmácsolja, hogy a császár olyan pápát óhajt, aki alkalmas az egyház ellenségeinek leküzdésére és az európai béke helyreállítására. Lipót a maga részéről igéri, hogy minden erejét föl fogja használni a kereszténység legfélelmetesebb ellensége, vagyis a török ellen. Elmondja, amiről Lipót már a szent kollégiumhoz intézett levélben is beszámolt,⁴¹ hogy a keresztények Szerbiában Nis mellett fényes győzelmet arattak a törökön. Majd a bíboros-testület és a leendő pápa jóakaratu támogatását kéri a török elleni mozgalom sikeres folytatására.⁴²

Lipót követe Rómába érkezése után állandóan kereste az alkalmat, hogy Medici bíborossal és Coccoludoval közölje urának óhaját a pápaválasztásra vonatkozólag. Azonban mind a ketten már teljesen Chigi befolyása alatt állottak és Ottoboni megválasztását tekintették céljuknak. Medicivel soká nem

⁴⁰ U. o. 59—68. 1.; az aug. 24-iki levél másolatát 1. Cod. Ottob. 3160. köt. No 19.

⁴¹ Lipót levele a bíborosi testülethez 1689. szept. 7. LP. 119,131—132.1

⁴² Bischoffshausen i. m. 20 31., és 35—36. 1. Capece i. m. 57. 1.

[13]

találkozhatott négyszemközt és nem közölte vele a császári titkot; csak október 1-én számolhat be a biboros protektorral folytatott párbeszédéről. Ebből meggyőződik egyrészt arról, hogy Ottoboni megválasztása már biztosra vehető, másrészt dicséret szavaiból látja, hogy Medici teljes szívéből örvend a bekövetkezendő választásnak. Lichtenstein befejezett tény előtt állván, fejedelme utasítása szerint szintén magasztalni kezdte Ottobonit, csak azt jegyezte meg, hogy Lipót akkor örülne még csak igazán, ha Ottoboni flórenci, vagy római származású lenne.⁴³ Coccolludoval még kevesebbet tárgyalhatott, mert ez szándékosan kerülte Lichtensteint, szokott udvariasságát megtagadta tőle és csak spanyol gögjét érezte vele. Különben ellenségeinek állítása szerint a velenceiek megvesztegették Cocoludot.⁴⁴ Lichtenstein tehát későn érkezett már és Ottoboni pápaságának megakadályozására semmit sem tehetett. Az fáj neki legjobban, hogy, — mint most még gondolja, — a franciák is közreműködtek e választás érdekében, hogy Ottoboni közvetítésével idő előtt békét csikarhassanak ki Lipóttól.⁴⁰

A két kihallgatás után Chigi már fölállította párthíveit Ottoboni érdekében. Colonna, Nerli, Casanatta már kezdettől fogva vele tartottak. Több Innocentianust sikerült megnyerniök. Medici a császári és spanyol biborosok hozzájárulását is igérte. Csak Altieri pártját kellett már meghódítani. E célból Chigi, Delfino és Colonna biborosok együttes megbeszélés után elmentek Altieri cellájába; meggyőzték őt egyrészt Ottoboni érdemeiről, másrészt arról, hogy a nép is óhajtja őt, hogy valóban alkalmas pápa lesz belőle a mostani háborus időben; egyébként Altieri ellenkezésével csak azt érné el, hogyha Ottoboni mégis pápa lesz, neheztelni fog rá. A francia biborosok is haboztak még egy keveset. De mikor látták, hogy minden készen áll már Ottoboni megválasztására, Chaulnes-hoz fordultak tanácsért. Chaulnes Ottoboni támogatására biztatta fel őket. Ez október 5-én történt. Mikor Altieri a történelekről értesült

⁴³ Bischoffhausen i. m. 38—39. l.

⁴⁴ U. o. 40. és 50. l. 125. j.

⁴⁵ „Id autem unicum mihi videtur suspectum, quod huic operi etiam Galli cooperentur, ut eo mediante, ut auguror, immaturam pacem a V. Majestate Caesarea obtinere possint?"; I. Lichtenstein levelét a császárhoz okt. 1-én Wahrmond i. m. 283. l.

[14]

belátta, hogy sem maga, sem pártja részére nem szerezheti meg a tiarát. Elment hát Ottoboni szobájába és felajánlotta pártjának szavazatait. Ennek híre eljutott az Összes biborosokhoz és így október 6-án egyhangulag megválasztották Ottoboni biborost, aki a VIII. Sándor nevet vette föl.⁴⁶

Igy jutott a pápai trónra Ottoboni Péter anélkül, hogy akár Lipót király, akár XIV. Lajos óhajtotta volna őt. Miután azonban a választás már megtörtént, kénytelenek voltak belenyugodni és mind a ketten úgy viselkedtek, mintha Ottoboni felmagasztaltatását rendkívül szívükön viselték volna. VIII. Sándor a szokásos bejelentő levélben hálálkodik Lipótnak megválasztatásáért, amelyben nem csekély részt tulajdonít az ő biboros-protectorának, a német biborosoknak és Lichtenstein hercegnek;⁴⁷ Lipót király pedig november 8-án sajátkezű levélben ad örömeinek kifejezést, hogy éppen VIII. Sándor jutott a pápai trónra, akit maga is annyira kívánt.⁴⁸ XIV. Lajoshoz talán még melegebb hangú köszönő levelet ír az új pápa;⁴⁹ de a francia király még e levél vétele előtt Fontenebleauból írt levelében kifejezi nagy örömét és külön megbízta követét is, hogy ezt az ő nevében megtegye.⁵⁰ A spanyol királyhoz is küld az új pápa köszönő levelet és a spanyol nunciatura vezetőjét is megbízta, hogy hálálkoddék a királynak jóakarataért.⁵¹ II. Károly király azzal ad örömeinek kifejezést, hogy az új pápa tiszteletére Madridban három este kivilágítást rendez és ünnepélyes hálaadó istentiszteleten vesz részt.⁵²

A spanyol király örömnnyilvánítása őszinte volt, hiszen a spanyolokat nem érdekelte oly közletről az új pápa személye,

⁴⁶ Capece i m. 68-73. I

⁴⁷ L. VIII Sándor pápa levelét Lipót császárhoz és külön József magyar királyhoz 1689 okt. 16. LadPr. 177, 116—120. I.; V. ö. a pápai államtitkár levelét Tuccihoz u. akkor NG. 31, 30?. 1. és Tucci levelét az államtitkárhoz nov. 4-én és nov. 11-én NG. 215., 355—364. I.

⁴⁸ LP. 120, 211. I.

⁴⁹ „Ha ella avuta si a cuore il vederli collocati in questo grado per solo motivo di sua reale benevolenza.” XIV. Lajoshoz 1689. okt. 16-án LadPr. 177, 116. b)-H7. 1.

⁵⁰ XIV. Lajos 1689. okt. 19-én VIII. Sándorhoz LP. 119, 168. 1.

⁵¹ „per l' intenzioni che ha manifestate si favorevoli alla sua esaltazione.” L. az államtitkár levelét 1689- okt. 16-án a spanyol internunciushoz NSp. 357. köt (számozatlan)

⁵² A spanyol internuncius levele 689. nov. 2. NSp. 168. köt.

[15]

de a Lipót és a XIV. Lajos öröme csak színlelt öröm. Mig az uralkodók a pápa előtt áradoznak a tettett boldogságtól, addig diplomataik panaszos és mentegető leveleket írnak haza. *Lichtenstein* herceg két nappal a választás után, október 8-án értesíti urát, hogy „Ottoboni biborost velencei létére egyhangulag pápává választották . . . Mivel nyilatkoznom kellett, Felséged kegyes parancsára kénytelen voltam azt mondani, hogy ő a legkiválóbb és mindenek felett kívánatos.” Különben — írja — a franciák éppen úgy jártak. Mikorra megérkeztek, már végleg kialakult a biborosok véleménye Ottoboni mellett és hogy az általános gyűlöletet ne vonják magukra, akaratuk ellenére is kénytelenek voltak hozzájárulni e választáshoz. Az vigasztalja csak *Lichtensteint*, hogy a császár ellenszenvét senkinek el nem árulta és így Rómában azt hiszik, hogy Bécsben nagyon kedves ez a választás.⁵³ *Goess biboros*, aki késve érkezett a választásra, még panaszosabb levelet ír haza október 16-án. Azon sopánkodik, hogy ő már a városhoz közel, úgyszólván a kapu alatt volt október 6-án és, bár a francia biborosokra soká váraoztak, reá, a németre egy fél napig sem akartak várni. Így történt, hogy mikor ő Rómába érkezett, már közölték vele az új pápa nevét.⁵⁴ Természetesen nem tárta föl senki előtt gondolatait, hanem egyenesen a megválasztott elé járult, aki őt nagyon szívélyesen fogadta és kifejezte előtte szerencsekívánatait; „mert — úgymond — a dolog már megtörtént . . . és inkább a jövőre kell gondolnunk, mint a jelenre vagy a múltra.⁵⁵ Különben „jó forrásokból” tudni véli, hogy Velence és a francia király már XI. Ince életében tervezték ezt a választást és hogy az új pápa személye nagyon rokonszenves XIV. Lajos előtt, mert a franciáknak már nagyon a „nyakukra nőtt” a háború; mindenáron békét óhajtanak; erre a célra pedig

⁵³ Bischoffshausen i. m. 52.1.; *Wahrmund* i. m. 284.1. (*Wahrmund* tévesen október 6-iki kelettel közli e levelet. V. ö. *Bischoffshausen* i. h. 130. jegyz)

⁵⁴ *Goessre* már csak azért sem vártak, mert a konklávében híre járt, hogy a császár határozott tiltakozását hozza Ottoboni ellen. *Bischoffshausen* i. m. 49. 52-53. lap, 130. jegyz- 2 része.

⁵⁵ „es war eine geschehene sache, man gibt die stein im brettspiel, wie die würfl gefallen, und ist vielmehr auff das praesens und künfftige, als auff das vergangene zu respiriren.” *Goess* i. levele *Wahrmund* i. m. 281, 246 l.; *Bischoffshausen* 49. köv. 1.

[16]

a francia király VIII. Sándort és a velencei köztársaságot tartja legalkalmasabb közvetítőknak.⁵⁶

Hogy mennyire téves Goessnek „jó forrásokból” vett értesülése, azt már láttuk főleg a francia király október 16-iki utasításából.⁵⁷ Chaulnes herceg is nagyon jól tudja, hogy királya előtt igen kellemetlen lesz e választás híre. Azzal akarja hát őt vigasztalni, hogy soha pápaválasztás oly nagy örömet nem okozott Rómában mint ez! Az utcákon a nép örömében így kiált: „Áldja meg az Isten a francia királyt. Igazán jó pápát adott nekünk.” Eldicsekszik, hogy harminc bíboros és sok más előkelőség gratulált neki e választásért. IX. Kelemen óta nem volt Franciaországra nézve ily kedvező választás. Tudja mindenki, hogy Ausztria idegenkedett Ottobonitól, Spanyolország pedig nem sokat törődött a választással.⁵⁸ Másrészt érzé Chaulnes saját bűnösségét is, hogy t. i. a király határozott utasítása ellenére dolgozott Ottoboni megválasztása érdekében. Azért egerutat keres magának. A király előtt vádaskodik D' Etrées bíborosra, hogy fondorkodásai elkerülhetlenné tették Ottoboni megválasztását; D' Etrées viszont Chaulnes-t vádolja, hogy szept. 23-ig, míg ő maga vezette az ügyeket, minden jól állott, csak Chaulnes jövele után fordult a helyzet rosszabbra. A két diplomata, — mint később látni fogjuk, — addig vádaskodik, míg a király végre a béke érdekében kénytelen D' Etrées bíborost visszahívni Rómából.⁵⁹

VIII. Sándor pápa megválasztásakor éppen nyolcvanadik életévét élte. Az előkelő velencei Ottoboni családból származott. 1610. április 22-én született Velencében. Tizenhét éves korában már eléri a doktori fokozatot a páduai egyetemen. Húsz éves korában, 1630-ban Rómába kerül és velencei honfitársa Joannes Baptista Coccinus mellett kezdi meg az egyházi diplomácia tanulmányozását. Hamarosan apát lesz és mindkét Signatura referendarius. 1642-ben VIII. Orbán pápa a római Rota auditorává nevezi ki. E minőségben kifejtett jogi véleményei oly nagy becsülésben állottak, hogy X. Ince pápa, aki

⁵⁶ U. o; v. ö. Lichtensteinnak a 45. jegyzetben idézett hasonló véleményét.

⁵⁷ L. a 9. 1.

⁵⁸ Chaulnes levele 1689. okt. 7. L. Michaud: Alexandre VIII. 62-69. 1.; Gérin i. m. 143. 1.

⁵⁹ Gérin i. m. 143. 1 i5. 1. V. 5. Michaud i. m. 52-59. I.

[17]

előbb szintén „auditor Rotae” volt, 1652-ben kinyomatta azokat. Ugyanebben az évben nyerte el a biborosi méltóságot. Egymás után viselt püspökséget Torcelli-ben, Páduában és Bresciában, de ez utóbbiról VII. Sándor óhajára lemondott, hogy mint kurialis biboros mindig mellette állhasson és tanácsával mindenben támogassa őt.⁶⁰

Az új pápa nyolcvan esztendő s létére teljes testi és szellemi erőnek örvendett. Szigorú és tiszta erkölcsi élete, amely ellen ellenségei sem találhattak kifogásolni valót; hajthatatlan egyházas fölfogása, amelynek főleg a gallikán vitákban sokszor adott nyílt kifejezést; kiváló jártassága az egyházi kormányzat terén, amelyet hatvan évi tapasztalataival szerzett; nagy jogi tudása és pihenést nem ismerő munkássága, amelyről nemcsak kortársainak véleménye⁶¹ és a már említett jogi vélemények tanuskodnak, hanem fennmaradt kéziratainak huszonöt kötete is,⁶² Rómában már régóta nagy tekintélyt és köztiszteletet biztosítottak számára, mint azt még az ellenséges francia források is elismerik. E kiváló tulajdonságok miatt az előző pápák, de főleg XI. Ince nagyrabecsülte Ottoboni Péter biborost és különösen a XIV. Lajossal folytatott küzdelemben mindig kikérte tanácsát. Ha mindezekhez még hozzávesszük veleszületett kedvességét, örökké vig kedélyét és megnyerő modorát, akkor teljesen alaposnak kell találnunk azt a reményt, amellyel megválasztását általában fogadták, hogy t. i. az új pápa, — Lipót és a francia király minden idegenkedése ellenére is, — képes lesz lefegyverezni mindenkit, eloszlatni minden ellentétet, legyőzni minden akadályt és nagy eszméinek meghódítani az összes keresztény fejedelmeket.

⁶⁰ *Guarnacci: Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium. I. köt. 313 köv. I. ; Palatius által írt életrajz kivonata Cod. Vat 7785. köt. 50. köv. 1.*

⁶¹ „*Doctus ut octo.*” 1. Cod. Ottob. 1287. köt 249. b) lap.

⁶² A Cod. Ottob. 2541. tartalmazza e kéziratok tartalomjegyzékét : Index locupletissimus tom. XXV. MMSS. omnia fere continentium scripturas et vota Emmi et Rmmi D. Card P. Otthoboni, ad Summi postea Pontificatos apicem evecti die 6. Oct. 1689. Alexandri VIII nomine assumpto. A jegyzékben ilyen dolgozatok szerepelnek pl.

IV. Subsidia belli contra Turcas ab an. 1343- ad 1689

V. Pro non ditandis nepotibus Pro promotione in egritudine et lecto

XIX. Regaliae ab a. 1673-1680.. 1680-1681.

II.**VIII. SÁNDOR PÁPA ÉS A TÖRÖK HÁBORÚ.**

A XVII. században a keresztény Európát egy nagy gondolat lelkesítette: t. i. a török kiűzése Magyarországból, sőt egész Európából. A pápák vallási és politikai okokból egyaránt támogatták ezt a mozgalmat. De különösen XI. Ince szerzett magának e téren halhatatlan érdemeket. E szent életű férfiú egész életét e nagy cél szolgálatára szentelte. „A keresztény hatalmak közt dúló egyenetlenségeket megszüntetni, őket a török ellen egyesíteni: uralkodása egész idején át igyekezeteinek állandó célja, mely felé szívós kitartással haladt, nem engedvén magát eltéríteni a leküzdhetetlennek látszó nehézségek sokasága, a szenvedett csalódások keserősége, a pillanatnyi érdekek kísértései által.”¹ Míg egyrészt mindent elkövetett, hogy Lipót királlyal kibékítse XIV. Lajost, aki támadásaival állandóan lekötötte Lipót hadi erejének egy részét nyugaton, addig a fejedelmeket is állandóan sarkalta, hogy a kereszténység fölszabadítására szövetségre lépjenek. E célból mozgósítja nunciussait a fejedelmi udvaroknál, közbelép saját tekintélyével. Végre 1684-ben hosszas fáradozás után sikerült létrehoznia I. Lipót, Sobieski János lengyel király és a velencei köztársaság között a „szent szövetséget”, amelynek a pápa maga nemcsak tagja, hanem feje és mozgató, éltető lelke volt mindvégig. Nem érte be a buzdítással és közvetítéssel, áldozni is tudott a nagy célért. Tizenhárom évi uralkodása alatt a pápai kincstárnak úgyszólván összes jövedelmét a szent szövetség céljaira áldozta és több millió forintot küldött Bécsbe, Varsóba és

¹ *Fraknoi*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal. III. köt. 382. 1.

[19]

Velencébe.² Az áldozatos munkát siker koronázta: a keresztény fegyverek 1683-tól kezdve diadalmasan harcoltak a török ellen. Míg a lengyelek északon, a velenceiek a tengeren arattak győzelmeket, addig Lipót király 1689-ig, XI. Ince haláláig a félholdat jóformán egész Magyarországból kiszorította.

VIII. Sándor trónralépése idején a keresztények már abban a vérmes reményben ringatták magukat, hogy az Izlámot teljesen kiszorítják Európából és visszaállítják a keleti és nyugati egyház közötti egységet.³ A konkláve alatt is egyre érkeznek a hírek a keresztény fegyverek győzelmeiről. Bádeni Lajos szeptemberben 16.000 keresztény katonával 40.000 törököt vert meg Szerbiában. 15.000 török esett el és Nis városa a keresztények kezébe került. Októberben ugyancsak Bádeni Lajos elfoglalja Viddint, majd Sófiáig halad előre és már Nikápoly elfoglalására gondol.⁴

Lipót király „XI. Incéhez hasonló” pápát óhajtott, akiben majd lelkes támogatót nyer a háború folytatására. Azért siet még a konklávéba összesereglett biborosokat értesíteni hadseregének diadalmas előnyomulásáról és a Nis mellett kivívott győzelemről.⁵ Erre a levélre már VIII. Sándor pápa válaszol október 22-én. Mint a kereszténység feje szívbeli örömmel veszi tudomásul a győzelmet és imádkozik, hogy a keresztény fegyvereket Isten sok diadallal koronázza.⁶

Az új pápa biboros korában a szent szövetséget létrehozó XI. Incének legbizalmasabb tanácsadója volt; maga is részt vett a szent szövetség támogatásában, sőt ő volt az, aki 1684. március 5-én a velencei köztársaság képviselőjében XI. Ince pápa kezébe letette az esküt a szent szövetségre.⁷ Lipót joggal remélhette, hogy szent Péter székébe jutva is a régi szerettei fog viseltetni a szent szövetség iránt, azért a legelső napoktól kezdve a háború minden mozzanatáról értesítette őt. VIII. Sándor a maga

² Fraknoi i. m. 381. I. köv.; *Immich*: Papst Innocenz XI. 22. 1. köv.; *Klopp*: Das Jahr 1683. und der grosse folgende Türkenkrieg 148. köv.; 280.; és 459. köv. 1.; *Maurer*: Cardinal Leopold Graf Kollonitsch 296. 1.

³ Bischoffshausen i. m. 58. I.

⁴ L. Tucci jelentéseit 1689. szept. és okt- hónapokban ■ NG. 215, 318—319., 328—329., 338. b), 343., 353. I.

⁵ LP. 113, 131—132. 1.

⁶ LadPr 79, 14. b)—15. 1.

⁷ Klopp i. m. 387. 1.; *Immich* i. m. 38. 1.

[20]

részéről valóban élénk érdeklődéssel kíséri a keresztény sereg hősiességét és, miután a szent szövetség lelkes előharcosa, Buonvisi bíboros elhagyta a bécsi nunciaturát, annak auditorától *Tucci* apáttól kér hétről-hétre küldött leveleiben pontos értesítést a háború állásáról és általa nem szűnik meg munkára serkenteni Lipót király tanácsosait.

A török szultán éppen VIII. Sándor trónralépése idején, 1689. őszén hadseregének lázongása és a kisázsiai felkelés miatt, továbbá az 1689-ben szenvedett vereségek hatása alatt békét akar kötni Lipóttal. E célból követeket küld Bécsbe.⁸ A pápa hamarosan értesül a béketervekről és már október 29-én kérdést intéz *Tucci*hoz a béke feltételeire nézve, egyben utasítja őt, hogy éber szemmel kísérje figyelemmel a tárgyalásokat és azok minden mozzanatáról pontosan számoljon be.⁹ November 5-én Lipót maga is értesíti a pápát a törökök békekötési szándékáról. Azt írja, hogy a félhold sok veresége után azt várta volna, hogy a porta elfogadható feltételeket fog felajánlani. Azonban úgy látszik, a szultán nem akar engedni semmit. Ki fogja előbb puhatolni, van-e a követeknek fölhatalmazása arra, hogy az elfoglalt területek egy részét átengedjék a keresztényeknek; és ha nincs, hazaküldi őket s ez esetben kénytelen lesz tovább harcolni. Mindezt teljes fiúi bizalommal és abban a reményben írja meg Lipót, hogy a szent atya követni fogja nagy elődje dicserendő példáját és a háború rengeteg költségeinek megfelelő bőkezű „*atyai segély*”-lyel fogja őt támogatni különösen most, amidőn kincstára a kereszténység ügyéért vívott háborúban már teljesen kimerült.¹⁰ A pápa válaszában helyesli, hogy Lipót tisztességes feltételek híján inkább kész folytatni a háborút. Megígéri, hogy imádkozni fog azért, hogy diadalmas fegyverei kiszorítsák a törököt Európából és a keresztény vallás a messze Keleten is terjedjen; ehhez apostoli áldását is küldi. Azonban a kért „*paternum subsidium*”-

⁸ *Tucci* értesítése okt 28. NG. 215, 351.1.

⁹ Az államtitkár *Tucci*hoz okt. 29. NG. 39, 305. b)—306. 1.

¹⁰ „*confisi fore, ut a Beatitudine Vestra, quam ut communem Patrem de statu rei edocere filialis nostri duximus studii, laudabilibus praedecessoris sui vestigiis insistente dictum in finem paternö subsidio ingenti sumptuum bellicorum moli respondente, paesertim Aerarii nostri viribus pro bono Rei christianae penitus exhaustis munifice nobis succuratur.*” LP. 119, 219. 1.

[21]

ról óvatosan hallgat.¹¹ A török csakugyan nem volt hajlandó nagyobb engedékenységre. A követek azt kívánták, hogy Lipót adja vissza Belgrádot és a Száva jobb partján szerzett hódításokat; ennek fejében a szultán kész lett volna átengedni a Duna bal partján szerzett várakat; de kijelentik, hogy ha Lipót nem fogadná el e föltételeket, akkor a szultán nem fog békét kötni, legfőlebb négy-öt évi fegyverszünetet, mert birodalmában megszűntek a zavarok, Velencét szárazon és tengeren legyőzte és most már elég erőt érez arra, hogy az elvesztett területeket újra visszahódítsa.¹² Erre Lipót megüzente a török követeknek, hogy ha nincsenek jobb föltételeik, beszünteti a tárgyalásokat és folytatni fogja a háborút.¹³ A török követek még egy ideig Bécsben maradtak, mert itt szerették volna bevárni a Lengyelországgal egyidejűleg folytatott béketárgyalások eredményéről szóló értesítést. Azonban 1690. év első napjaiban Lipót kiadta útjokat¹⁴ és egyszersmind elhatározta, hogy a pápát és a bitoros-testületet értesíti az alkudozások eredménytelenségéről azzal a megjegyzéssel, hogy ha a mostani nagy szorultságában nem részesül támogatásban, az egész kereszténység nagy veszedelemnek néz eléje.¹⁰

Majd november 29-én ilyen tartalmu levéllel fordul a pápához : Minthogy a török elleni háborút folytatni kell s minthogy Őszentsége könnyen elgondolhatja, mily rengeteg költségbe és mily nagy nehézségekbe kerül e háború folytatása, de másrészt mily életkérdése az egész kereszténységnek, hogy e küzdelem abban ne maradjon, — ismerve Őszentségének nagy buzgóságát a keresztény hit terjesztésében és atyai szeretetét, — arra kéri őt, hogy a kereszténység e legelkeseredettebb ellenségének kiűzésére „*megfelelő segélyt*” adjon. Ezzel a pápa Isten előtt érdemet és az egész keresztény világ előtt dicsőséget szerezhethet.¹⁶ A pápa Tuccihoz küldött

¹¹ VIII. Sándor Lipóthoz nov. 26. LadPr. 79, 46. b)—47. I.

¹² Tucci értesítése nov. 4. NG. 2! 5, 359. I.; V. ö. Klopp i. m. 450—451. 1.

¹³ Tucci értesítései nov. 11. NG. 215, 366. 1.

¹⁴ Cantelmo értesítése 1690. febr. 1-én NG. 217, 50. 1.

¹⁵ Tucci idézett nov. 4. értesítése NG. 215, 359. 1.

¹⁶ Qua re ita se habente, cum bellum nobis cum Turcis continuandum, Sanctitatie Vestrae facile sit colligere, quam immensis sumptibus quantisque Nos difficultatibus memorata belli huius continuatio involvat et quantopere vicissim totius christianitatis intersit, Nos iteratis hactenus victoriis,

[22]

leveleiben¹⁷ és Lipóthoz intézett feleletében¹⁸ ismételten örömét fejezi ki Lipótnak „soha eléggé nem dicsérhető” elhatározása fölött; nagy elismeréssel nyilatkozik fáradhatatlan buzgóságáról; halhatatlan győzelmeket kíván neki, imádságot ígér és apostoli áldását küldi, de a „megfelelő segély”-ről még csak említést sem tesz.

Ugyanez időben a pápa Lengyelországban is mindent elkövet, hogy a lengyeleket a háború folytatására bírja. Mikor ugyanis a török követek megérkeztek Bécsbe, Lipót fölkérte Sobieskit, hogy a béketárgyalásra küldje el megbizottait. A lengyel király terveinek ugyan inkább a háború felelt volna meg, de a bécsi udvar sürgetésére mégis elküldte meghatalmazottait.¹⁹ Miután e béketárgyalások meghiúsultak, a lengyel országgyűlés, amely 1690. elején gyűlt össze, volt hivatva a háború folytatása fölött dönteni.²⁰ A pápa — rendes lengyel nuncius híján, — a krakói érseket bízta meg képviselővel a diétán és a többi közt különösen azt köti a lelkére, hogy a háború folytatása ellen irányuló törekvéseket akadályozza meg²¹; a lengyel királyt és a püspököket pedig külön is buzdítja a háború folytatására.²² A krakói püspök levelében megígéri, hogy mindent meg fog tenni a szent szövetség fenntartása érdekében, de előre látja, hogy anyagi támogatás nélkül nehéz lesz a lengyel nemzetnek a további háborúra vállalkoznia.²³ Március 1-én értesíti a pápát, hogy úgy a király, mint a szenátus nagy örömmel vette tudomásul óhaját, a lovagrend képviselői

rem vero christianam hisce publicae securitatis munimentis non destitui, pro suo notorio conservandae propagandaeque Religionis zelo, et in Nos paterno affectu mature reflexuram, eoque publicis hisce nostrisque necessitatibus *proportionatis auxiliis* contra hunc infensum et potentem christiani nominis hostem subventurum. Erit id Beatitudini Vestrae apud Deum meritorium et apud orbem christianum gloriosum”. LP. 119, 253. 1.

¹⁷Az államtitkár Tuccihoz dec. 20. NG. 39, 321. I.

¹⁸VIII. Sándor Lipóthoz dec. 31. LadPr. 79, 71. b)—72. 1,

¹⁹Bonesana értesítése Ottoboni biboroshoz 1689. nov. 13., 29. és dec. 29. NP. 108. köt. (számozatlan lapokkal).

²⁰Bonesana értesítése 1690. jan. 30. NP. 108. köt.

²¹„ne praedictis in comitiis quidquam adversus praefati belli prosecutionem decernatur”. VIII. Sándor levele Sobieskihez 1690. jan. 14. LadPr. 79, 80. b)—81. 1.

²²U. o. és a püspöki karhoz 1690. jan. 14. LV. 175, 111. b) 1.

²³Levele VIII. Sándorhoz 1690. febr. LV. 80, 8—9. 1.

[23]

azonban megjegyezték, hogy csak úgy fognak harcolni, ha a pápa dicső elődei példájára anyagi támogatást is ad.²⁴

VIII. Sándor pápa tehát élénken érdeklődik a háború sorsa iránt, lelkesít és buzdít mindenkit, — azonban anyagi támogatást nem nyújt, sőt nem is ígér. Pedig ez volt Lipót fő kívánsága; hiszen ezért küldte Lichtensteint Rómába, ezért értesítette Rómát a háború minden mozzanatáról. A harci kedv és a lelkesedés nem hiányzott Bécsben, csak pénz dolgában volt nagy a szükség. A régóta folyó kettős háború kimerítette Lipót kincstárát. Azonfelül tanácsosai sem kezelték a pénzt mindig a leghűségesebben.²⁰ A szükség tehát nagy volt és az alkalom a háború folytatására a kivívott győzelmek után fölötte kedvező. Azért míg Lipót leveleivel keresi föl a pápát „atyai segélyért”, Kollonits biboros és Lichtenstein Rómában élőszóval ostromolják őt ugyanazzal a kéréssel. De VIII. Sándor úgy a levelekre, mint Lichtenstein és Kollonits sürgetésére csak kitérő választ ad. Hivatkozik a pápai kincstár ürességére és arra, hogy a konkláve alatt sok pénz tünt el, továbbá hogy kénytelen volt leszállítani a fogyasztási adót, amelynek nagysága miatt a nép már előde alatt is örökké zúgolódott. Ha a császárnak juttat segélyt, — mondja, — akkor Velencét, Lengyelországot, meg az országából kiűzött II. Jakab királyt is kell támogatnia, — mindenre pedig nem képes. Különben a velencei köztársaságot a fenyegető háborúra való tekintettel már is segítette hajóval és katonával; ez pedig a szent szövetség javára, tehát Lipót javára is történt.²⁶

Hiába érvel Lichtenstein azzal, hogy ha a pápa meghallgatja a római nép kérését és lejjebb szállítja az adót, akkor nem szabad meghallgatás nélkül hagynia az egész kereszténység segélyért kiáltó szavát sem; hiába teszi azt az ellenvetést, hogy ha a szent atya támogatja a szent szövetség egyik tagját Velencét, akkor annál inkább kell segítenie annak fejét, a római császárt, — csak ezt a határozatlan feleletet kapja: „Majd meglátjuk, hogy mit tehetünk.”²⁷

²⁴ LV. 80, 10. I.; V. ö. Bonesana jelentéseit febr. 1., 8. és 25-én NP. 109. kötet.

²⁵ L. Fraknoi i. m. III. köt. 395. 1.

²⁶ Bischoffshausen i. m. 59—61. 1.

²⁷ „Vederemo quel che sara possibile”. Bischoffshausen i. m. 61. 1.

[24]

Lipótot nagyon bántják e kitérő válaszok és keserűségét a pápai diplomaták előtt nem is titkolja. Így mikor a pápa Cantelmo caesareai püspököt Augsburgba küldi 1690. elején a római király-választó gyűlésre, a szent atya egy külön brevében emlékezik meg a császár nagylelkűségéről, amellyel a háború folytatására szánta el magát. Cantelmo a Rómából kapott utasítás szerint dicsérő szavak kíséretében nyújtja át a brevét. Azonban Lipót kijelenti, hogy ezzel ő be nem érheti; miként XI. Incétől, úgy az új pápától is elsősorban pénzbeli támogatást kíván. Elpanaszolja Cantelmonak, mily sokat áldozott már e háborúra, de most ereje fogytán van az örökös hadviseléstől, pedig a török nincsen még leverve, csak egy kissé megfélemlítve. Ha az ő jóakaratahoz „a másodrangu okok közreműködése” is hozzájárulna, akkor a kereszténység e nagy érdeke diadalra jutna és talán vissza lehetne vezetni Krisztushoz a pogány török járma alatt szenvedő keresztényeket.²⁸

Hogy VIII. Sándor minden jóakarattnyilvánítása, érdeklődése és buzdítása mellett sem ígér pénzbeli támogatást, annak több okát jelölhetjük meg. Mindenekelőtt elfogadható a pápának az a védekezése, hogy *a kincstár üres*, hiszen XI. Ince pápa úgyszólván minden jövedelmét, több millió forint erejéig a török kiűzésére áldozta. A kincstár helyzetén VIII. Sándor pápa úgy akart némileg segíteni, hogy az elődei által adott kiváltságokat és adókedvezményeket részint megszüntette, részint pedig leszállította, hiszen e kedvezményeket úgy is leginkább a gazdagabbak élvezték és így minden teher a szegények vállára nehezedett.²⁹ Hogy a jövőben a konklávék költségei ne emésszenek föl annyi pénzt, mint 1689-ben, egy másik rendeletet bocsátott ki, amely e kiadások csökkentését célozta.³⁰ Tény az is, hogy Rómában és általában Olaszországban éppen ezekben az években igen nagy volt *a nyomor* és a szegénység és emiatt a pápának le kellett szállítani főleg az élelmi szerekre kivetett adót. A háború sok pénzt kívánt, a

²⁸ Cantelmo jelentése Ottoboni biborshoz 1690. jan. 20. NG. 217, 25. 1.

²⁹ „*Romanos decet Pontifices*” kezdetű motu proprio 1689. dec. 24-én. Bullarium Rom. Ed. Taurin. XX. köt. 13—19. 1.

³⁰ Riforma delle spese solite farsi in tempore di Sede vacante e per il Conclave. L. Cod. Ottob. 3160. köt. No 2.

[25]

vetéseket az egerek tették tönkre, azonkívül főleg Olaszország déli részén a pestis mindjobban pusztított. A római „diarium”-ok gyakran szinte megható jeleneteket beszélnek el a nép nagy nyomoráról.³¹ E körülmények valóban elég gondot okozhattak a pápának, indokolttá tették takarékoságát, azonban nem magyarázzák meg egyedül a pápai segély határozott megtagadását. VIII. Sándor eljárásának mélyebben fekvő, politikai okai voltak.

Az első és legfőbb ok bizonyára *XIV. Lajos féltékenysége* volt. Ismeretes az az éles ellentét, amely a XVIII. században Ausztria és Franciaország között állott fenn. XIV. Lajos már régóta irigy szemmel nézte Lipót király győzelmes csatáit a török ellen, azért mindent elkövetett a további győzelmes elő-haladás megakadályozására. Keleten szövetségre lépett a kereszténység legfélelmetesebb ellenségével; Magyarországon pénzzel támogatta és állandóan lázította az elégedetleneket; Krakóban ügyes diplomatái, főleg Bethun és Forbin fáradoztak azon, hogy a lengyel királyt eltántorítsák a szent szövetségtől. De mindez az alattomos áskálódás még nem volt elég: Németország nyugati határán nyíltan is harcoltak a franciák Lipót király ellen, hogy így megbénítsák erejét a törökkel szemben. A királyt és a német fejedelmeket a végletekig keserítette XIV. Lajos eljárása; azért 1688-ban szövetségre léptek orániai Vilmossal, aki II. Jakab elűzése után elfoglalta az angol trónt és Spanyolországgal együtt a francia hatalmaskodás ellen valóságos európai koalíciót alkottak. E küzdelemben XI. Ince pápa is Lipót pártjára állott. XIV. Lajos ellenben II. Jakabbal szövetkezett és, bár mindenki ismerte a törökkel való cimboráskodását, mégis úgy tüntette föl magát, mint a hite miatt trónjától megfosztott Stuart Jakab védőjét és így a kereszténység zászlóvivőjét; ellenben a Lipót vezetése alatt létrejött koalíciót „az eretnekek szövetségé”-nek szerette nevezni és XI. Incét állandóan azzal vádolta, hogy az eretnekeket támogatja. Azért már a konklávéba összegyűlt bíborosoktól is azt kívánta, hogy olyan pápát válasszanak, aki az eretnekektől elszakad és a „vallás”-nak fogja pártját fogni.³²

³¹ L. Diario di Roma 1690. szept. 23. Cod. Ottob. 3356 köt. 5. b) 1.; 1690. jan. 27. Cod. Ottob. 3362. I. köt. 1. b) 1.

³² L. 12. 1.

[26]

VIII. Sándor pápától azt követeli, hogy jelentse ki a császár és a spanyol király előtt, hogy ezt a háborút nem tekintheti másnak, mint valóságos vallásháborúnak, amely a keresztény vallás lerontására és az eretnekek hatalmának növelésére irányul.³³ Akkora volt a féltékenység, hogy később is, mikor VIII. Sándor Belgrád eleste és a keresztények végső szüksége alkalmával 100.000 forintnyi segílyt küldött Lipótnak, XIV. Lajos és II. Jakab római képviselőjük által azonnal tiltakozásukat jelentették a pápánál, mert — szerintük — ez a pénzbeli támogatás nem annyira a török ellen, mint inkább ő ellenük irányul.³³ Jól ismerte VIII. Sándor a franciáknak e beteges féltékenykedését, nem akarta hát XIV. Lajost mindjárt uralkodása elején elkészeríteni és Róma ellen hangolni. Hiszen Franciaország és a szentszék közötti viszony már úgy is tarthatatlan volt, a Lipótnak juttatott támogatás pedig bizonyára megakadályozta volna e ferde állapotok annyira szükséges orvoslását.

A francia király már néhány évtizede eléggé hideg, sőt ellenséges viszonyban állott a pápai udvarral. E rossz viszony 1662-ben kezdődött, amikor a pápa korzikai katonái és a francia követ, Crequi, emberei között az az ismeretes szomorú összetűzés történt. XI. Ince pápa alatt e viszony teljesen elmérgesedett. A „napkirály” caesaropapismusa volt ennek az oka. XIV. Lajos korlátlan uralomra törekedve, az egyházi ügyekben is magához szerette volna ragadni a legfőbb hatalmat, azért több rendbeli követeléssel lépett föl a szentszékkel szemben. Legelőször is követelte az u. n. regália-jognak kiterjesztését egész Franciaországra. E jog abban állott, hogy a király élvezte széküresedés esetén a püspöki vagyon jövedelmeit és ő töltötte be a szabad adományozású javadalmakat. A francia királyok a XIII. század óta gyakorolták a regália-jogot, de már a II. lyoni zsinat (1274.) kiközösítés terhe alatt tiltotta meg a regália kiterjesztését. Mikor XIV. Lajos mégis ki akarta azt birodalma összes egyházaira terjeszteni, XI. Ince pápa ez ellen tiltakozott. A király elleneszegült és sok püspököt is a maga pártjára vont. Bosszúból tanácskozáásra hívta össze előbb 1681-ben a püspököket, majd 1682-ben az egész francia papságot.

³³ Michaud: Alexandre VIII. 133. 1.

³⁴ Bischoffshausen i. m. 156. 1.

[27]

E gyűlésen mondták ki az úgynevezett *gallikán tételeket*, amelyek a római pápát úgyszólván teljesen megfosztják a Krisztustól reá ruházott legfőbb egyházi hatalomtól. Fokozta a kölcsönös elkeseredést XIV. Lajos római követe, a hírhedtté vált Lavardin a „*quartier-szabadság*”-ért vívott dicstelen küzdelmével. Régidőtől fogva szokásban volt u. i., hogy a fejedelmi követek palotája Rómában menedékjoggal volt fölruházva. Idővel azonban a követek ezt a menedék-jogot kiterjesztették az egész utcára, sőt sokszor mindazon épületekre, amelyekre fejedelmük címerét kifüggesztették. Így a menedékjog sok visszaélésre adott alkalmat és a gyakorlatban azt eredményezte, hogy minden gonosztevő kijátszhatta a pápai igazságszolgáltatást. A pápák többször fölemelték szavukat e visszaélések ellen, míg végre XI. Ince kérésére az összes fejedelmek lemondtak a quartier-jogról, csak XIV. Lajos ragaszkodott hozzá továbbra is makacsul. Követe, Lavardin marquis addig szegült ellene a szentszék ismételt kérésének és fenyegetésének, míg végre XI. Ince kénytelen volt őt kiközösíteni.³⁰ Erre bekövetkezett a teljes szakítás a két udvar között. XIV. Lajos követét 1686-ban visszahívta, a pápai nunciust fogolyként kezeltette, a pápa franciaországi birtokát, Avignont és Venaissint elfoglalta, panaszíratot szerkesztetett a pápa ellen és 1688-ban a pápától az egyetemes zsinathoz felebbezett. Viszont XI. Ince nem erősítette meg a királytól kinevezett gallikán érzelmű püspököket.

1689-ben XIV. Lajos már maga is megelégtelt a szentszékkel folytatott ellenségeskedést. Be kellett látnia, hogy XI. Ince határozottságával szemben erkölcsi vereséget szenvedett. A sok háború kimerítette népét, a törökkel való cimboráskodás lerontotta a keresztény világ előtt tekintélyét, a gallikán tanok pedig Franciaország belső békéjét dúlták föl. Azért mindenképen kereste a közeledést Rómával. Viszont VIII. Sándornak sem lehetett hőbb vágya, mint megszüntetni az áldatlan állapotokat, hiszen trónralépése idején már 35 francia egyházmegyének nem volt püspöke, és Franciaország már-már a hitszakadás szélén állott. Azért mindjárt legelső levelében a legnagyobb szeretettel közeledik XIV. Lajoshoz³⁶ és miniszteréhez,

³⁵ Brück-Schmidt: *Lehrbuch der Kirchengeschichte*⁹ Münster 1906. 687—691. 1.

³⁶ 1689. okt. 16. LadPr. 177, 116. b)—117. 1.

[28]

Colberthez.³⁷ Azzal is megmutatja jóindulatát, hogy a franciáktól annyira gyűlölt Casoni prelátust nem alkalmazza a pápai udvarban, hanem Nápolyba küldi nunciusként. Majd a választás utáni napon, október 7-én egy házi főpapját küldi Chaulnes-hoz, hogy kifejezze háláját a francia király és követe iránt, akiknek megválasztását köszöni. Ez alkalommal azt is megkérdezteti, hogy van-e Chaulnes-nak megbízatása Avignon visszaadására és menedékjogról való lemondásra vonatkozólag. Chaulnes-nak csak az elsőre nézve volt megbízatása, mégis azt felelte, hogy a király Avignon és Venaissin visszaadásán kívül valószínűleg a menedékjogról is le fog mondani.³⁸ Majd megírja Párisba, hogy a béke csak úgy állítható vissza, ha a király nem ragaszkodik az annyit vitatott menedékjoghoz.³⁹ — XIV. Lajos, aki már azzal is megmutatta engedékenységét, hogy az izgága természetű Lavardin helyett a szelidlelkű Chaulnes herceget küldötte Rómába, csakugyan lemond a menedékjogról és mivel tudja, hogy Chaulnes a pápa kedvelt embere, Rómában hagyja őt a tárgyalások folytatása végett.⁴⁰ A pápa nagy örömmel fogadja a francia király engedékenységét és november 15-én sajátkezűleg írt hosszú levélben hálálkodik és csak úgy áradozik a XIV. Lajos iránti szeretettől.

Ez előzmények után VIII. Sándor pápa méltán kecsegtethette magát azzal a reménnyel, hogy sikerülni fog neki a francia állapotok orvoslása. Ha azonban XIV. Lajos ily szokatlan engedékenysége után pénzbeli segítséget juttatott volna Lipótnak, akkor a szépen meginduló béketárgyalások egyszerre megghiúsultak volna, és a francia király végleg elkeseredett volna a szentszék ellen.

A francia állapotok mellett a *velencei köztársaság befolyásának* is tulajdonítandó, hogy a pápa nem akart Lipótnak anyagi támogatást juttatni. Bár Velence a szent szövetség tagja volt, még sem örült Lipót diadalainak. Azért a köztársaság nagybefolyású római követe, Lando szenátor, minden ügyességét felhasználta, hogy a pápát lebeszélje a császári sereg támogatásáról. Azonban hazáját mindjárt uralkodása elején hathatósan

³⁷ 1689. nov. 1. LadPr. 79, 25. I.

³⁸ Gérin i. m. 153—154. 1.; Michaud: Alexandre VIII. 64—66. I.

³⁹ Chaulnes 1689. okt. 8., 9. és 17. levelei. L. Michaud i. m. 79., 84. 1.

⁴⁰ XIV. Lajos levele a pápához okt. 20. Gérin i. m. 154—156.1.; Michaud i. m. 81. köv. és 94. 1.

[29]

segíti a pápa. Megengedte a híres „delle Carceri” kamalduli apátság elidegenítését és így egy fél millió skudi bevételhez juttatta a köztársaságot; azonkívül 1500 katonát állít ki számára, 160.000 skudit és hajókat küld Velencének.⁴¹ A dogenak vitézsége elismeréséül szentelt kardot és sisakot ajándékoz⁴² és a genuai köztársaságot is buzdítja, hogy támogassa Velencét „a kereszténység legszörnyűbb ellensége ellen.”⁴³ A velenceiek 1690. folyamán Cannina, Vallona és Malvasia mellett csakugyan több győzelmet aratnak a törökön⁴⁴; de mivel Velence a messze Keleten hadakozott, ahol a kereszténység legkevésbé volt veszélyben, Lipót nem méltányolhatta e hadi vállalkozásokat, nem is tekinthette azokat a szent szövetség és a kereszténység diadalainak. Ellenkezőleg nagyon zokon vette a pápától, amiért hazájának önérdékből és csupán hódítási vágyból viselt háborúját inkább támogatja, mint az ő védekező hadjáratát a kereszténység javára.

Egy harmadik ok, amely legalább egyelőre visszatartotta VIII. Sándort, hogy Lipótnak nagyobb pénzbeli segílyt juttasson, a pápának túlságos *szeretete rokonai iránt*. XI. Ince pápa egész életében küzdött a nepotizmus ellen; sőt 1679-ben egy bullát akart kibocsátani e megrögzött rossz szokás kiirtására. Ki is kérte már biborosai véleményét,⁴⁰ de a bulla kiadása mégis elmaradt. VIII. Sándor alatt rövid időre ismét föltűnik Rómában a nepotizmus, de csak azért, hogy utóda, XII. Ince örökre véget vessen neki. A francia király követe, Chaulnes herceg már 1689. november 16-án megírja királyának, hogy az új pápának két gyengéje lesz, és pedig igen nagy mértékben: „az egyik nagy vonzódása, vagy jobban mondva túlzott szeretete családjá iránt, a másik túlságos törekvése rokonai gazdagítására.”⁴⁶ Ez a két hiba, amely „nagyon hasznos lesz Franciaországra nézve”, már kezd jelentkezni. VIII. Sándor ugyanis

⁴¹ Bischoffshausen i. m. 63. 1.; Guarnacci i. m. I. köt. 813. köv. 1.

⁴² VIII. Sándor a dogéhoz 1690. ápr. 7. LP. 177, 130. b) 1.; és ápr. 8. LadPr 79, 163. I.; a dogé köszönőlevele máj. 27. LP. 120, 106. 1.

⁴³ 1690. máj. 13. LadPr. 79, 175. b)—176. 1.

⁴⁴ A doge értesítései a pápához 1690. szept. LP. 120, 191. 1; V. ö. Ottoboni Tuccihoz 1690. szept. 2. és okt. 14. NG. 39, 454—455., 424. b) 1.

⁴⁵ L. Cod. Ottob. 2816- I. köt.-ben Azzolini, Maildachini, Carpegna és Albici biborosok véleményét.

⁴⁶ Gérin i. m. 148. 1.; Michaud: Alexandre VIII. 109. 1.

[30]

érezte, hogy soká nem fogja viselni a pápai méltóságot, azért sietett, hogy még idejekorán lássa el rokonait gazdag javadalmakkal. Azt szokta volt mondani, hogy „huszonhárom és fél órát már ütött számára”⁴⁷, az utolsó fél órát ki kell használni; máskor meg nyíltan megvallotta Chaulnes-nak, hogy rokonaival jót akar tenni és nem törődik azzal, hogy mások mit fognak róla gondolni.

Az összes rokonok közül a pápa kedvence volt másod-unokaöccse (pronipote), *Ottoboni Péter*, a pápa unokaöccsének, Ottoboni Antalnak fia,⁴⁸ aki már kilenc éve együtt lakott vele Rómában és akit úgy tekintett, mint tulajdon fiát. Pietro 1667-ben, Velencében született, tehát 22 éves volt, amikor nagybátyja szent Péter székét elfoglalta.⁴⁹ A fiatal embert a pápa csakhamar előkelő hivatalokkal és gazdag egyházi javadalmakkal halmozta el. D' Estrées biboros már november 6-án számol be a francia királynak arról a sok jövedelemről, amelyet VIII. Sándor ez öccsének juttatott, amely jövedelem hamarosan 100.000 skudira fog rugni. Ehhez járulnak még a pápai hivatalok eladásából befolyó taxák, amelyeket VIII. Sándor teljesen rokonainak engedett át, és a sok gazdag ajándék. De bezzeg, ha II. Jakab kér valamit, — teszi hozzá D' Estrées, — akkor a pápának „szája nyitva, erszénye zárva!”⁵⁰ Hasonló értesítéseket küld Goess biboros és Lichtenstein herceg Lipótnak és Strattmann birodalmi kancellárnak.⁵¹ Már november 7-én biborosi méltóságra emeli a pápa Pétert, „uralkodó nepote”-vá teszi és átengedi neki lakásul a Cancelleria palotáját. Ottoboni Péter mellett csakhamar feltűnik *Mgr. Rubini* piacenzai püspök, a pápa nővérének fia. Ennek is sok javadalmat juttat és a következő februári konzisztoriumban biborossá teszi. A pápa nem akar maga körül idegeneket látni, azért Pietrora és Rubinira bízta az államtitkári hivatal vezetését. Azonban VIII. Sándor teljesen önnállóan kormányzott és rokonai közül senkinek

⁴⁷ „Venti tre ore mezza erano suonate.” U. o.

⁴⁸ „Ex dilecto filio . . . Antonio Ottoboni, nostro secundum carnem ex fratre nepote pronepos” 1.

1689. okt 20-i brevét, amelyben a pápa Pétert mind a két signatura referendáriusává nevezi ki. Secr. Brev. 1787. köt. 29.1

⁴⁹ Guarnacci i. m. I. köt. 323—326. 1.; Cardella i. m. VIII. köt 1—3. 1.

⁵⁰ Michaud i. m. 103—104. 1.

⁵¹ Bischoffshausen i. m. 55—57. 1.

[31]

sem engedett beleszólást az egyházkormányzati ügyekbe.⁵² Azonkívül Pietro atyját, *Antoniot* és ennek testvérét, *Marcot* is Rómába hívja; az előbbit „generale della santa chiesa”-nak, az utóbbit „generale delle gallere e governatore di Castel S. Angelo”-nak nevezi ki s azonkívül több más jövedelmi forrást is biztosít számukra.⁵³ Eleinte ezek is a Cancelleria palotájában laktak, de később a pápa megvette számukra a Corso-n levő palazzo Ludovisiot. Marco és Antonio családjukkal ide költöznek és a Cancelleriát teljesen Ottoboni Péternek engedik át.⁵⁴

A rokonoknak ily támogatása és szertelen gazdagítása természetesen sok pénzt emésztett fel és így nem csoda, hogy a pápának nem maradt anyagi eszköze a török ellen való mozgalom hathatós támogatására. Ezenkívül egy másik rossz következménye is volt az új életre támasztott nepotizmusnak. Ottoboni Péter és atyja élvezetvágyó emberek voltak. Az ő odaköltözésük után a Cancelleria örökös mulatozás tanyája lett, és a pápai rokonok viselkedése nem ritkán okozott botrányt Rómában főleg a szigorú erkölcsű XI. Ince után. A fiatal biboros is inkább költői és zenei hajlamának élt, mint egyházi hivatalának. Maga is írt színdarabokat és azokat sokszor nagy költségen adatta elő a Cancelleria színházában.⁵⁵ Külön zenészeket tartott és azt kívánta, hogy másutt ne szerepeljenek, még a templomokban sem, mert hiszen havi húsz skudit és még külön díjazást is adott nekik, éppen úgy, mint a Sixtina énekeseit fizették. Nagy költségen rendezte be lakosztályát, nagy fényűzést fejtett ki⁵⁶ és azért nem csoda, hogy később annyira eladósodott, hogy halála után bútorainak ára nem volt elég a hitelezők követeléseinek kielégítésére.⁵⁷

Még nagyobb baj volt, hogy Pietro élete erkölcsi tekintetben sem volt egészen kifogástalan. Még korábbi életében vonzódott egy nőhöz és biboros korában sem szakított azonnal e viszonyal. Mikor a pápa értesült a dolgról, szigorú

⁵² Michaud i. m. 91—92. 1.

⁵³ U o. 80 119—120. 1; Bischoffehausen i. m. 55. 1.

⁵⁴ Diario di Roma 1690 dec. 16. Cod Ottob. 3356, 27. b) lap.

⁵⁵ L. Diario di Roma 1690. dec. 23 és 24. Cod Ottob. 3356, 29. és 31 1; v. ö. Gérin i. m. 149. 1.

⁵⁶ U. o. dec. 2. és 9. id. kötet 23 b) és 26. 1.

⁵⁷ Guarnacci i. m. i. h

[32]

dorgálásban részesítette öccsét és Spinola bíborosnak meghagyta, hogy ha a kérdéses nő 24 óra alatt nem hagyja el Rómát, poroszlókkal fogja őt eltávolíttatni. A fiatal bíboros bocsánatot kért bátyjától és azután rendesebb életmódot folytatott.⁵⁸ Azért nem csodálkozhatunk rajta, ha a római nép VIII- Sándor halála után pasquinoiban elkeseredett gyűlölettel szól a nipotékról, sőt e gyűlöletet átviszi magára a pápára is. Habár a maró pasquinokat le kell szállítani igaz értékükre, azok mégsem voltak egészen alaptalanok.⁵⁹

Franciaország és Velence féltékenysége és a szánalmas nepotizmus mellett azonban igaz VIII. Sándornak Lichtenstein előtt tett az a mondása, hogy ha Lipótnak ad anyagi támogatást, akkor azonnal jelentkezik és tartja a kezét II. Jakab, Lengyelország és a többi fejedelem. Az egész Európában dúló hosszas háború miatt mindenütt igen nagy volt a szegénység; minden tekintet Róma felé irányult, mindenki Rómától várt pénzt: Lipót, Velence és II. Jakab, mint már láttuk; azonkívül kérvényezett Genua⁶⁰, Anzelm Ferenc mainzi egyházi választófejedelem⁶¹, de főleg a lengyelek alkalmatlankodtak sokat kérelmükkel. Az 1690-ben tartott lengyel országgyűlésen a lengyelek egyhangú lelkesedéssel elhatározták azt, hogy a török háborút

⁵⁸ Gérin i. m. 149 köv. I ; Michaud Alexandre VIII. 80 1.

⁵⁹ Így pl. a Cod. Ottob. 3160. No 8 alatt levő *Alexandro 80 Ponti-fici nec Optimo, nec Maximo*" kezdetű gúnyirat így jellemzi Ottoboni Pétert: „Petrum pronepotem adolescentem aetate immaturum, sed in ludis, cauponiis et lupanaribus provectum, solo sanguinis vinculo annuente, reluctanti virtute, refragantibus optimis Cardinalibus, tota murmurante ecclesia, ac ipsismet haereticis subsannantibus In sacrum purpuratorum senatum cooptavit, amplissima ac praefulgentissima Cancellariae praefectura Insignivit, ejusque redditus ab Innocentio dismembratos, ac publico Camerae aerario unitos Illegali et Improbo Adolescenti Vicecancellario restituit eundemque ditissimis ecclesiarum proventibus ditavit, ut exurient (sic!) probi et emeriti cardinales et Religiosissimi Episcopi, et saginaretur nequissimus adolescens . . . In Palatio Apostolicae Cancellariae . . . non orationes, non lacrymae, non eleemosynae, cardinalium vera triumphae praefulxerunt, sed Musicorum, histrionum ac mulierum male olentium rumor cunctis innotuit . Excessus Cardinalis Pronepotis ab Alexandro nec corripiuntur, nec corriguntur, nec Improbantur, sed collaudantur.”

⁶⁰ A genuai köztársaság elnöke VIII. Sándorhoz 1690. júl. 28. LP. 120, 131. I.

⁶¹ VIII Sándorhoz 1689. okt. 24. és dec 8. LP. 119, 196—7. I ; VIII. Sándor válasza 690. jun 7. LadPr. 79, 76. b) köv. 1.

[33]

folytatják. De sokkal nehezebb volt felelniök arra a kérdésre, honnan fogják előteremteni a háborúhoz szükséges pénzt. Sok tanakodás és elvetett terv után azt határozták, hogy a püspöki kar által megajánlott 120.000 forint mellett főképen a pápa támogatását fogják kérni. Azonnal a nunciatura vezetőjéhez, Bonesana atyához fordultak, hogy megkérdezzék tőle a szentatya szándékát; de Bonesana nem tud választ adni.⁶² Rómából arra utasítják Bonesanát, csak mondja a kérdezős-ködőknek, hogy a szentatya tudni fogja a maga kötelességét; apostoli buzgóságának és a közügy nagy fontosságának megfelelően támogatni fogja a szövetséges fejedelmeket, atyai szeretettel viseltetik irántuk, mindent meg fog tenni, ami a pápai kincstár jelenlegi szűkös helyzetéből kitelik, — de óva intik, hogy sohasem mondjon határozott összeget, hanem mindig csak általánosságban ígérjen segílyt.⁶³ Jablonowszky Szaniszló, a lengyel hadsereg főparancsnoka levélben és Mariani gróf közvetítésével külön is kéri a pápát határozott pénzösszeg engedélyezésére, de ő is csak azt a választ kapja, hogy a szentatyának végtelenül fáj, hogy a kincstár jelen helyzete mellett tehetetlen.⁶⁴ Egyelőre csak annyit tehet a pápa, hogy a XI. Ince által a lengyel hadsereg felszerelésére berendezett külön élelmiszer-, ruha- és fegyvertárból a nuncius belátása szerint szükséges dolgokat engedélyezi.⁶⁰ Tehát a lengyelek is mindent a pápától várnak és 1690. végén, mikor nagyobb szabásu hadjáratra határozzák el magukat, akkor is egész tervüket a pápától várt „certum quantum”-ra építik.⁶⁶

A felsorolt okok érthetővé és nagyrészt menthetővé is teszik, hogy VIII. Sándor vonakodott Lipót ismételt kérése után is pénzsegítséget küldeni Bécsbe. Azonban a segíly megtagadása

⁶² Bonesana jelentései Ottoboni biboroshoz 1690. márc. 1. és márc. 22. NP. 109. kötet.

⁶³ „senza però mai dichiararsi di quel che precisamente possa e voglia darsi, ne tampoco di quel che truovisi costà in poter di lei all' oggetto istesso: má sempre con tenersi ne' puri termini generáli.” Ottoboni biboros titkos levele Bonesanához 1690. márc. 11. NG. 216. köt.

⁶⁴ Jablonowszky levele 1690. ápr. 30. LP. 120, 81—82. b) 1.; VIII. Sándor válasza 1690. jul. 15. LadPr. 79, 215. 1.

⁶⁵ E „maggazzino” állapotáról 1. Bonesana beszámolását 1690. jun. 28. NP. 109. köt.

⁶⁶ L. később,- az utolsó fejezetben.

[34]

tagadása nem rossz akaratból történt. Ennek bizonyossága több oly esemény, amely a pápa nagy jóindulatáról tanuskodik. Ilyen esemény 1690. elején az *augzburgi birodalmi gyűlés*, amelyen Lipót fiát, Józsefet a német választófejedelmek „római királlyá” választják. A nagyratörő XIV. Lajos ugyanis már régóta titokban és nyíltan egyaránt minden követ megmozgatott, hogy a római császári méltóságot magához ragadja.⁶⁷ Ez alattomos törekvések megghiusítása végett már XI. Ince pápa megengedte Lipótnak, hogy fiát megválasztathassa „római király”-nak és így biztosítsa számára idővel a császári koronát. VIII. Sándor, tekintve Lipót nagy érdemeit és a fiatal József nagy reményekre jogosító tulajdonságait, a maga részéről is hozzájárul ehhez az engedélyhez ;⁶⁸ bár, mint a mainzi választófejedelemhez írja,⁶⁹ előrelátja, hogy a választás nem fog szabályosan lefolyni, amennyiben a protestáns fejedelmek is részt fognak azon venni, bár még Lipót sem koronáztatta meg magát császárrá, mégis Lipót érdemeire való tekintettel e hiányoktól el fog tekinteni. A választó-gyűlésre *Cantelmo* caesareai érseket küldi pápai követ gyanánt, részint József megválasztatásának előmozdítására, részint az egyház jogainak megvédésére!⁷⁰ A birodalmi gyűlésen Lipót nevében Königsegg gróf, alkancellár, terjeszti elő József főhercegnek és az 1687-i pozsonyi országgyűlés óta magyar királynak római királlyá való megválasztatására vonatkozó tervet. Beszédében leírja a „római szent birodalom” szomorú állapotát. Elmondja, mily nagy áldozatok árán küzdött Lipót a török ellen; a keresztények győztesen harcoltak a félhold ellen, de a szultán mégsem hajlandó tisztességes békére, mert a németek ádáz ellensége, XIV. Lajos nemcsak a törököt izgatja ellenük, hanem a magyar lázadókat is támogatja pénzzel és katonával. Ilyformán keleten akarja megkötni a birodalom kezét, hogy nyugaton annál biztosabban rendezhesse betöréseit és előkészíthesse régi álmának, a római császári méltóság megszerzésének megvalósítását.

⁶⁷ Klopp i. m. 454—455. 1.

⁶⁸ Lipót királyhoz 1689. dec. 31-én írt levelében LadPr. 79, 69. b)—701.

⁶⁹ U. akkor, o. u. 70. b)—71. 1.

⁷⁰ Cantelmo bejelentése a császárnak, császárnénak, Józsefnek és a választófejedelmeknek 1689. okt. 15. LadPr. 79, 1-12. 1.; v. ö. Ottoboni biboros titkos levelét Tuccihoz 1691. jan. 20. NG. 216. köt.

[35]

Hisz oly szemérmetlen volt, hogy több német választófejedelmet egyenesen felszólított, hogy a dauphinet válasszák meg római királynak. Ennek az áskálódásnak úgy lehet gyökeresen véget vetni, ha a választófejedelmek kikiáltják a magyar királyt „római királynak”, aki így Lipótnak utódja lesz majd a császári méltóságban. Azután tisztességes békére fogják kényszeríteni a törököt, majd megszabadulva a pogány ellenségtől, elbánhatnak a franciákkal is.⁷¹ A pápa külön brevében is ajánlja Józsefet,⁷² akit a fejedelmek 1690. január 24-én egyhangulag megválasztanak.⁷³ Az ünnepélyes koronázás január 26-án az augsburgi dómban történt.⁷⁴

Lipót még a választás napján, január 24-én gyors futárral küldött a pápának értesítést a szerencsés választásáról⁷⁵ abban a reményben, hogy a szentatyának, aki iránta oly nagy jóakarattal és a katolikus vallás iránt oly nagy buzgósággal van eltelve, vigasztalására és szívbeli örömeire fog szolgálni. Ez a hír; római képviselői külön is jelentik ezt a választást a szentatyának, aki örömét fejezi ki előttük és a választást a keresztény vallásra nézve előnyösnek tartja.⁷⁶ Azonban Rómában a régi szokás szerint az újonnan megválasztottól is várnak értesítést. Józseftől ezt annál inkább elvárják, mert VIII. Sándor' maga is külön levélben tudatta vele a pápai trón elfoglalását. Minthogy e levél megérkezése előtt nem szokták Rómában a választást a bíborosok előtt kihirdetni és a szokásos hálaadó istentiszteletet megtartani, azért sürgetik a bécsi nuntiatura vezetőjét, hogy figyelmeztesse a bécsi udvart erre a szokásra.⁷⁷ Végül március elején megérkezik az új „római király”-nak január 27-éről keltezett levele,⁷⁸ amelyben azt írja, hogy nem lenne hű őseinek a szentszék iránt tanúsított hagyományos tiszteletéhez, ha nem tudatná a pápával, hogy őt az augsburgi gyűlés római királlyá választotta és megkoronázta.

⁷¹ L. Cantelmo jelentései közt NG 215, 426—429. 1.

⁷² NG. 217, 21. 1.

⁷³ Cantelmo jelentése 1690. jan 25. NG. 217, 33. 1.

⁷⁴ Cantelmo jelentése 1690. jan. 27. NG. 217, 45. 1.; v. ö. Klopp i. m. 455. lap.

⁷⁵ LP. 120, 13. 1.

⁷⁶ Ottoboni bíboros levele Cantelmohoz 1690. febr. 4. NG. 39, 340. 1.

⁷⁷ Ottoboni Tuccihoz 1690. febr. 4. és 11. NG 39, 342. és 343—344. 1.

⁷⁸ L. LP. 120, 14. 1; v. ö. Ottoboni levelét Tuccihoz márc. 4. NG. 39, 349. 1.

[36]

Kéri a szentatya támogatását e nagy méltóság, de főleg majd a császárság méltó betöltésére. Erre a pápa a legközelebbi konzisztoriumban kihirdette a biborosi testület előtt a választást, hálaadó istentiszteletet tartott és elrendelte, hogy az örök város „örömének külső kifejezést is adjon.”⁷⁹

Nem kevesebb jóakaratról tanuskodik a pápának az a buzgósága, amellyel a *nápolyi tizedeket* szorgalmazza. Még XI. Ince rendelte el 1688. november 15-én, hogy Olaszország és a hozzátartozó szigetek egyházi javadalmasai öt éven belül három ízben összes jövedelmükből egy-egy tizedet szolgáltatassanak be a pápai kincstárba az egész egyházat végső veszedelemmel fenyegető törökök legyőzésére; sőt egyházi büntetésekkel sújtja azokat, „akik annyira könyörtelen szívűek és esztelenek, hogy mások kárán nem okulnak, akik annyira rabjai a fősvénységnek, hogy vonakodnak a veszélyben forgó egyháznak egy parányit visszaadni abból, amit teljesen az egyháztól kaptak.”⁸⁰ A nápolyi alkirály azonban mindenféle nehézséget támaszt a tizedek behajtása ellen. A pápai udvar még 1689. végén kezdi az ügyet sürgetni; több oldalról keres szószólókat és végre sikerül a kérdést a spanyol királyi államtanács elé vinni. A tanácsosok azt ajánlják a királynak, hogy a nápolyi alkirálynak határozott parancsot adjon a tizedek behajtására.⁸¹ II. Károly intézkedett is a tizedek beszedésére vonatkozólag,⁸² azonban az alkirály új és új ürügyek alatt folyton halogatja a dolgot úgy, hogy a pápa ismételt sürgetései júniusban sem értek még célt.⁸³ Erre Rómában Coccolludonak, a spanyol követnek közbenjárását kéri; de ettől megtudják, hogy Madridban a tizedek behajtását csak e két feltétel mellett engedik meg: 1. hogy a befolyó összeg teljesen Lipót király rendelkezésére bocsáttassék; 2. hogy a tizedszedésnél egy királyi tisztviselő is

⁷⁹ A pápa válasza Lipót és József leveleire márc. 11. LadPr. 79, 156. b)—157. és 157—158. 1.

⁸⁰ L. NG. 39, 468. köv. 1.

⁸¹ Ottoboni biboros a madridi nunciaturához 1689. dec. 11. NSp. 457, 426. b) 1.; a madridi internuncius Ottobonihoz 1690. febr. 2. és 16. NSp. 169. köt. (számozatlan).

⁸² Az internuncius jelentése márc. 30. és ápr. 13. NSp. 169. köt.

⁸³ Ottoboni márc. 5., ápr. 30., máj. 14. és jun. 11. NSp. 357, 446. 458. 463. 1.; az internuncius jun. 8. NSp. 169. köt.

[37]

közreműködnek.⁸⁴ A szentszék e feltételeket, mint a pápa iránti bizalmatlanság jeleit visszautasítja. De miután Coccolludo kijelenti, hogy ezek nélkül semmi szín alatt sem fogják megengedni a tizedek behajtását, az első feltétel ellen nem tesz többé kifogást, mert hiszen amúgy is a török háború céljaira szánták az összeget, de a másik feltétel ellenkezik az eddigi gyakorlattal, sérelmes a szentszék jogaira, azért el nem fogadható.⁸⁵ Mialatt az alkirály arra hivatkozik, hogy még mindig nem kapott „világos parancsot” és e kifogással húzza-halasztja a dolgot,⁸⁶ addig a spanyolok új igénnyel lépnek fel: a tizedek felét a spanyol államkincstár számára követelik.⁸⁷ A pápa Lipótot is fölszólítja, hogy a tizedek ügyében lépjen érintkezésbe a spanyol királlyal és a nápolyi alkirályal,⁸⁸ sürgeti és állandóan szorgalmazza azok behajtását, de egész élete végéig sem ért célt jóakaratu törekvése.

□ □ □

⁸⁴ Ottoboni biboros 1690. jun. 25. NSp. 347, 471. 1.

⁸⁵ Ottoboni biboros jul. 9. U o. 473. 1.; v. ö. NSp. 357, 520—521. és 526. lap.

⁸⁶ Ottoboni 1690. jul. 23., aug. 6. és 20., szept. 3. és 17. NSp. 357, 477., 480., 498., 501. és 503. 1.

⁸⁷ Ottoboni 1690. nov. 26. NSp. 357, 530. 1.

⁸⁸ Ottoboni Tuccihoz 1690. okt. 21. NG. 39, 459. 1.; Tucci Ottobonihoz 1690. okt. 8. NG. 217, 245. 1.; v. ö. Tucci jelentéseit ez ügyről nov. 12. és 26. NG. 217, 287. és 313. 1.

III.

TOUSSAINT FORBIN JANSON BIBOROSI KALAPJA.

Bár a bécsi udvar és VIII. Sándor pápa érintkezése az első hónapokban külsőleg a legjobb kölcsönös viszonyt tüntette föl, Lipót király kezdetől fogva sem érez igazi bizalmat az új pápa iránt. Már megválasztatása előtt is ellenszenvvel viseltetett iránta és ezt az ellenszenvet csak növelte benne az a keserű tapasztalat, hogy a pápa nem siet ismételt segélykérését teljesíteni, de főleg az a tudat, — mert hiszen ez nem volt titok Lipót előtt, — hogy a pápa főképen a francia király iránt való tekintettel viselkedik oly tartózkodóan az ausztriai házzal szemben. 1690. február 13-án azonban egy oly esemény történt, amely még ennek a külső jó viszonynak is véget vetett, amely előbb heves diplomáciai tárgyalásokat idézett elő, majd kölcsönös elkeseredésre és végül teljes szakításra vezetett a császári és pápai udvar között. Ez az esemény Forbin Janson beauvais-i püspök biborossá való előléptetése.

Toussaint Forbin Janson előkelő francia családból származott. Már huszonhat éves korában, 1656-ban pápai felmentéssel digne-i püspök lesz; ezt fölváltotta 1668-ban a marseilles-i, és 1679-ben a beauvais-i püspökséggel.¹ Nagy tehetségű, számító és sima kezű diplomata volt; eszközökben nem válogatva haladt a kitűzött cél felé. Mindenek fölött kitűnt szolgálalkú engedelmességével és megalázkodásával a király akarata előtt:

¹ Ezért az egykorú források csak „Beauvais”, vagy olaszos írással : „Boves, Bové” néven említik. Életrajzi adatait l. bővebben : *Cardella* i. m. VIII. kötet 8-10.1.; *Gallia Christiana*: III.köt. 1136. oszlop, I. köt. 674 - 675. és IX. köt. 768—769. oszlop.

[39]

szeme előtt állandóan csak egy lebegett, t. i. a királytól eléje szabott cél. Ennek elérésére mindent megtett és mindent föláldozott, nem törődve sem az egyház törvényeivel, sem saját püspöki méltóságával, sem a kereszténység legszentebb érdekeivel. Minden tekintetben olyan egyéniség volt, amilyeneket XIV. Lajos szeretett politikai és diplomáciai küldetéseiben alkalmazni. A francia király korán fölismerte e tulajdonságait és sietett is azokat kihasználni. 1674-ben Lengyelországba a királyválasztó országgyűlésre küldi Forbint, aki ügyességével és francia pénzzel elidegeníti a lengyeleket Lipót király jelöltjétől, Loth-ringeni Károlytól és keresztülviszi XIV. Lajos pártfogoltjának, Sobieski Jánosnak megválasztását.² Innen kezdődik egyrészt az ausztriai ház gyűlölete Forbin iránt, másrészt Sobieski hálája, amelyet a lengyel király azzal akar kimutatni, hogy Forbint ismételtén ajánlja a pápának a biborosi méltóságra. Még inkább fokozta Lipót király ellenszenvét a beauvais-i püspök iránt Forbinnak az a dicstelen szerepe, amelyet Lipót török háborúival szemben betöltött. Minthogy XIV. Lajos politikai féltékenységből mindenáron meg akarta akadályozni Lipót előnyomulását Keleten, Forbin nem gondolva a keresztény világ legnagyobb veszedelmével, készséges eszközül ajánlotta föl magát királyának. Minden diplomáciai ügyességét fölhasználta, hogy Sobieskit lebeszélje a török elleni háborúról és megnyerje az ausztria-ellenes szövetség számára. Sokat levelezett a török udvarral is és azt állandóan izgatta Lipót ellen, azonfelül a magyar felkelőkkel, Thökölyvel és társaival is összeköttetésben állott. Azért méltán neheztelhetett a kötelességéről és egyházi méltóságáról megfélekedezett püspökre XI. Ince pápa, aki őt csak „*prelato turco*”-nak, török főpapnak nevezte.³ Amint a külső politikában, úgy egyházi téren is hűségesen támogatta XIV. Lajos törekvéseit, főképen pedig a gallikán tanokat. Míg a király iránt szolgáló hűséget tanúsított, addig a szentszék iránt sokszor a legtiszteletlenebb módon viselkedett. Így midőn XI. Kelemen pápasága alatt követségben járt a pápai udvarnál, hogy V. Fülöp számára kieszközölje a nápolyi koronát, sokszor az asztalnál, szolgálói előtt sem habozott a legdurvább

² Klopp i- m. 45. köv. 1.

³ *Gérin*: Recherches historiques sur l' assemblée du clergé de France de 1682. 297—299. 1.

[40]

kifejezésekkel illetni a pápát és a biborosokat, akik megérdemelnék, hogy a fejedelmek végre lerázzák nyakukról igájukat.⁴

A XVII. században többször fordul elő, hogy egyetlen biborosi kalap miatt több évi küzdelmet folytatnak a fejedelmek Rómával. És ezt könnyen megértjük, ha arra gondolunk, hogy a hatalmak úgy az egyházpoltikai kérdésekben, mint főként a konklávében annál erősebben éreztethették saját befolyásukat, minél több nemzeti biborosuk volt a szent kollégiumban. XIV. Lajost azonkívül személyes hiúsága is sarkalta, hogy minél több főpapjának eszközöljön ki biborosi méltóságot. De különösen Forbin biborosságát kívánta türelmetlenül egyrészt hűséges szolgálatai jutalmául, másrészt mert remélte, hogy Forbint, mint biborost még jobban fölhasználhatja majd saját politikai céljaira. Azért Sobieskitől azt kívánta, hogy íranta és Forbin iránti hálából ajánlja a pápának a beauvais-i püspököt a biborosi méltóságra. Már 1676-ban X. Kelemen pápánál hevesen követelőzik és azzal fenyegetőzik, hogy ha a pápa nem fogja Forbint — és vele együtt még egy francia püspököt — biborosi méltóságra emelni, akkor a franciák nem fogják az új biborosokat elismerni. Azonban X. Kelemen közbejött halála miatt már nem tarthatott több konzisztoriumot.⁵ Az ő halála után következő konklávében Odes-chalchi biborostól, a későbbi XI. Ince pápától szintén kívánta „a lengyel király ajánlatának” teljesítését nem is annyira, mint valami kegyet, hanem mint a szentszék régi tartozásának megadását.⁶ Ettől fogva egész élete végéig zaklatta XI. Incét Forbin biborosságával. Eleinte Michaud szerint hajlandó lett volna a pápa Forbinnak megadni a bíbort,

⁴ Gérin i. m. 301. 1.; *Michaud*: Innocent XI. III. köt. 134.1. — Forbin tehetségeit a beauvais-i székesegyházban levő sírfelirata így foglalja össze:

„Absens aderat rerum publicarum strenuus minister; plura obiturus munia, nulli defuit, multus homo. In Etruria Cosmae de Medicis et Ma-gerithae-Ludovicae d' Orléans, mentes tunc dissidentes novo revinxit foedere, angelus pacis. In Polonia coadunatis populorum suffragiis, tota annuente Európa, Johannem Sobieskum ad solium evexit, imperiorum arbiter. Romae Gallicas et ecclesiasticas res mira sociavit solertia, uterque civis. Annos vixit octoginta, heu, breves tamen; ad hoc natus, ut nunquam moreretur, si aliud ad aeternitatem patuisset iter.” Gallia Christiana. IX. köt. 769. oszlop.

⁵ Michaud: Innocent XI. III. köt. 98—99. 1.

⁶ U. o. I. köt. 36—39. 1.

[41]

de vele együtt a császár jelöltjét, Waldstein grófot, Lipót varsói követét is biborral ruházta volna fel. Ez ellen azonban XIV. Lajos tiltakozott. Erre XI. Ince kijelentette, hogy a bevett szokáshoz ragaszkodva első konzisztoriumában a saját embereit fogja csak kitüntetni, tekintet nélkül a fejedelmek jelöltjeire.⁷ Csakhogy ez az első konzisztorium soká nem következett be. Közben a franciák nagyon türelmetlenkedtek. Azonban XI. Ince ez idő alatt a maga részéről teljesen elejtette a beauvais-i püspököt. Hivatkozott Forbin méltatlanságára, mert nem látogatta rendesen egyházmegyéjét; de főként bántotta őt Forbin örökös áskálódása a szent szövetség ellen, hiszen Lengyelországban ő volt 1676-ban a zurawno-i béke értelmi szerzője, amely békének titkos célja volt elvonni Sobieskit a szent szövetség támogatásától.⁸ Azonkívül tekintettel volt a pápa Lipót király féltékenységére is, aki bizonyára nagyon rossz néven vette volna Forbin biborosságát. Oly sok kellemetlenséget okozott XI. Ince pápának a biborosi kalapok kérdése, hogy már komolyan kezdett gondolkodni húsz biborosi hely eltörlésén.⁹ Mikor végre 1681. szeptember 1-én megtartotta első konzisztoriumát, de abban csak 16 olasz főpapot emelt biborosi rangra, D' Estrées biboros a konzisztoriumban beszédet rögtönzött és XIV. Lajos nevében igazságtalansággal vádolta a pápát „a világ legnagyobb fejedelmével szemben.”¹⁰ E konzisztorium után megkezdődik a régi mozgolódás. A francia király még a fenyegetésektől sem riad vissza. De a pápa mindig merevebb álláspontot foglal el, főképen Forbin újabb viselkedése miatt. 1682-ben ugyanis szívvel-lélekkel támogatta Forbin a gallikán papság mozgalmát. Nem vett ugyan részt magán az 1682-i gyűlésen, de annak határozataival egyetértett és azokat alá is írta.¹¹ 1683-ban az ő cselszövései hiusították meg részben annak a varsói országgyűlésnek a törekvéseit, amely hivatva lett volna határozni a Lengyelország és Lipót közt kötendő törökellenes szövetségről. XI. Ince pápa

⁷ Michaud i. m. III köt. 99—101'. 1.

⁸ Fraknói i. m. III. köt. 375. köv. 1.; Michaud i. m. III. köt. 96. 1.

⁹ Michaud i. m. III. köt. 105. 1. 1

¹⁰ U. o. 110. 1.

¹¹ Gérin : Alexandre VIII. 171. 1.; U. az: Recherches historiques 293. köv. lap.

[42]

maga is „*scandalo pubblico*”-nak nevezi Forbin eljárását.¹² Azért csak természetesnek találhatjuk, hogy mikor XI. Ince 1686. szeptember 2-án az üresedésben levő 28 helyből 27-et betöltött, Forbin ismét nem szerepelt az új biborosok között, noha Franciaország Le Camus és Fürstenberg személyében két nemzeti biborost is kapott.¹³ D’ Estrées ismét tiltakozik, XIV. Lajos méltatlankodik, azonban a pápa most már kereken kijelenti, hogy inkább szakítani fog Franciaországgal, de mégsem fogja biborossá tenni azt, aki a varsói országgyűlés fölösztatásán dolgozott és aki nem kevesebb, mint 12 fejedelem közbenjárását kérte a biborosi méltóság elnyerésére; már ez a kitüntetés után való szertelen sóvárgás is elég ok arra, hogy Forbin soha se legyen biboros.¹⁴ Bár a beauvais-i püspök 1688-ban részt vett azon a gyűlésen, amelyen XIV. Lajos a pápa ellen általános zsinathoz felebbezett¹⁵ és így ismételten bebizonyította méltatlanságát, XIV. Lajos nem tágtított; 1689. augusztus 17-i levelében, mikor a pápa már ötödnapja meghalt volt, még mindig követeli régi óhajának teljesítését.¹⁶

Már láttuk, hogy az 1689-iki konkláve alkalmával is szerepelt XIV. Lajos követelései között Forbin biborosi kalapja. Bár úgy látszik, hogy a pápa környezete erre vonatkozólag ígéretet tett és bár Lichtensteinnak „alapos gyanuja”¹⁷ volt arra vonatkozólag, hogy a franciák a többi közt Forbin biborosságára vonatkozólag is ígéretet csikartak ki, mégsem valószínű, hogy maga Ottoboni biboros, aki XI. Ince életében állandóan ellenezte Forbin biborosságát és minden ígéret elől lelkiismeretére hivatkozva tért ki, ilyen ígéretet tett volna a franciáknak. Azonban később, a körülményeknek szinte kényszerítő hatása alatt engedett a francia király óhajának. Már említettük, hogy VIII. Sándor élete egyik fő feladatának tekintette az „egyház elsősülött leányának” kibékítését a szentszékkal. Láttuk már azt is, hogy XIV. Lajos engedékenynek mutatta magát; október

¹² Michaud : Innocent XI. III. köt. 119. 1. V. ö Bischoffshausen i. m. 73. lap.

¹³ Guarnacci i. m. I. köt. 194. köv. 1.

¹⁴ Michaud i. m. III. köt. 127. 1.

¹⁵ Gérin: Alexandre VIII. 169. 1.

¹⁶ Michaud i. m. III. köt. 129—130. 1.

¹⁷ „suspiciones non ita leves” Bischoffshausen i. m. 48. I. 115. j.

[43]

20-án kelt levelében visszaadta a pápának Avignon környékét és a béke kedvéért lemondott a menedékjogról. Azonban e két engedmény fejében ő is kettőt kívánt a pápától: a regália kiterjesztését az egész francia birodalomra és a püspöki kinevezési bullák kiállítását az 1682-iki tanok visszavonása nélkül. Tudja, hogy főképen ez utóbbi pont nagy nehézségbe fog ütközni, azonban a gallikán tanok annyi előnyt és beleszólási jogot biztosítanak számára az egyház belső ügyeibe, hogy azokból egy hajszálat sem hajlandó engedni.¹⁸ A pápa becsületére és lelkiismeretére hivatkozva elutasítja XIV. Lajos kérését, azért a francia király csakhamar VIII. Sándort is ellenségének tekinti. Chaulnes maga is belátja és Versailles-ba is többször megírja, hogy a pápától lehetetlenséget kívannak, mert ha a konzisztoriumban a francia királytól kinevezett gallikán érzelmű püspököket prekonizálná, a biborosok a „*Quid vobis videtur?*” kérdésre bizonyára felemelnék tiltakozó szavukat.¹⁹ A pápa sokszor tárgyal Chaulnes herceggel, panaszkodik, hogy a franciák nem méltányolják az ő nagy jóakarátát, és többször szinte esdeklő hangon kéri Chaulnes közreműködését az egyházellenes tanok eltörlése érdekében.²⁰ A király azonban kijelenti, hogy a gallikán tételeken „se nem változtathat, se nem értelmezheti azokat enyhébben.”²¹ 1690. elején már nagy a türelmetlenség a francia udvarban; a király elkeseredik, hogy egy olyan francia-barátnak kikiáltott pápa annyi jóakaratu engedmény után is hajthatatlan marad;²² Croyszi miniszter pedig még élesebb hangon kel ki a pápa ellen: „nagyon sajnálatos dolog látni, hogy a pápa mindig újabb előnyöket akar kicsikarni öfelségétől, anélkül azonban, hogy csak egy lépést is tenne a kölcsönös jó viszony helyreállítására.”²³ A tárgyalások tehát megakadtak egyrészt a pápa kötelességparancsolta állhatatosságán, másrészt XIV. Lajos csökönyös ragaszkodásán a gallikán tanokhoz. Még egy utolsó

¹⁸ XIV. Lajos 1689. okt. 20-iki levele Chaulnes-hoz; *Michaud*: Alexandre VIII. 88—91. 1.

¹⁹ Chaulnes XIV. Lajoshoz 1689. nov. 5. és Croyszi-hoz dec. 13. L. Gérin: Alexandre VIII. 163—167. 1.

²⁰ Michaud i. m. 120—122. 1.

²¹ 1689. dec. 16. levele Chaulnes-hoz u. o. 132—133. 1.

²² 1690. jan. 7. levele Chaulnes-hoz u. o. 134. 1.

²³ L. Gérin i. m. 158-161. 1.

[44]

reménye volt VIII. Sándornak. Azt gondolta, hogy a francia királyt engedékenységre fogja bírni, ha régi hő vágyát teljesítve Forbinnak az oly régóta követelt biborosi kalapot megadja. Chaulnes herceg már régebben tudta, hogy a pápa a gallikán tételekben nem fog engedni, mert nem is engedhet, azért azon volt, hogy egyelőre legalább ezt a biborosságot biztosítsa. Már az 1689. november 7-iki konzisztoriumra várta Forbin promocióját, de a pápa arra hivatkozva, hogy „előbb még sok más ügyet kell elrendeznie” és hogy még idő kell arra, hogy a 11 üresedésben levő helyre alkalmas embereket szemeljen ki, csak unokaöccsét, Pietrot emelte ez alkalommal biborosi rangra. Azonban Chaulnes biztosra veszi Forbin biborosságát és királyához írt levelében annak a reménynek ad kifejezést, hogy nemsokára be fog bizonyulni, mily alaptalan a pápáról terjesztett hír, mintha az osztrák-érzelmű volna.²⁴ Ugy látszik, Chaulnes reménye csakugyan nem volt alaptalan: abban a két levélben, amelyet a pápa ez időtájt Forbinhoz intézett, eléggé világos célzás található a küszöbön álló biborosi méltóságra.²⁰

Bécsben aggodalommal értesültek Forbinnak tervezett biborosi kitüntetéséről. És ez az aggodás érthető is volt, hiszen a pápák rendes körülmények közt csak a második konzisztorium alkalmával szoktak a fejedelmek ajánlására tekintettel lenni; ha Franciaország Forbin személyében már az első alkalommal kap egy biborost és a „promotio coronarum” alkalmával is a császárral egyenlő elbánásban fog részesülni, akkor a francia nemzeti biborosoknak már úgy is aránytalanul nagy száma még inkább növekedni fog Ausztria rovására és egy esetleg hamarosan bekövetkező pápaválasztás alkalmával teljesen XIV. Lajos akarata fog érvényesülni. Pedig Medici biboros 1689. november 19-én közli Lichtensteinnal, hogy Forbin biborosi kinevezése már bizonyos. Medici saját vallomása szerint figyel-

²⁴ Michaud: Alexandre Vili. 105. 1.; U. a. Innocent XI. 111. köt. 132. 1. *Téves Michaud állítása*, hogy VIII. Sándor 1689. november 10-én konzisztoriumot tartott és azon 9 új biborost kreált (1. Alexandre VIII. 107—108. 1.; Innocent XI. III. köt. 132—133. 1.)- VIII. Sándor mindössze három biboros-választó konzisztoriumot tartott: 1689. nov. 7-én; 1690. febr. 13-án és nov. 13-án. L. *Guarnacci* i. m I. köt. 323. köv. 1., 325. köv. és 371. köv- 1.

²⁵ Válasz Forbin üdvözlő levelére 1689. nov. 7-én és karácsonyi jókivánataira 1690. jan. 30. LadPr. 79, 30. és 79. 1.

[45]

meztette a pápát arra, amit az úgy is jól tudott, hogy ez a kinevezés nagyon fogja bántani Lipótot. Lichtenstein herceg és Goess bíboros szintén előadják a szentatyának aggodalmukat. Azonban VIII. Sándor minden érvelésre azt feleli, hogy Forbin kitüntetése még XI. Incétől reá maradt kötelesség. Erre Lipót király Medici tanácsára még december végén a lengyel királyhoz fordul és ajánlásának visszavonására kéri őt. De ez a terv sem sikerült. Most Lichtenstein azon fírad, hogy legalább késleltesse e kinevezést és kitolja azt a következő „promotio coronarum”-ig, hogy Lipót is kapjon új nemzeti bíborosokat. Azonban ez a törekvés is hiábavaló volt: a fiatal Ottoboni bíboros 1690. január elején kijelentette Lichtenstein előtt, hogy nagybátyja már végleg elhatározta Forbin bíborosi kinevezését.²⁶

Hogy Forbin bíborosságának megakadályozása nem sikerült, az nem Lichtenstein hercegen, hanem nagyrészt a bécsi udvar határozatlanságán és szokott lassúságán múlt. Lipót király római képviselőinek kezében nem volt határozott utasítás, hanem mindössze az az általános parancs, hogy Forbin bíborosi kinevezése ellen küzdjenek. A király nagyon szerette volna a salzburgi vagy a laibachi püspököt bíborosi kalaphoz juttatni, de nem kérte ezt a pápától kellő határozottsággal.²⁷ Arról sem gondoskodtak a bécsi tanácsosok, hogy Spanyolországgal együttesen, közösen megállapított terv szerint tiltakozzanak Rómában, pedig ez esetben könnyebben érhetek volna célt a pápánál. Amint Bécsben, úgy Madridban is kellemetlen benyomást tett az a hír, hogy a pápa a beauvais-i püspököt bíborral ruházza fel. A spanyol udvar azzal mutatta ki elégedetlenségét, hogy római követének, Coccolludo-nak nem engedte meg hivatala nyilvános átvételét és követelte, hogy a pápa Forbinnal együtt egy német és egy spanyol bíborost is nevezzen ki. Rómában tudják ugyan, hogy Coccolludo miért tartja magát távol a pápai udvartól, de azért a spanyol internunciushoz 1689. december 25-én írt levélben csodálkozását fejezi ki a pápai államtitkár a spanyol udvar elégedetlenségén, hiszen VIII. Sándor rövid uralkodása alatt már oly sok jóban részesítette a spanyol királyt. Az ellen pedig csak nem lehet a spanyol Habsburgoknak kifogása, hogy a pápa annak a Sobieskinek

²⁶ Bischoffshausen i. m. 74—80. I.

²⁷ U. o. 93—95. I.

[46]

óhaját teljesíti, aki Bécsset megvédte a török ellen. Egyébként különös dolog, hogy a pápa legbensőbb magánügyébe mindenki bele akar avatkozni.²⁸ Utasítják a madridi internunciust, hogy ezekkel az érvekkel iparkodjék a spanyolok neheztelését eloszlatni, főleg pedig *Portocarrero* biboros közbenjárását kérje ez ügyben. Azonban *Portocarrero* őszintén kimondja, hogy az ő közbenjárása nem sokat fog érni, mert igaz ugyan, hogy *Forbint Sobieski* ajánlotta, mégis mindenki tudja, hogy tulajdonképpen XIV. Lajos erőszakolja biborosságát; a maga részéről semmiképpen sem tudná e kinevezést ajánlani.²⁹ Azonban míg *Coccolludo* a király utasítására hivatalból tiltakozik és tüntet, addig szívében nagyon örül a készülődő konzisztoriumnak. Ennek oka *Lichtenstein* szerint az, hogy *del Giudice*, aki február 13-án szintén megkapta a bibort, régi hitelezője volt *Coccolludonak*. Már a konkláve alatt is *del Giudice*, *Coccolludo* és *Chigi* együtt dolgozott *Ottoboni* megválasztásán azzal a titkos céllal, hogy majd *Coccolludo* közreműködjék *Giudice* biborosi kinevezése érdekében. A spanyol király t. i. már általánosságban ajánlotta volt *Giudice*-t a biborosságra. Február 12-én, *Forbin* promociójának előestéjén a pápa magához kérte *Coccolludot* és kérdezte tőle, meg lenne-e elégedve a spanyol király, ha *Forbinnal* együtt a spanyol királytól ajánlott *del Giudice*-t is biborossá tenné. A spanyol követ nemcsak élőszóval és írásban válaszolt igenlőleg, hanem azt is megígérte, hogy majd fog ő utat találni arra, hogy a császár se tegyen ellenvetéseket. Így történt, hogy február 13-án *del Giudice* is elnyerte a bibort. Hálából a promoció napján egy 17.000 skudiról szóló adóslevelet adott vissza *Coccolludonak*.³⁰

A spanyol követnek ilyen kétszínű és megbízhatatlan viselkedése mellett nem csoda, hogy *Lipót* képviselőinek minden ügybúzgósága hajótörést szenvedett. Pedig *Lichtenstein* és *Goess* a maguk részéről minden lehetőt elkövettek. A herceg január 25-én volt utoljára kihallgatáson a pápánál. Ellenvetésére azt

²⁸ *Ottoboni* biboros levele a spanyol internunciushoz 1689. dec. 25. NSp. 347, 433. b) 1.

²⁹ A spanyol internuncius levele *Ottoboni*hoz 1690. febr. 2. NSp. 169. kötet.

³⁰ *Bischoffshausen* i. m. 99—100. 1.

[47]

kérdezte tőle VIII. Sándor, hogy kinek lehetne az ellen kifogása, ha Forbint mint jó barátját venné föl a biborosi testületbe. Lichtenstein érezte, hogy úgy is hiábavaló volna minden érvelés, azért csak annyit felelt: „Csodálkozom, hogy Szentséged az osztrák vagy spanyol alattvalók között nem talál senkit, aki barátságára érdemesebb volna.”³¹ Goess biboros még február 12-én, a konzisztorium előestéjén is kért kihallgatást, de nem kapott. Csak azt izente neki a pápa, hogy a mostani konzisztorium alkalmával még nem veszi tekintetbe a fejedelmek ajánlását; amit pedig Lengyelország kedvéért fog tenni, az csak régi tartozás.³²

Erre február 13-án bekövetkezett a rég tervezett konzisztorium. A 11 új biboros sorában ott látjuk a beauvais-i püspököt, Toussaint Forbin Jansont is. A többi tíz olaszországi volt, köztük négy milánói illetőleg nápolyi, tehát spanyol alattvaló.³³ A konzisztoriumon a spanyol *Aguirre* és a velencei *Colloredo* biborosok ünnepélyes tiltakozásukat fejezik ki az ellen, hogy egy olyan püspök vétessék fel a szent kollégium tagjai közé, aki nyíltan is állást foglalt a szentszék jogai ellen. A pápa azonban azzal nyugtatja meg őket, hogy Forbin már visszavonta tévedéseit és megbánta hibáját.³⁴ Goess és Medici biboros tiltakozásképpen nem jelentek meg a konzisztoriumon, a spanyolokkal együtt nem fejezték ki szerencsekivánataikat az új biborosoknak és nem világították ki tiszteletükre ablakaikat, kivéve Coccoludot, aki részt vett az új biborosok ünneplésében, arra hivatkozva, hogy köztük négy spanyol alattvaló is van.³⁰

A pápa a konzisztorium után Trevisani Ferenc kamarással küldi el Forbin számára a biborosi birettumot. Trevisaninak, a francia udvar minden tagjához ad ajánló levelet, lelkére köti, hogy mindenkit biztosítson az ő nagy jóakarataról és szeretetéről.³⁶ XIV. Lajoshoz írt levelében úgy tünteti föl Forbin

³¹ U. o. 95—96. 1.

³² U. o. 98. 1.

³³ Guarnacci i. m. I. kötet 331—374. 1.

³⁴ U. o. 339 - 342. I.; Cardella i. m. VIII. köt. 8. 1.

³⁵ Bischoffshausen i. m. 98. 1.

³⁶ LadPr. 79, 109—121. lapon ajánló levelek a királyhoz, a királynéhoz, a dauphin- és nejéhez; az orléánsi herceg- és nejéhez; Bourbon herceg- és nejéhez; II. Jakab- és nejéhez; Colbert, Harlay érsek-, Bonsi, Fürstenberg és Forbin biborosokhoz, és de la Chaise Jézus-társasági atyához

[48]

promocióját, mint atyai jóakarátának legfőbb bizonyítékát és annak a reményének ad kifejezést, hogy a francia király fokozott mértékben fogja viszonzni ezt a szeretetet.³⁷ De különösen a Forbinnal folytatott levélváltásból tűnik ki a pápa szándéka, amelyet e promociónál szem előtt tartott. Mikor Forbinnak tudomására hozza a biborosi méltóság elnyerését, figyelmezteti arra, hogy a biborszinű birettum az Ur szent vérére emlékezteti és arra kötelezi a bibor viselőit, hogyha kell, haláluk és vérük árán is védjék meg a szentszék jogait.³⁸ Forbin szeretettől áradozó levélben köszöni meg a nagy kegyet; azt írja, hogy tettel is szeretné bebizonyítani, mennyire vágyódik a szentatya kedvét keresni; szeretné föláldozni egész életét is a szentszék szolgálatára, mert nincs a pápának odaadóbb, hűségesebb és ragaszkodóbb szolgája, mint ő.³⁹ Rómából azt felelik erre, hogyha csakugyan annyira szívén viseli a szentszék érdekét, most van erre legkitünőbb alkalma; használja föl nagy befolyását a királynál azon vitás kérdések kedvező elintézésére, amelyek már annyi keserűséget okoztak a szentatyának és oly tövisessé teszik fáradalokkal telt pápaságát. Bizonyítsa be ily módon az egész világ előtt ragaszkodását Krisztus földi helytartója iránt.⁴⁰ A pápának valóban nem volt más célja Forbin kinevezésével, mint lehetővé tenni a jó viszony helyreállítását Róma és a francia király között, amint később

³⁷ VIII. Sándor pápa levele 1690. febr. 18. LadPr. 79, 113—174. 1.

³⁸ „Praecipuum autem amplissimae Dignitatis, qua te exornavimus, Insigne, Purpureum scilicet Birettum Dnici Sanguinis effusionem referens, a quo ad praedictae *Sedis rationes, ac intra ad neceth usque, ubi opus fuerit, propugnanda excitari debes*, Dilecto filio Francisco Trevisani Cubiculari Nostro tradi mandavimus ad te deferendum.” VIII. Sándor levele Forbinhoz 1690. febr. 18. LadPr. 79, 121—122. 1.

³⁹ Forbin levelei: febr. 24. és márc. 13. LC. 55, 3., 6. és 9. 1.

⁴⁰ Quia vero discrepantiae, quae inter praedictam Sédem, Regemque christianissimum intercedunt, quaeque Nos maiorem in modum angunt, nec in Apostolica statione quiescere sinunt, praeclarum Tibi argumentum praebent de praefata Sede, deque Nobis egregie merendi, firmam profecto in spem adducimur fore. ut pro loco, quem apud Regiam Gratiam obtines, accuratissimam impendes operám, quo eadem discrepantiae componantur, *atque illata praememoratae Sedi praejudicia* penitus abrogentur” —VIII. Sándor Forbinhoz 1690. ápr. 18. LadPr. 79, 169. 1.; e levél fogalmazványát 1. LC. 55, 7—8. 1.; v. ö. még Ottoboni bíborosnak ugyanakkor írt levelét Forhin-hoz LC. 127, 77. 1.

[49]

a zugolódo császári követeknek nyíltan is megmondotta: „ *Galerum Cardinalitium datum Gallis ad obviandum separationi illius Regni ab Ecclesia Romána.* ”⁴¹

Míg azonban Forbin biborosi kinevezésétől oly sokat remélt a franciáknál a pápa, addig aggódva gondolt arra, hogy Bécsben igen kedvezőtlen benyomást fog az tenni. Azért módot keres, hogy a bécsi udvart már előre is mintegy lefegyverezze. Tudta, hogy mily pénzhányban szenved Lipót, azért engeszteléseképen 80.000 forintot küldött a prágai érsek címére, hogy azt Lipót kezéhez juttassa.⁴² Azonfelül a birodalom egyházi javadalmaira 500.000 forint adót vetett ki segély gyanánt a háború céljaira,⁴³ amely összeg behajtásával a bécsi nunciatura vezetőjét, Tucci auditort bízta meg.⁴⁴ Azonban a kivetett összeg behajtása nem volt oly könnyű feladat. Több püspök, mint pl. a lavanti panaszkodik, hogy a legutóbb kivetett 500.000 forintból reá eső részt is csak kölcsönvett pénzből tudta kifizetni és e kölcsönt még mindig nem törlesztette. A magyar püspökök arra hivatkozva, hogy hazájukban még most is mindenütt friss nyomok jelezik az ellenség pusztítását, szintén felmentést kérnek. A szentatya kérésüket méltányosnak találja és fölmenti őket a rájuk eső 50.000 forint fizetése alól.⁴⁵

A segélypénzek megajánlása nem hozta meg Bécsben a kívánt eredményt. Lipót király a február 13-iki konzisztorium hírének vétele után *első elkeseredésében* azon gondolkodik, hogy nem fogadja többé Tuccit, míg elégtételt nem kap; sőt azzal fenyegetőzik, hogy ha a legelső szabad biborosi kalapot nem fogja a pápa egy osztrák alattvalónak adni, akkor Lichtenstein herceget

⁴¹ Az 1660. május 18-iki biborosi tanácskozás határozataiból. Cod. Ottob. 3161. köt. No. 1. fol. 1. Bővebben l. 59. 1. 21. j.

⁴² Ottoboni biboros Tuccihoz 1690. febr. 4. NG. 39,342. 1; de az ápr. 1-én a prágai érsekhez küldött levél (LV 80, 21. 1.) és ennek ápr. 2c-iki válasza (LV. 80, 20. 1.) csak 60 000 fttról szól és arról is csak mint a királynak a háború céljaira adandó kölcsönről; Bischoffshausen adatai (l. i. m. 104. 1.) pedig 90.000 fttról beszélnek, amely összeg csak egyházi javadalmak megadóztatásából kerül ki.

⁴³ Ottoboni Tuccihoz 1690. márc. 19. NG. 39, 75. b) 1.

⁴⁴ Ottoboni Tuccihoz ápr. 15. NG. 39, 358. 1.; Tucci válasza ápr. 30. NG. 217, 110. 1.

⁴⁵ Tucci 1690. máj. 14. és szept. 3. NG. 217, 120. 1. és 210. 1.; Ottoboni Tuccihoz szept. 23. NG. 39, 446. 1.

[50]

is visszahívja Rómából. Mikor Tucci át akarja adni neki a pápai brevét, amelyben Őszentsége örömét fejezi ki Józsefnek római királlyá történt megválasztatása és megkoronáztatása felett, Lipót azt üzeni, hogyha nincs más mondani valója, akkor csak hagyja ott a kancellárnál a brevét, erre nem szükséges külön kihallgatás, mert előszóval már úgy is gratulált. Ugyanily céllal akart József királyhoz is menni, de Salm herceg előbb délutánra ígérte a kihallgatást, majd azt mondta, hogy legjobb lesz, ha a brevét neki adja át, ő majd kézbesíti Józsefnek. Azt is elhatározta Lipót, hogy közhírré fogja tenni elégedetlenségét és megírja annak okait Medici biboros protectornak. Tucci-nak a kancellár által azt adja tudtára, hogy úgy fogja fel Forbin kinevezését, mint a saját személyén esett nyilvános sérelmet. Oly sokat tett már az egyházért, úgy tisztelte a pápát és még annyit sem érdemelt meg, mint a francia király. Sokan a pápától küldött 80.000 forinthez és az egyházi javak terhére felvehető 500.000 forinthez azt a magyarázatot fűzik, mintha Rómában ezzel akarnák őt kielégíteni a mellőzés miatt. Ez a magyarázat még nagyobb keserűséget okoz neki, mintha bizony ő pénzért bocsátaná áruba azt, ami legdrágább előtte: becsületét és jó hírnevét. Ő nem tett a szentszék ellen soha semmit, ilyen bánásmódra nem szolgált reá. Nem fogja a pápa követeit fogadni mindaddig, míg a dolgot ki nem magyarázzák neki. Tucci ezek első hallattára azzal akarja megnyugtatni a császári kancellárt, hogy ismerve a szentatya nagy jóindulatát, bizonyára valami igen fontos ok bírhatta őt e lépésre; ő majd megír mindent Rómába és ajánlani fogja, hogy helyezték kilátásba Lipót jelöltje számára a legelső üresedő biborosságot és hogy támogassák hathatósan a török ellen.⁴⁶

Később Lipót király mégis megengesztelődött némileg. Már március 26-án jelentheti Tucci, hogy ismét kapott kihallgatást. A király még mindig panaszkodott a személyén esett sérelem miatt, bár a legnagyobb tisztelet hangján szólott a pápáról.⁴⁷

Rómából arra utasítják Tuccit, hogy ebben a kérdésben kerüljön minden tárgyalást az udvari tanácsosokkal; ha pedig mások hoznák föl, egyszerűen azt felelje, hogy ha valami kifogásuk

⁴⁶ Tucci levelei 1690. márc. 5., 12. és 19-én NG. 217, 63., 67. és 75-76. 1.

⁴⁷ Tucci 1690. márc. 26. NG. 217, 81. 1.

[51]

vagy kívánni valójuk van, intézzék el Lichtenstein herceg útján.⁴⁸ Mindazonáltal értesítik Tuccit is a kinevezés összes körülményeiről, hogy alkalomadtán tudjon válaszolni Lipót embereinek ellenvetésére. Meg is indul a hosszas vitatkozás, amelynek érveit Tucci számára a hetenkint Rómából jövő levélküldemény szállítja. Míg Lipót emberei állandóan azt hangoztatják, hogy Forbin csak Franciaország kedvéért kapta meg a bibort, mert hiszen Sobieski az utóbbi időben már nem is törődött régi ajánlásával, és VIII. Sándor biboros korában maga is állandóan ellene szegült Forbin biborosságának a beauvaisi-i püspök egyházellenes viselkedése miatt,⁴⁹ addig az államtitkár minden érvet összeszed a pápa eljárásának igazolására. A pápának, — így írják Rómából, — rendkívül fontos okai voltak Forbin kinevezésére. E kinevezés csak a lengyel király óhajára történt, aki 14 éven át állandóan alkalmatlankodott kérésével. Bár a lengyel király igen nagy érdemeket szerzett, XI. Ince pápa még sem hallgatta meg kérését; 1686-ban nevezett ugyan ki két lengyel biborost Denhoff és Radziewszki személyében,⁵⁰ de egyik sem volt Sobieski ajánlottja. Annyira méltányosnak találta mindenki a lengyel király óhaját, hogy amikor XI. Ince 1686-ban a 28 biborosi hely közül csak 27-et töltött be, mindenki azt hitte, hogy egy hely a lengyel király jelöltje részére maradt betöltetlen. Legutóbb is sürgette Sobieski Forbin kinevezését Barberini és Radziewszki biborosok által. A pápa azt gondolta, hogy Lipót előtt is csak kedves dolgot cselekszik, ha Bécs felszabadítójának óhaját végre figyelembe veszi. Egyébként a pápának jóindulatáról eléggé tanuskodik az a segély, amelyet a háború céljaira engedélyezett, sőt erejéhez mérten továbbra is folytatni fogja e támogatást. Különben a pápa nem avatkozik bele egy fejedelem belső ügyeibe sem; mégis csak kiállhatatlan szolgaság volna, ha neki mindenki parancsolhatna. Ami pedig Forbin személyét illeti, már régen igazolta a lengyel király útján ártatlanságát.⁵¹ Majd példákkal is kívánja a pápai

⁴⁸ Ottoboni biboros Tuccihoz ápril. 1. NG. 39, 355. 1.

⁴⁹ Tucci titkos levele ápr. 9. és 23. NG. 216. köt. (számozatlan.)

⁵⁰ Guarnacci i. m. I. köt. 194. és 222—224. lap; továbbá 195. és 262-264.1.

⁵¹ Ottoboni biboros titkos levelei Tuccihoz 1690. márc. 18., ápr. 1., máj. 6. és 20. NG. 216. köt.

[52]

udvar igazolni, hogy a szentszék nem köteles tekintettel lenni a fejedelmek ajánlására. Azonban az udvari tanácsosok nem fogadják el ezeket a példákat és arra hivatkoznak, hogy egészen más egy világi fejedelemnek a helyzete, mint a pápáé; a világi fejedelmek csak egy ország javát tartják szemük előtt, de a pápának „*pater omnium*”-nak kell lennie, nem szabad egyik országot a másiknál többre becsülnie.⁵²

Míg Bécsben Tucci és a tanácsosok vitatkoznak, addig Rómában Lichtenstein nehéz helyzetbe kerül. Már említettük, hogy a császári követnek nem volt a kezében határozott utasítás arra az esetre, ha e kellemetlen biborosi kinevezés minden tiltakozás ellenére mégis bekövetkeznék. Azért a legkimerítőbb utasításokkal látja el titkárát és február 15-én Bécsbe küldi, hogy sürgősen hozzon számára pontos instrukciót. Csakhogy a dolog nem ment olyan gyorsan, mint ahogy Lichtenstein szeretne volna és az ügy maga kívánta volna. A követségi titkár, *Chassignet* báró, már február 24-én Linzbe ért, de még áprilisban sem tért vissza Rómába. Lichtenstein, aki ezalatt a pápai udvartól teljesen visszavonul, mindig kellemetlenebb helyzetbe jut.⁵³ Végre március utolsó napjain Bécsben tanácskozást tartanak a római ügyekről és a tanácskozás határozatairól április 4-én külön levélben értesítik Medici protektort, Goess biborost és Lichtenstein herceget, de *Chassignet* csak április 20-án hagyhatja el e levelekkel a császári székhelyet.⁵⁴ A vatikáni levéltárban a Medici biboroshoz intézett levél másolata maradt meg. E levélben panasolja el Lipót király a maga keserűségét: nagyon fáj neki, hogy a pápa egy német és spanyol főpapot sem tartott a biborra érdemesnek, hogy a franciákat előnyben részesítette, holott neki „*pater omnium*”-nak kellett volna lennie; még jobban fáj, hogy éppen Forbint nevezte ki biborosnak, aki állandóan áskálódott a császári birodalom ellen, azt az „*infamis*”-t, aki a törököt a keresztények ellen sarkalta, aki 1682-ben a pápa tekintélye ellen

⁵² Tucci jelentése máj. 21. és 28-án NG. 217, 129. és 132. 1; titkos levele ápr. 23. és máj- 28-án NG. 216. köt.

⁵³ Szellemesen mondja. Scarlatti apát: „*Chassignet non comparisce, Roma stupisce, Lichtenstein languisce*”. L- Bischoffshausen i. m. 108. 1. 16. j.

⁵⁴ Bischoffshausen 102—103. és 109—105. 1. V. ö. Tucci értesítését ápr. 12-én NG. 217, "94 1.

[53]

foglalt állást, akit már a lengyel király sem kívánt 1690-ben, noha azelőtt ajánlotta volt. Nem csoda, — folytatja a levél, — hogy mindenki neveti a császárnak ragaszkodását a szentszékhöz, mikor a pápa maga is így jutalmazza azt; a franciák pedig nyíltan kérkednek vele, hogy a pápát még ily részrehajlásra is rá tudták venni. Csak természetes, hogy ekkora sértést nem lehet szó nélkül hagynia. De a szentszék iránti veleszületett tisztelete tiltja hogy lármát csapjon, azért nem akarja — eredeti terve szerint — a diplomáciai érintkezést a szentszékkal megszakítani. Megelégszik a legcsekélyebb elégtétellel is: hogy t. i. a legelső üresedő biborosi kalapot az ő ajánlata szerint adományozza el a szentatyának, annál is inkább, mert Őszentsége önmagának is tartozik azzal, hogy a pártosság vádját magáról elhárítsa. Végül arra kéri Medicit, hogy ha még egy csep becsülete van neki Rómában, eszközölje ki számára ezt az igen csekély elégtételt. E kérés megtagadását úgy kellene felfognia, mint a szentatyának legmélyebb megvetésének jelét, és majd fog módot találni megalázott tekintélyének és becsületének megvédésére. Azt is megírja Medicinek, hogy nem lehet azt a pénzsegélyt, amelyet a pápa az egész kereszténység javára és az örökös tartományokban levő egyházi javadalmak terhére engedélyezett, az ő személyi dolgaival összezavarni; tehát ebben elégtételt nem találhat az elkövetett sértésért. Mivel azonban ezt az összeget a közügy szolgálatára küldte a pápa, nem utasítja el, hanem köszönettel fogadja. De ne tekintse ezt a pápa elégtételnek, mert ő „nem olyan téstábol van gyúrva”, hogy nála akkora sértést ilyen áron lehetne jóvátenni annál is kevésbé, mert a francia király sokkal nagyobb engedményeket kapott az egyházi javak terhére, nem a török ellen, hanem saját önző céljainak megvalósítására.⁵⁵

Azonban a Medici biborosba vetett bizalom most is alaptalannak bizonyult. Láttuk már, hogy a biboros-protektor főleg családjának politikai érdekei miatt nem volt alkalmas egyén arra, hogy a Lipót álláspontjának megvédésére síkra szálljon, különösen ebben a kérdésben, amely Franciaországot is oly közelről érintette. Ezenkívül már csak azért is meg volt Medici elégedve a február 13-iki konzisztoriummal, mert abból

⁵⁵E levél másolatát 1. NG. 217, 96—97. 1.

[54]

két új toszkánai biboros is került ki. Külsőleg tehát tiltakozott, a konzisztoriumon sem vett részt, valójában azonban örült és a pápa kérdésére még a konzisztorium előtt Coccoldoval egyetemben, mint Lipót király és a spanyol király protektora beleegyezett Forbin biborosi kinevezésébe. Hogy azután a kellemetlen helyzetből kiszabaduljon, februárban egy időre elhagyta Rómát.⁵⁶ Majd májusban, mikor Chassignet a császári levelekkel Rómába ért és Lichtensteinnak leginkább szüksége lett volna reá, ismét elutazott, nyilván bátyjának, a toszkánai nagyhercegnek utasítására, hogy valahogy túlságosan síkra ne szálljon Franciaország ellen.⁵⁷ Különben is azt írták Rómából Tuccinak arra az értesítésére, hogy Lipót a biboros-protektor útján fog panaszt emelni,⁵⁸ hogy Medici is csak azt a választ fogja kapni, amelyet már Tuccinak megírtak, és hogy Forbin kitüntetése nyilvánvalóan igazságos, az ellen senkinek sem lehet jogos panasza. A legelső biborosi kalpra vonatkozólag pedig Őszentsége nem döntött ugyan még, de ez az elégtételadás veszedelmes volna, mert a szentatya részére valóságos szolgásgot és a császár akarata előtt föltétlen meghódolást jelentene.⁵⁹

⁵⁶ Bischoffshausen i. m. 99. 1.

⁵⁷ U. o. 123. 1.

⁵⁸ Tucci 1690. ápr. 12. NG. 217, 94. I.

⁵⁹ Ottoboni titkos levele Tuccihoz ápr. 22. NG. 216. kötet.

IV.

DIPLOMÁCIAI SURLÓDÁSOK A PÁPA ÉS A BÉCSI UDVAR KÖZÖTT.

Forbin biborosi kinevezésével el volt vetve az egyenetlenkedés üszke, amely hamarosan ki sem aludt, sőt mindig tovább terjedt és hosszabb ideig tartó szármalmas surlódásra, végre diplomáciai szakításra vezetett a pápai és a császári udvar között. Lipót király elkeseredésében a pápának több, különben közömbös intézkedésében sértést lát. Legelőször is azzal fejezi ki elégedetlenségét Rómával szemben, hogy nem fogadja el a bécsi udvarhoz kiszemelt pápai nunciust.

Buonvisi biboros, aki főleg a szent szövetség érdekében sokáig áldásosan működött Bécsben, 1689. augusztus 14-én küldte el utolsó leveleit Rómába.¹ Mikor XI. Incének augusztus 12-én bekövetkezett haláláról értesült, abbahagyta a nunciatura vezetését és szeptember 11-én elhagyta Bécset, hogy részt vegyen a pápaválasztáson.² Távozása után *Tucci* apát, protonotarius, a nunciatura auditora veszi át mint rendkívüli nunciust az ügyek vezetését. Az augsburgi királyválasztó gyűlésen, mint már láttuk, *Cantelmo* érsek, a pápa rendkívüli követe képviselte a szentszéket.³ De már november 12-én arról értesítik Rómából *Tuccit*, hogy a pápa *Mgr. Spinelli* tényleges kamarást nevezte ki rendes bécsi nunciustnak abban a reményben, hogy *Spinelli* ritka tehetsége, erényei és előkelő származása miatt

¹ NG. 39, 299. 1.

² NG. 215, 310. 1.

³ Az államtitkár *Tucci*hoz 1689. okt. 15. NG. 39, 301. b) 1.

⁴ U. az NG. 39, 311. 1. V. ö. *Tucci* levelét nov. 25. NG. 215, 387. 1.

[56]

ezt a választást bizonyára nagy örömmel fogja a bécsi udvar fogadni.⁴ Buonvisi bíboros ellátta a kijelölt nunciust a szükséges utasításokkal, azonfelül meghagyták Rómából Tuccinak is, hogy mindaddig maradjon Bécsben, míg Spinelli teljes jártasságot nem szerez az egyházi ügyek vezetésében.⁵ Az újonnan kinevezett nuncius már megtett minden előkészületet az utazásra, de mikor 1690. áprilisában el kellett volna indulnia, arra kérte a szentatyát, hogy családi körülményeire való tekintettel mentse fel őt a küldetéstől.⁶ Ugyanis időközben bátyja, a nápolyi alkirály gyógyíthatatlan betegségbe esett, ezért elhatározta, hogy elhagyja az egyházi pályát, nem veszi föl a papi rendet, hanem a család fönntartására házasságra lép.⁷ A szentatya helyt adott kérelmének és helyébe *Mgr. Corsini Lorenzo* udvari kamarást szánta bécsi nunciussá. A fiatal Corsini, aki később, 1730-ban XII. Kelemen néven szent Péter utóda lett, az egyik legelőkelőbb flórenci családnak sarjadéka volt. 1652-ben Flórencben született. Atyja nagy gonddal neveltette. 1685-ben került Rómába és XI. Ince alatt a kancelláriában viselt hivatal, VIII. Sándor pedig kamarássá tette őt.⁸

Míg a római kuria nuncius-változás alkalmával a többi fejedelmi udvarokhoz rendszeren egy jegyzéket terjesztett be, hogy néhány személy közül válasszák ki a legkedvesebbet, addig a császári házzal szemben ez a szokás nem honosodott meg. Bécsbe minden előzetes bejelentés nélkül szokta a pápa küldeni a nunciust.⁹ A császári udvar már régóta rossz szemmel nézte ezt az eljárást. Azért amikor Tucci bejelentette az új nunciust, azt felelte Lipót király, hogy nem ismeri Corsinit és így nem tehet kifogást személye ellen; azonban a kinevezés módjára vonatkozólag jogos megjegyzése van. Kifogásolja mindenekelőtt, hogy a kinevezés előtt nem intéztek hozzá kérdést az új nuncius személyére vonatkozólag; panaszkodik, hogy a pápa őt kevesebbre becsüli, mint más, kisebb

⁴ Ottoboni bíboros levele nov. 19. NG. 39, 212—213. 1.

⁵ U. az 1690. ápr. 8. NG. 39, 357. 1.

⁶ L. Bishoffshausen i. m. 105—106. 1. '

⁷ *Luigi Passerlini: Genealogia e Storia della famiglia Corsini.* Firenze 1858. 157—173. I

⁸ Bishoffshausen i. m. 104—105.1. Azonban nem mindig kérdezték meg a többi udvarokat sem, így pl. 1689-ben a francia királyt sem. L. Michaud: *Alexandre VIII.* 110. 1.

[57]

fejdelmeket, mert Bécsben úgy tudják, hogy Corsinit már a spanyol udvarnak is ajánlották, de ott nem fogadták el, és ez elutasítás után egy előkelőbb udvarhoz küldik. Erről a szerzetesek előtt is panaszkodott Lipót.¹⁰ Azonkívül a bécsi udvar Corsini küldetésében az előtte nem éppen rokonszenves Chigi és Medici biborosok kezét látta, akik egy időben töltötték be a párisi (Nicolini), madridi (Mosti) és bécsi nunciaturát toszkánai egyénekkkel, hogy e nunciások útján ők maguk nagyobb befolyáshoz jussanak.¹¹ Azért Lipót tanácskozást tartott és elhatározta, hogy nem fogja elfogadni Corsinit. Még április 23-án megírja Strattmann kancellár Lipót római képviselőinek, mennyire fáj urának az a „despotikus” bánásmód, amelyet Róma vele szemben használ; úgy fogja fel Corsini küldetését, mint személyének ismételt lekicsinylését és semmikép sem fogja őt elfogadni, míg Forbin biborosi kinevezéseért elégtételt nem kap.¹²

Ezekre az ellenvetésekre Rómából azt felelik, hogy 1. sohasem volt szokásban előre tárgyalni a császárral a nuncius személyére vonatkozólag, csak annak kinevezése után szokták nevét közölni a bécsi udvarral. Ezt bizonyítja Cantelmo kiküldetése és Spinelli esete, akinek személyére vonatkozólag szintén nem kértek Lipóttól előzetes jóváhagyást, mégsem jutott eszébe sem neki, sem udvarának, hogy ilyen formahiba miatt zúgolódják, ellenkezőleg az udvari köröktől a legmelegebbhangu leveleket kapta Spinelli. 2. Corsini személyét azért is helyezték előtérbe, mert ezáltal a császári háznak akartak kedvezni, hiszen Medici biborosnak, Lipót király protektorának ajánlatára nevezték ki. 3. Nem igaz, hogy Corsinit előbb spanyol nunciának szánták és onnan visszautasították volna.¹³ Egyébként kijelenti a pápa, hogy ezután a császárral szemben is úgy fog eljárni, mint a többi fejedelmi udvarokkal szemben.¹⁴

Bécsben azonban semmiképen sem akarnak belenyugodni

¹⁰ Tucci levele ápr. 23. NG. 217, 100. 1.; titkos levele, ugyanakkor NG. 216. köt.

¹¹ Bischoffshausen i. m. 107. 1.

¹² Tucci ápr. 23-iki levele NG. 216 köt.; Bischoffshausen i. m. 119—120.1.

¹³ Ottoboni titkos levele Tuccihoz 1690. máj. 6. NG. 216. köt. V. ö. máj. 20. II. titkos levelét u. o. és Ottoboni levelét jul. 8. NG. 39, 382. b) 1.

¹⁴ Ottoboni titkos levele máj. 20. U. o.

[58]

Corsini küldetésébe és azon sopánkodnak, hogy nem sok császár-tisztelet nyilvánul meg abban, hogy a pápa ily fiatal, tapasztalatlan embereket küld Bécsbe nunciusként. Legjobb volna Corsininak azt tanácsolni, hogy ő maga kérje a pápától felmentését. Ami pedig az előzetes bejelentést illeti, már Spinelli kinevezése után megígérték Medici protektornak, hogy a jövőben a nuncius személyét az udvarral még a kinevezés előtt közöljék, és ugyanaz a Medici Corsini kinevezése előtt figyelmeztette is a pápát, hogy előbb értesíteni kellene Lipótot.¹⁰

A pápa Medici közbenjárását kérte.¹⁶ Csakhogy a biboros-protektor ebben a kérdésben sem látszik őszintének. Míg a pápai udvar az ő ajánlatára hivatkozik, addig Medici a bécsi tanácsosok szerint azt írja Lipótnak, hogy ő csak kezdetben, még Spinelli kinevezése előtt ajánlotta Corsinit; később azonban, mikor a bécsi udvar elégedetlenségéről értesült, egyenesen arra kérte a pápát, hogy ne nevezze ki Corsinit, mielőtt Lipótot meg nem kérdezné.¹⁷ De Rómában tagadják a biboros-protektornak tulajdonított állítást és egyszerű ráfogásnak minősítik, mert Medici még közvetlenül a kinevezés előtt is ajánlotta Corsinit.¹⁸

Tucci római utasításai szerint állandóan sürgeti az új nuncius elfogadását, azonban Lipót király e kérdést a Forbin-üggyel együtt akarja elintézni. Így aztán ez a két kérdés egy nagy közös sérelemmé olvad, úgy hogy a további tárgyalásokban és tanácskozásokban Forbin biborsága és Corsini nuncius elfogadása állandóan együtt szerepel.

Bécsben a már említett áprilisi tanácskozás után majdnem minden hónapban összeül az udvari tanács. Ennek állandó követelése a legelső üresedő biborosi hely és e föltétel teljesítésétől teszi függővé a nuncius elfogadását. Tucci az ilyen tanácskozások előtt rendszeresen végigkilincseli az összes tanácsosokat, Lipót udvari papjait és gyóntatóját, megígérteti velők, hogy nem olajat, hanem vizet fognak a tűzre önteni és megakadályozzák a szakadást Bécs és a szentszék között.¹⁹

¹⁵ Tucci titkos levele 1690- jun. 25. (a vége felé) NG. 216. köt.

¹⁶ Ottoboni I. titkos levele 1690. máj. 20. NG. 216. köt.

¹⁷ Tucci titkos levele jul 2. NG. 216. köt.

¹⁸ Ottoboni biboros titkos levele jul. 15. NG. 216. köt.

¹⁹ Tucci titkos levele 1690. máj. 22. NG. 216. köt.

[59]

VIII Sándor azonban hallani sem akar az elégtétel gyanánt követelt biborosi kalapról. Azért eleinte különféle okokkal iparkodik Lipót képviselőit e tervről lebeszélni. Csodálkozását fejezi ki azon, hogy a királynak ily szokatlan elégtételt ajánlanak, nem tudja fölfogni, hogyan fér össze a szent Péter utóda iránt tartozó hódolattal e követelés további erőltetése. Lichtenstein éles szeme ezekből az ellenvetésekből már kezdettől fogva kiolvassa a pápa tagadó válaszát: „negativa sub specie dilativae.”²⁰ Valóban május 18-án a pápa tizennyolc biborossal tanácskozást tartott, amely teljesen visszautasította a bécsi udvar követeléseit. E tanácskozás, a következő három pontban foglalja össze határozatát: 1. A császárnak semmi joga sincs kárptólásul a beauvais-i püspök kinevezéseért biborosi kalapot követelni, mert a kérdéses biborosi kalapot csak azért adta a pápa Forbinnak, hogy megakadályozza Franciaország elszakadását az egyháztól. 2. Ok nélkül vonakodik a császár elfogadni a kinevezett nunciust azon a címen, hogy a pápa nem közölte vele nevét a kinevezés előtt, amint azt más fejedelmekkel szokta tenni. A szentszéknak joga van azt a nunciust küldeni a császárhoz, akit akar. 3. A császárnak ez ügyben írt levelét válasz nélkül kell hagyni. Ha pedig a császár e kérdések miatt elszakadna a szentszéktől, a pápa ezt a gondot majd utódára bízza.²¹ A tanácskozás eredményéről Lichtenstein-

²⁰ Lichtenstein levele Lipóthoz 1690. máj. 23. Bischoffshausen i. m. 117.1. 32. j.

²¹ „Acta congregationis Status habitae in Palatio Quirinali die Jovis 18. Maji anno 1690. *super querelis caesareae majestatis.*

Congregatio status XVIII. Cardinalium.

1° an satisfaciendum Imperatori per concessionem Galeri Cardinalitii in personam a S. C. Maj. nominandam, in compensationem . . . Beauvais Cardinalis Galli!

2° Quid expediret circa nuncium Germaniae, quem S. C. Maj. recusabat admittere, ex quo ante publicationem, Imperator non factus fuerat particeps, ut practicatur cum aliis coronatis 1

3° An et quomodo respondendum Literis S. M. C. super praemissis negotiis!

Die XXI. Sanctissimus Cardinali Mediceo respondit:

Ad 1-um nullum jus Imperatori competere Cardinalem praetendendi seu petendi.

Ad 2-um Sanctam Sédem existere in hac possessione mittendi nuncios ad Imperatorem sine ipsius praescitu vei consensu.

[60]

nak nem volt ugyan pontos tudomása, de a pápa ezután a bécsi követ sürgetésével szemben rendesen erre hivatkozik.²² Lipótot a hosszú várakozás türelmetlenné tette. Elégedetlenségének külső kifejezésére a pápa bécsi képviselőjétől többször megtagadja a kihallgatást.²³ Júniusban Lipót ajánlatára elfogadja a szentszék Losenstein Ferdinánd Antal grófot az olmützi püspök mellé segédpüspöknek utódlási joggal.²⁴ Tuccinak ez alkalommal sikerült kihallgatáshoz jutnia. Tolmácsolja a pápa nagy jóakarátát. De Lipót nem tudja visszafojtani keserűségét. Szeretné már e jóakaratot tettekkel igazolva is látni, amint ő is. tettekkel mutatta mindig ragaszkodását a szentszék iránt; ha a pápa Sobieski érdemeiért tudott valamit tenni, akkor az ő kedvéért is megigérheti a legelső biborosi kalapot. Ez nem szolgaság, hanem az szolgaság, ha a pápa XIV. Lajos erőszakoskodására olyan egyénnek ad bibort, akit egyházellenes magatartása miatt XI. Ince állandóan visszautasított. Különben azt is hallja Tucci, hogy a bécsi tanácsosok nyilvánosan akarják bebizonyítani, hogy Forbint, mint a szentszék jogait tagadó eretneket, meg kell fosztani biborosi szavazatától; azt tartják, hogy igen nagy hiszékenység volt a pápától, hogy Forbin ártatlanságát oly könnyen elhitte s ezzel mintegy az egész világ előtt igazságtalanságról vádolta XI. Incét, aki halálos ágyán sem volt rávehető a beauvaisi püspök promociójára.²⁰ Mikor a pápa Mária Margit Gabriella Magdolna Antonia Jozefa hercegnő szerencsés születése és József „római király” 13. életévének betöltése alkalmával jókívánatait fejezte ki, levelét Lipót válasz nélkül hagyta,²⁶ — amint Tuccinak sikerült megtudnia, — azért, mert amikor a pápának az olmützi

Ad 3-um non esse respondendum.

Super iisdem dixit Ablegato Imperiali Galerum Cardinalitium datum Gallis ad obviandum separationi illius regni ab.Ecclesia Romána.

Si Imperator separaretur, se curam hanc Pontifici Successori relicturum.” L. Cod. Ottob. 3161. köt. 1. 1. No. 1.

²² Bischoffshausen i. m. 117- és 121. 1.

²³ Tucci levele jun. 11 NG. 217, 141. I.

²⁴ VIII. Sándor levelei Lipóthoz jun. 3. és 17. LadPr. 79, 182. és 199. I.

²⁵ Tucci hosszú titkos levele jun. 25. NG. 216. köt. Az államtitkár a már ismert érvekkel válaszol jul. 8. NG. 39, 381—383. 1.

²⁶ Tucci 1690. jul. 23. és 30. NG. 217, 169. b) és 177—178- 1.; Ottoboni aug. 6. NG. 39, 406. 1.

[61]

segédpüspök ügyében küldött levelére válaszolt, Rómában e választ arra magyarázták, hogy Lipót már megengesztelődött. Nehogy a pápát e téves hitében megerősítsék, Lipót elküldte ugyan a választ Rómába, de Lichtensteinnak meghagyta, hogy csak a két vitás ügy elintézése után szabad azt kézbesítenie.²⁷

Az a terv is fölmerült, hogy a bécsi udvar Tucci auditort küldi Rómába. Remélték, hogy talán ő megtudná győzni a pápát arról, hogy elégtételadásra feltétlenül szükség van. Tucci úgy véli, hogy ez a terv nem számítható be az uralkodónak, hanem mások befolyásának, akik azt is mondogatják állítólag, hogy ideje volna már egyszer megnézni Olaszországban, hogy ki mer Franciaországnak szolgálni, ki adja meg a császárnak a köteles tiszteletet és hogy vajjon az érdemel-e a pápától kitüntetést, aki Rómát békéken hagyja, vagy pedig az, aki a szentszéket állandóan zaklatja.²⁸ Tucci azonban természetesen nem hajlandó e közvetítésre. Rómából dicsérik eljárását és utasítják, hogy hasonló felszólítások alkalmával hivatkozzék arra, hogy a szentatya parancsa nélkül egy lépést sem tehet; csak akkor mozduljon el Bécsből, ha erőszakot használnának ellene.²⁹

A pápai udvar hajthatatlansága Becset engedékenységre inti. Mikor május 14-én Cerri biboros halálával a szent kollégiumban egy hely megüresedett, Lichtenstein azt az eszmét vetette föl, hogy ha már német főpap számára egyáltalában nem szerezhető meg e biborosi kalap, kérje azt Lipót XI. Ince öccse, *Don Livio Odeschalchi* számára; ily módon megnyerhetné magának a legközelebbi konkláve alkalmára a XI. Incétől kinevezett összes biborosokat. De még júniusban büszkén hirdetik a király tanácsadói, hogy „fél elégtétellel” be nem érik; mindenáron német nemzeti biborost kívánnak, különben nem fogadják el a nunciust. Ez elégtétel megnyerésére hozták fel a már említett fenyegetéseket a szentszék ellen; ezért kérték a spanyolok közreműködését is.³⁰ Azonban augusztusban már lejobb szállították igényeiket. Belátták, hogy merev álláspontjukkal célt nem érhetnek; másrészt úgy hírlett, hogy a pápa hajlandó volna Lipót

²⁷ Tucci titkos levele aug. 12. NG 216. köt.

²⁸ Tucci titkos levele 1690. jún. 18. NG. 216. köt

²⁹ Ottoboni titkos levele Tuccihoz júl. 1. U. o.

³⁰ Bischoffshausen i. m. 126—129 köt.

[62]

kedvéért egy olasz biborost kinevezni. Ehhez járult az a körülmény, hogy a spanyol diplomácia e kérdésben, — mint látni fogjuk, — cserben hagyta Bécset. Azért az augusztus 17-én tartott tanácskozás abban állapodik meg, hogy Lipót megelégszik Don Livio biborosságával.³¹ Tuccinak, aki e tanácskozás előtt is a szokott módon kéri-a tanácsosok jóindulatát,³² sikerül a tárgyalás eredményéről annyit megtudni, hogy a bécsi udvar nem zárkózik el egy kevés engedékenységgel („temperamenti discreti”) és hogy a nunciust csak akkor fogják elfogadni, ha minden „el lesz rendezve”. Egy kihallgatás alkalmával is azt a benyomást szerzi Tucci, hogy Lipót némileg megengesztelődött és kedvezőbb fordulat remélhető.³³

De Rómában Lipótnak ezt a kérését sem teljesítik. VIII. Sándor semmiféle „temperamento”-ról sem akar hallani, nem is tudja mily engedékenységgel volna lehetséges, mikor Bécsben a legelső biborosi kalap odaajándékozását követelik. Ily szolgáltságot csak nem kívánnak a pápától! A legjobb „temperamento” az lenne, ha a császár végre belátná, mily helytelen irányban szolgálják őt miniszterei, főleg Rómában, akik kedvét keresendők, a zavarosban akarnak halászni és csak arra törekednek, hogy a kérdést mind bonyolultabbá tegyék.³⁴

A bécsi udvar pártoskodással és francia-barátsággal vádolta VIII. Sándort, osztrák-ellenes érzelmének tudta be hajthatatlanságát. Ez a vád azonban csak az elkeseredés igazságtalan szüleménye. Ha a pápának Lipót követelésével szemben tanúsított merev álláspontját helyesen akarjuk megítélni, akkor egy pillanatra el kell hagynunk a császárvárost és a francia egyházpolitikai állapotok további fejlődésébe kell belépillantnunk.

XIV. Lajos örült ugyan Forbin biborosságának, azonban a pápának ez a nagy engedékenysége nem fegyverezte őt le, hanem ellenkezőleg még követelőzőbbé tette. Forbin kinevezése után Chaulnes sürgetésére gyors futár jelent meg Rómában megköszönni a pápai kegyet. De ugyanez a futár hozta a király új követelését: biborosságot a gallikánusok feje,

³¹ U. o. 137-142. I.

³² Tucci levele 1690. aug- 13. NG. 217, 196. 1.; és titkos levele ugyanakkor NG. 216. kötet.

³³ Tucci rendes levele aug. 20. NG. 127, 196. 1.; és titkos levele u. akkor NG. 216. kötet.

³⁴ Ottoboni két levele Tuccihoz aug. 26 KG. 39., 419. b) és 422. 1.

[63]

Harlay párisi érsek részére, aki Varesi párisi nuncius temetése alkalmával annyi kellemetlenséget okozott a szentszéknek, sőt diplomáciai szakítást idézett elő XI. Ince és XIV. Lajos között.³⁰ VIII. Sándor pápát nagyon elszomorította XIV. Lajos figyelmetlen eljárása és telhetetlensége. Keservesen panaszkodott, hogy a sok zaklatás, amely őt a pápai széken éri, hamarosan ki fogja oltani életét. De ez még nem volt minden. Továbbra is kellemetlenkedett XIV. Lajos a francia jezsuiták ügyével. Ezek egy része ugyanis a király gyóntatójának, de la Chaise atyának vezetése mellett a gallikán áramlatnak hódolt, míg a rend generálisa, Thyrus Gonzales és egyik francia provinciális, Noyelles szóval és írásban küzdöttek az egyházellenes tanok ellen. XIV. Lajos bosszúból el akarta szakítani a francia jezsuitákat a generálistól, vagy legalább is külön francia „vicarius generalis”-t követelt számukra.³⁶ De főként a püspöki kinevezési bullák követelésével szerzett sok keserűséget a pápának. Mikor Chaulnes látta, hogy a gallikán tételek fönntartása mellett sohasem fogja a pápa megerősíteni a kinevezett püspököket, oly visszavonási módok előterjesztésén fáradt, amelyek a pápát is kielégítették volna és a francia király tetszését is megnyerték volna. Két ilyen formulát is gyártott, azonban az elsőt a pápa nem fogadhatta el,³⁷ a másik a királyt

³⁵ Varesi nuncius († 1678) egy kapucinustól vette föl a haldoklók szentségeit. Halála előtt a párisi theatinusok templomát választotta temetkezési helyének. Egyik párisi plébános azonban a maga számára követelte a temetés jogát. Harlay érsek az így keletkezett vitában nemcsak a plébános javára döntött, hanem egyházi büntetéssel is sújtotta azt a kapucinus atyát, aki a nunciusnak a plébános engedélye nélkül az utolsó szentségeket kiszolgáltatta. Az ügy Rómába került. A pápa elítélte a párisi érsek eljárását. Azonban Harlay, aki mögött a király és a gallikán közvélemény állott, ellene szegült a pápa döntésének. Ebből hosszú viszálykodás támadt, amely annyira elmérgesedett, hogy a pápa 1683-ig nem is küldött Parisba nunciust. *Immich*: Innocenz XI. 24. köv. 1.; *Michaud*: Innocenz XI. II. köt. 354. l.; *Gérin*: Alexandre VIII. 170. 1.

³⁶ L. *Gérin*: Alexandre VIII. 172—176.1.; *Michaud*: Alexandre VIII. 163, 112—116. 1. A pápa levelei de la Chaise atyához 1690. jan- 23. és febr. 18. LadPr. 79, 90. és 119. 1.

³⁷ Ebben a püspökök kifejeznék ragaszkodásukat a szentszék iránt és sajnálkozásukat azon, hogy XI. Ince ellenséges viselkedése által okozott elkeseredésüknek 1682-ben oly heves kifejezést adtak, — azonban a tanok visszavonásáról szó sem lett volna. L. *Gérin*: i. m. 167—168 1. és *Michaud*: Alexandre VIII. 127—129. i.

[64]

nem elégítette ki.³⁸ Arra is gondolt XIV. Lajos, hogy személyesen fog tárgyalni VIII. Sándorral. A 80 éves pápa örül e tervnek, sőt hajlandó volna az út kétharmadrészét maga megtenni. Azonban ez a terv nem valósult meg.³⁹

A király nagyon türelmetlen és azt hirdeti mindenütt, hogy végre már szeretné VIII. Sándornak sokszor hangoztatott jóindulatát tapasztalni. Hangoztatja, hogy az 1682-iki tételek visszavonását csak Lipót követeli, szemére veti a pápának, hogy a császár emberei által engedi magát megfélemlíteni. Még azt is rossz néven veszi, hogy a pápa a február 13-iki konzisztoriumon négy nápolyi, illetőleg milánói bíborost kreált. Fenyegetőzik, hogyha a pápa nem állítja ki a bullákat jószántából, majd egy következő francia assemblée magától fogja megoldani a kérdést.⁴⁰

Még rosszabbra fordul a helyzet, mikor 1690. júliusától a higgadt, békeszerető Chaulnes herceg mindinkább háttérbe szorul és a francia ügyek vezetését Rómában a királyi politika kész eszköze, Forbin bíboros veszi a kezébe. Említettük már, hogy a pápaválasztás után Chaulnes herceg és D' Estrées bíboros kölcsönösen egymásra akarták hárítani a felelősséget azért, hogy VIII. Sándor a francia király akarata és határozott utasítása ellenére pápává választott. A két diplomata addig vádaskodott egymásra, míg végre Chaulnes-nak sikerült kieszközölni a heves természeté miatt Rómában nem éppen közkedvelt bíboros visszahívását. A pápa örült távozásán és azt mondta e hír első hallatára, hogy távozásának elősegítésére aranyhidat fog készíttetni számára. D' Estrées 1689. december végén eltávozott az örök városból, azonban Chaulnes helyzete nem javult ez által. Ugyanis a királyhoz visszatérő D' Estrées minden eszközt fölhasznált arra, hogy Chaulnest befeketítse és a királynak beléje helyezett bizalmát megingassa. Es ez sikerült is neki.⁴¹

³⁸ E szerint a gallikán püspökök szeretnék az 1682-ben viselt dolgaikat *tőlük telhetőleg* meg nem törtétekké tenni, és amennyire tőlük telik megigérik, hogy azokat a jövőben nem fogják tekintetbe venni, sőt a legközelebbi assemblée-ban végleg jóvá fogják tenni hibájukat. *Gérin*: i. m. 181. és 185—186. 1. U. a. *Recherches* 622. 1.

³⁹ *Gérin*: Alexandre VIII. 179. 1.

⁴⁰ U. o. 177-180. 1.

⁴¹ *Gérin*: Alexandre VIII. 156—158. 1. V. ö. *Michaud*: Alexandre VIII. 96—10.: 1.

[65]

XIV. Lajos csakhamar megelégette Chaulnes békülékeny politikáját és mikor május 19-én, sajátkezű levelében megköszöni Forbin biborosságát, egyszersmind be is jelenti a pápának, hogy az új biborost Rómába fogja küldeni „fiúi tiszteletének” kifejezésére.⁴² A beauvaisi püspök július 2-án Rómába érkezik.⁴³ A július 10-iki konzisztoriumon a szokott szertartások között veszi át a biborosi kalapot és biborosi templomul szent Ágnes egyházát kapja.⁴⁴

Forbinnak egyelőre csak az a megbízatása, hogy Chaulnes-t ellenőrizze. De már szeptembertől kezdve hozzá küldi a király utasításait. Így szeptember 14-én egyedül reá bízva a király „utolsó titkát”, amelynek fölhasználását azonban csak arra az esetre engedi meg, ha mindaz, amit Chaulnes herceggel egyetértve megkísérelt, nem vezet kellő eredményre. És ez a végső engedmény a 3-ik „visszavonási” kísérlet. Egy durva, XI. Ince emlékét sértő bevezetés után néhány lényegtelen pontban enged a király; a gallikán tanokra vonatkozólag pedig ily értelmű nyilatkozatot hajlandó megengedni papjainak: „Nem akartunk a pápai tekintély ellen föllázadni, nem szándékoztunk hitigazságokról döntést hozni, hanem a hithez nem tartozó kérdésekben nyilvánítottuk véleményünket, amihez mindenkinek joga van.” Előrelátható volt, hogy a pápa ily nyilatkozattal meg nem elégedhetik, sőt Chaulnes szeptember 30-án- nyiltan meg is írja királyának, hogy a pápától kívánt elégtétel megadása nélkül senkinek sem fog sikerülni Rómában békét teremteni.⁴⁰

E körülmények tekintetbe vételével kell megítélnünk VIII. Sándor magatartását Lipóttal szemben. A pápa maga is veszélyeztetve látta élete fő célját, a francia egyházi viszonyok orvoslását. Augusztusban már alá is írta a gallikán tanokat kárhóztató „*Inter multiples*” kezdetű bullát. De még nem akarta kihirdetni, még egy ideig türelemmel várakozott. Csak kis szellő kellett volna már, és a hullámok végleg összecsaptak volna . . . Ha ily körülmények közt a pápa Lipót királynak

⁴² XIV. Lajos levele 1690. máj- 19. LP. 120, 102. 1.

⁴³ *Gérin*: i. m. 183—184. 1. V. ö. Forbin máj. 14-iki levelét Ottoboni biboroshoz LC. 55, 19. 1.

⁴⁴ L. az 1689—92-iki konzisztoriumok jegyzőkönyvét *Miscellanea* XIII. köt. 77. 1.

⁴⁵ *Gérin* i. m. 186—189. 1.

[66]

biborosi kalapot helyezett volna kilátásba, akkor a kibékülés utolsó reménye is eltűnt volna és XIV. Lajos talán még károsabb lépésre határozta volna el magát.

VIII. Sándor tehát nem enged; sem német, sem olasz biborost nem ígér Lipótnak, — egyrészt saját függetlenségének hangoztatásával és az engedékenységből eredhető még nagyobb zavarok elkerülése végett, másrészt mert ezzel maga hiúsította volna meg azt a célt, amelynek elérése végett Forbint biborral tüntette ki, továbbá mint látni fogjuk, családi politikája is közrejátszott a Lipóttól követelt elégtétel megtagadásában.

Míg így a fődologban a legmerekvebb álláspontot foglalja el, addig számos kedveskedéssel, Lipót rokonainak és bizalmi embereinek támogatásával akarja meggyőzni Bécsset nagy jóindulatáról és bebizonyítani, hogy nem valami személyes ellenszenv vagy megvetés, hanem magasabb indokok vezették őt Forbin kinevezésében és a Lipóttól kívánt elégtétel megtagadásában. Mikor 1690. április 18-án a király sógora, Lothringeni Károly herceg hirtelen meghalt, a pápa szép levélben fejezi ki részvétét és a támasz nélkül maradt özvegy, Eleonóra hercegnő megvigasztalására másodszülött fiának, Károlynak adja a már XI. Incétől kilátásba helyezett „expectativa”-t a kastíliai priorátusra vonatkozólag.⁴⁶ A pápa úgy tünteti föl e kegyet, mint az ő különös tiszteletének jelét a királyi ház iránt és úgy Eleonórától, mint a tanácsosoktól azt kéri, hogy e jótétemények felemlítésével hassanak Lipótra és járjanak közben a vitás kérdések békés elintézése érdekében,⁴⁷ sőt még a spanyol udvar támogatásának megnyerésére is fel akarják azt használni.⁴⁸ Lipót kérésére Losenstein Ferencet kinevezi olmützi segédpüspökké utódlási joggal.⁴⁹ A birodalmi kancellár, Strattmann a vratislau-i prépostságot kéri fia, Lajos Kornél számára. A pápa a kérelmet

⁴⁶ VIII. Sándor levele Eleonóra hercegnőhöz 1690. máj. 20. LadPr. 79, 177—178. 1.; LP. 120, 132-133. I. V. ö. az államtitkár levelét Tuccihoz u. akkor NG. 39, 368—369. 1. és Tucci levelét az államtitkárhoz jun. 4. NG. 217, 136. 1. és u. akkor irt titkos levelét NG. 216. köt.

⁴⁷ VIII. Sándor levele Lipóthoz 1690. jun. 17. LadPr. 79, 188—199.1.; Ottoboni biboros Tuccihoz jun. 24. NG. 217, 376. 1.

⁴⁸ VIII. Sándor II. Károly spanyol királyhoz jun. 25. LadPr. 79, 204—205. I. V. ö. a spanyol internuncius levelét az államtitkárhoz aug. 3. NSp. 169. köt.

⁴⁹ L. 60. 1.

[67]

met teljesíti és ez alkalommal lelkére köti a kancellárnak, hogy befolyásával végre valahára szüntesse meg a ferde viszonyt Bécs és Róma között.⁵⁰ A pápai udvar ezen és más hasonló jótéteményeket szeretné kihasználni a béke helyreállítása érdekében. Azért egy alkalommal Ottoboni biboros felsorolja és összesen 30 pontba foglalja össze azokat a jótéteményeket, amelyeket VIII. Sándor rövid uralkodása alatt a királyi házzal szemben gyakorolt, és mintegy hálátlansággal vádolja Bécset, hogy míg a pápa „csak úgy ontja az egész felséges uralkodóházra kegyeit”, addig a tanácsosok minden igyekezete arra irányú, hogy Lipótot mindjobban elhidegítsék a szentszéktől. A király azonban tiltakozik az ellen, hogy rokonai és bizalmas emberei jutalmazásával akarják őt kiengesztelni. Mikor Tucci felsőbb utasításra elősorolja e jótéteményeket, a kancellár azt feleli, hogy amit a szentatya a török ellen adott, az egész kereszténység érdekében adta; ha támogatta a király rokonait, csak az érdemet jutalmazta; ha a király pártfogoltjait jóban részesítette, ez is csak természetes volt, mert a király csak érdemes egyéneket pártfogolt. Tehát mindez nem menti föl a pápát a király ősrégi kiváltságainak tiszteletben tartásától főleg két olyan dologban, amelyek a közvélemény előtt az igazi tisztelet jelei, vagyis a nuncius küldésében és a biborosok kinevezésében, annyival is inkább, mert legtöbbször e jótéteményekről mit sem tudnak, a Lipótot ért mellőzést azonban mindenki ismeri, és így a király tekintélye szenved csorbát, mert mindenki azt a benyomást nyeri, mintha őt Róma kevesebbre becsülné, mint más fejedelmeket.⁵¹

Minthogy a pápa Forbin biborosságát állandóan úgy tüntette fel, mint Sobieski ismételt kérésének teljesítését, azért csak természetes, hogy VIII. Sándor a kellemetlen ügy elintézésében a lengyel udvar közreműködését is igénybe akarja

⁵⁰ Tucci levelei Ottobonihoz 1690. nov. 22., 26., dec. 17., 13. és 1691. jan. 7. NG. 217, 317., 312., 356. 1. és NG 218, 4. 1 ; Ottoboni Tuccihoz dec. 9. és 16. NG. 39, 489. és 490. 1 ; Ottoboni biboros Strattmannhoz 1690. dec. 30. LadPr. 177, 14'. 1

⁵¹ Ottoboninak Tuccihoz írt aug. 8-iki levele NG. 39, 394—397. 1. és U. annak Mosti, spanyol nunciushoz írt levele NSp. 357, 491. b) 1.; Tucci titkos levele 1690. jun 11. NG. 216. köt ; rendes levele szept. 17. NG. 217, 224 lap.

[68]

venni. Lipót király azon ellenvetésével szemben, hogy a beauvais-i püspök XIV. Lajos óhajára nyerte el a bibort, a pápai udvar annak bizonyításán fárad, hogy Forbin egyedül Sobieskinak köszönheti a biborosi kalapot. Bizonyos, hogy Sobieski nagy hálaival tartozott úgy XIV. Lajosnak, mint Forbinnek és azért főleg XI. Ince pápa uralkodása alatt a francia király unszolására ismételten ajánlotta Forbint a biborosi méltóságra. De épp oly bizonyos az is, hogy Sobieski az utóbbi időben igen keveset törődött ajánlata elfogadásával, sőt római ügyvivője, Denhoff egyenesen Forbin ellen dolgozott, úgy hogy XIV. Lajos kénytelen volt Varsóban Denhoff leintését kérni.⁵² VIII. Sándor uralkodása alatt pedig Sobieski maga utasította római képviselőit, hogy ebben az ügyben egy lépést se tegyenek már, amint a lengyel király maga bevallotta Lipót varsói követe előtt.⁵³ Amint azonban Forbin biborosi kitüntetésének híre eljutott Lengyelországba, Sobieski és neje külön-külön fejezik ki örömeiket Forbinhoz írt levelükben és e biborosságot annak tulajdonítják, hogy a császár és Spanyolország minden rábeszélése ellenére is kitarítottak régi ajánlásuk mellett.⁵⁴ Úgyszintén a pápának is megköszöni a lengyel király március 22-én Forbin kinevezését.⁵⁵ VIII. Sándor több ehhez hasonló levél másolatának bemutatásával akarja a bécsi udvart a maga állításáról meggyőzni; arra is hivatkozik, hogy legutóbb (1689. november 2-án, illetőleg 16-án) is szorgalmazta Sobieski Forbin biborosságát Lengyelország protektora, Barberini biboros és a lengyel primás, Radziewszki biboros által.⁵⁶ Tucci előadja ezeket az érveket, azonban a kancellár azt válaszolja, hogy Sobieski VIII. Sándor alatt már nem törődött ajánlásával, köszönő-levele inkább csak udvariassági forma, tekintettel arra, hogy régebben csakugyan kérte Forbin biborosi

⁵² Gérin: Alexandre VIII. 169. IV; Michaud: Innocent XI. III. köt. 116. és 122. köv. 1.

⁵³ L. Strattmann 1689. dec. 23. levelét Bischoffshausen i. m. 176. 1.

⁵⁴ Sobieski és neje levele Forbinhoz 1690. márc. 9. Cod. Ottob. 3165. kötet 152. I. No. 87. (másolatát 1. Cod. Ottob. 3179. köt. 55. b) 1. No. 41.)

⁵⁵ E levél másolatát 1. NG. 39, 260—61. lapon; a pápa ápr. 22-én válaszol Sobieski köszönő levelére. L. LadPr. 79, 171. 1.

⁵⁶ Ottoboni levelei Tuccihoz ápr. 22. és máj 27. NG. 39, 260—261. és 371. 1.; u- ahhoz titkos levél ápr. 22. NG. 216. köt.

[69]

kinevezését;⁵⁷ Barberini és Radziewszki pedig nem a lengyel király megbízásából, hanem a pápa felszólítására írtak.⁵⁸

A pápai államtitkártól szolgáltatott érveket tehát a császári tanácsosok nem fogadták el, sőt Bécsben azt is mondták, hogy Sobieskinak tulajdonképpen nincs is ajánlási joga, főképpen pedig idegen főpapot nem ajánlhat. Ezek hallatára azon fáradozik VIII. Sándor, hogy a lengyel király tegye magáévá az ügyet és ő maga győzze meg Bécset arról, hogy Forbin csak az ő ismételt sürgetésére jutott a biborosi méltósághoz. E célból a lengyel nunciatura ideiglenes vezetőjét, Bonesana atyát pontosan tájékoztatja a februári konzisztorium körülményeiről és utasítja, hogy hasson a lengyel királyra, hogy ő maga vegye a kezébe az ügy tisztázását Lipót előtt.⁵⁹ Bonesana a kapott utasítás szerint jár el. A lengyel király nagy készséget mutat a pápa óhajának teljesítésére. Éppen egy pár nap múlva akarja Bécsbe küldeni követét, *Procki* Sámuel maltai lovagot. Ennek instrukciójába egy új pontot vétet föl, amelyben saját biboros-ajánlási jogára hivatkozva utasítja Prockit, győzze meg a császárt arról, hogy ő nemcsak XI. Incénél, hanem jelenleg uralkodó pápánál is állandóan szorgalmazta Forbin biborosságát, éppen azért kéri Lipótot, hagyjon fel minden más magyarázattal és ne nehezteljen továbbra is a pápai udvarra e kinevezés miatt. Bonesana Prockinak távozása előtt újból figyelmébe ajánlotta az ügyet, ez pedig megígérte, hogy minden lehető el fog követni.⁶⁰ Azonban a lengyel király közbenjárása nem hozta meg a várt eredményt. Lipót király július 10-én azt válaszolta a lengyel követnek, hogy neki soha eszébe sem jutott a lengyel király ajánlási jogát kétségbe vonni; de a lengyel király, aki a legutóbbi „*promotio coronarum*” alkalmával Denhoff és Radziewszki személyében két nemzeti biborost is kapott, nem veheti rossz néven neheztelését, hogy VIII. Sándor éppen a császári ház legnagyobb ellenségét, a szent szövetség ellen áskálódó, a törökkel és a lázadó

⁵⁷ Tucci levele Ottoboni bíboroshoz máj. 14. NG. 217, 121. 1.

⁵⁸ U. az júl. 23. U. o. 167-168. 1.

⁵⁹ Ottoboni bíboros Bonesanához 1690. ápr. 29- és máj. 27. NP. 186. köt.

⁶⁰ Bonesana levelei Ottoboni bíboroshoz 1690. máj. 24., 31. (e levélhez van mellékelve az instrukció másolata) és jún. 14. NP. 109. kötet. V. ö. az államtitkár titkos levelét Tuccihoz júl 15. NG. 216. köt. — Az instrukciót lásd a Függelékben I. szám alatt.

[70]

Thökölyvel barátkozó beauvais-i püspököt emelte biborosi rangra, holott XI. Ince állandóan vonakodott ezt megtenni és bár Forbin a szentszék ellen ismételt is állást foglalt. Annál inkább fáj neki e kinevezés, mert Chaulnes hercegnek elfogott leveleiből nyilvánvaló, hogy Forbint a pápa csak XIV. Lajos kedvéért tüntette ki.⁶¹

E válaszban említett állításokat hosszasan cáfolja az államtitkár úgy a bécsi, mint a varsói nunciaturához küldött leveleiben. Főleg arra hivatkozik, hogy már XI. Ince 1686-ban a 28 biborosi helyből egyet betöltetlenül hagyott a lengyel király jelöltje számára, mert igaz ugyan, hogy Sobieski 1686-ban kapott két lengyel biborost, de ő sem Radziewszkit, sem Denhoffot nem ajánlotta volt. Majd ismétli a már többször hangoztatott érveket és végül a lengyel király figyelmét arra kívánja fölhívni, hogy mégis csak szégyen lenne a pápára, a lengyel királyra és az egész lengyel nemzetre nézve, ha a szentszéknek előbb „placet”-et kellene kérnie a császártól, valahányszor a fejedelmek ajánlását figyelembe akarja venni.⁶²

Lipót válaszában vétele után Santa Croce egy alkalommal éppen a kertben találta Sobieskit, amint szórakozott. E kedvező alkalmat fölhasználta, hogy szóvá tegye Forbin promociójának ügyét. Másfél óráig beszélgetett a királlyal. E beszélgetés nagyon jellemzően tükrözteti vissza Sobieski felfogását. Látszik, hogy csak a pápa sürgetésére írt Bécsbe és hogy Forbin ügye nem nagyon fekszik a szívéen. Santa Croce már ismeretes fejtegetéseire, hogy a pápa csak az ő kérésére tüntette ki Forbint és pedig az első konzisztoriumban, amelybe a fejedelmeknek semmi beleszólása nem szokott lenni, csak azért, hogy jóvá tegye XI. Ince mulasztását, a király csak ennyit mond: „Che posso fare ? Mit tehetek ?” A nuncius sarkalására, hogy neki kell az ügyet tisztáznia, azt kérdi: „Hogyan tehetnék valamit?” „Irní kell a császárnak” — volt a nuncius válasza. — „Már megtettem, de nem sikerült” — feleli a király. Azt is mondja Sobieski, hogy magában Lengyelországban is sokan vannak, akik Forbin biborosságában csak a francia király kérésének

⁶¹ L. a Függelék II. számát.

⁶² Az államtitkár rendes és titkos levele Santa Croce lengyel nunciushoz 1690. aug. 5. NP. 186. köt. és NG. 216. köt. ; Tuccihoz aug. 6. NG. 39, 390—402. 1.

[71]

teljesítését látják. A nuncius erre így válaszol: „Elég, ha felséged tudja, hogy kitől ered az. Hisz Barberini és Radziewszki köszönték meg a promociót a konzisztoriumban.” „De hát Bouillon is megköszönte”, — veti ellen a király. A nuncius kénytelen megvallani, hogy erről csak most hall először, de ha igaz is, nem lehet senkinek megtiltani, hogy örüljön más kinevezésének; elvégre Forbin is francia és Bouillonnak kebelbarátja, hát csak természetes, ha ő is örül Forbin kitüntetésének. „Igaza van, — mondja a király, — mit tehetek hát?” Santa Croce ajánlja, hogy győzze meg Lipótot arról, hogy őneki köszönheti Forbin a kinevezést. — „De hát minek írjak ismét, mikor úgy is tudom, hogy a császár ugyanazt a választ fogja adni”, — szabadkozik Sobieski. „Talán lehetne várni egy keveset, de csak keveset, egy ideig húlni hagyni az ügyet s azután írni újból, mert a szentatyának nagyon szívéen fekszik az ügy”, — búzgólkodik Santa Croce. Végre a király kilátásba helyezte, hogy vagy maga ír, vagy ha fia, Jakab Bécsben tiszteletét fogja tenni, mint rövidesen reméli, ő fogja majd a dolgot megemlíteni Lipótnál.⁶³

Augusztus 9-én újból kihallgatáson volt Santa Croce. A király kérdi, hogy mi ujság Rómában. Erre a nuncius elbeszéli Forbin Rómába érkezésének történetét. Mikor a beauvais-i püspök 1690. júliusában az örök városba érkezett, az osztrák és spanyol biborosok kerültek vele minden érintkezést: nem jelentek meg azon a konzisztoriumon, amelyen Forbin a biborosi kalapot átvette, fogadtatása alkalmával nem küldtek eléje kocsikat, nem látogatták meg őt és megtagadták tőle a tiszteletnyilvánításnak szokásos külső jeleit. Minthogy Forbin Sobieski ajánlására nyert biborosságot, azért ezt az udvariatlan bánásmódot mint az ő személye ellen irányuló sértést kell fölfognia és elégtételt kell kívánnia Bécsben azzal a követeléssel, hogy az osztrák biborosok ismerjék el az általa ajánlott beauvais-i püspököt. Sobieskinek már igen kellemetlen a kérdés, azért ismét csak azt igéri, hogy majd fia fogja a dolgot szóvá tenni Lipót előtt.⁶⁴ Mikor pedig Rómából azt az értesítést kapja, hogy az osztrákok egy kongregációban már udvariasan

⁶³ Santa Croce levele az államtitkárhoz 1690. aug. 1. NP. 109. köt.

⁶⁴ Santa Croce Ottobonihoz 1690. aug. 9. NP. 109. köt. V. ö. Tucci levelét u. ahhoz aug. 27. NG. 217, 105—106. 1.

[72]

bántak Forbinnal, szeretné az egész ügyet befejezettnek tekinteni.⁶⁵ Azonban Rómából azt írják vissza, hogy ez az udvarias bánásmód még nem elég; azt kívánják, hogy Lipót utasítsa biborosait, hogy a szokott látogatásokkal is mutassák ki tiszteletüket az új biboros iránt.⁶⁶ Éppen ez időtájt tartózkodott Bécsben *Radziewski* lengyel primás. Nemcsak Tucci auditor kéri, hogy járjon közben Lipótnál,⁶⁷ hanem Sobieski is kéri közreműködését, hogy az osztrák biborosok adják meg Forbinnak az őt megillető tiszteletet.⁶⁸ Radziewski mindjárt a legelső kihallgatás alkalmával szóba hozta a kérdést, de Lipót szándékosan nem akart rátérni. Néhány nap múlva azonban meglátogatta őt Lipót megbízásából Waldstein gróf. Azonnal a Forbin-ügyre terelte a beszédet. Két óráig tárgyaltak. E beszélgetésből Radziewski meggyőződött arról, hogy Lipót még mindig nagyon el van keseredve. Azon gondolkodik, hogy Lichtensteint visszahívja és új rendkívüli követet küld Rómába, akinek az lesz majd a legelső dolga, hogy a menedékjogot visszaállítja. Több fenyegetésszerű kijelentést is tett Waldstein; említette az Olaszország határán álló császári csapatokat, a római nép elégedetlenségét, amely szívesen támogatná a császárt a pápa ellen.⁶⁹

Santa Croce lengyel nuncius nagy búzgóságot fejt ki a kellemetlen ügy tisztázásában. Rómában is elismerik fáradhatatlanságát és jutalmul megengedik neki, hogy már most kereshessen magának fejedelmi pártfogót, aki őt a következő „*promotio coronarum*” alkalmával a biborosi méltóságra ajánlja.⁷⁰ Azonban maga is belátja, hogy a körülmények nem kedvezők arra, hogy Sobieski Lipót királyt a Forbin-üggyel keserítse.⁷¹

⁶⁵ Santa Croce aug. 30. NP. 109. köt.

⁶⁶ Ottoboni Santa Croce-hoz szept. 24. NP. 186. köt.

⁶⁷ Tucci levelei 1690. jul. 23. és jul. 30. NG. 217, 168., 170. és 176. 1.; titkos levele jul. 30. NG. 216. köt.

⁶⁸ Sobieski levele Radziewskihez 1690. aug. 12. LC. 55, 30. 1.

⁶⁹ Radziewskinek Bécsből írott levele a pápához 1690 aug. 27. LC. 55, 29-31. 1. ; a pápa köszönő levele szept- 16. LC. 127, 84. 1. V. ö. Santa Croce-nak jelentéseit, amelyekben beszámol Radziewskinél visszatérése után tett látogatásairól: szept. 27. és okt. 18. NP. 109. köt.

⁷⁰ Ottoboni levele szept. 2. NP. 186. köt. és titkos levele u. akkor NG. 216. köt.

⁷¹ Santa Croce szept. 20. levele NP. 109. köt.

[73]

Ugyanis éppen ez időben folytak a varsói és bécsi udvar közt a tárgyalások *Jakabnak*, Sobieski elsőszülött fiának és *Erzsébet* neuburgi hercegnőnek, a pfalzi választófejedelem leányának és a királyné nővérének, tehát Lipót király sógornőjének eljegyzésére vonatkozólag. Még XI. Ince pápa bűzgólkodott e házasság létrehozásán, hogy a rokonsági kapocs melegebbé és barátságosabbá tegye a viszonyt a császári és a lengyel királyi ház között, amely kölcsönös jó viszony hivatva lett volna biztosítani a török elleni küzdelem sikerét és állandóságát. Azonban e házassági tárgyalások sok nehézségbe ütköztek és hosszú ideig húzódtak el. Eleinte XIV. Lajos követett el mindent a tervezett házasság megakadályozására. Ügyes diplomatái, főleg Bethunes és Forbin által kecsegtető ajánlatokat tett, amelyek különösen a lengyel királyné hiúságának hízelegtek: Jakabnak Condé herceg leányát, a lengyel hercegnőnek az orléans-i herceg fiát ajánlja hitvestársul.⁷² De másrészt a pfalzi választó is túlságos követelésekkel lép fel, amelyek késleltetik a tárgyalásokat. Ugyanis Erzsébet özvegyége esetére évi 45.000 rajnai forint biztosítását kívánja, továbbá követeli, hogy a menyasszony hozományából 300.000 forintot a német birodalomban helyezzenek el 5% kamatra, azonfelül a lengyel király is 200.000 forintot adjon. Az egész április és május hónap e föltételek tárgyalásával telik el.

⁷³ Végre június elején megegyezésre jutottak, csak az 500.000 forint elhelyezésére és a pfalzi választótól követelt évi 12.000 forint gombostüpenzre vonatkozólag voltak még kisebb nézeteltérések.⁷⁴ A lengyel király a házassági feltételek megállapítására az előttünk már ismert Procki lovagot és Giorovski bárót küldte Bécsbe. De itt újabb késleltető körülmények merülnek föl. A lengyeleket ugyanis nagyon bántja, hogy a pfalziak nem hozták magukkal Bécsbe a menyasszonyt; ehhez járul, hogy Jakab hercegnek nem nagyon tetszik Erzsébet arcképe. Közbejön a császári kancellár betegsége. Santa Croce, aki Bonesana után kezébe vette az ügyet, többször ad annak az aggodalmának kifejezést, hogy a bécsiek addig keserítik újabb követeléseikkel és mesterségesen keresett akadályokkal a lengyeleket, míg az egész terv füstbe nem megy.

⁷²L. Bonesana jelentéseit 1690. febr. 25. és márc. 15. NP. 109. köt.

⁷³ Bonesana jelentései ápr 12., máj. 4., 18., 24. és 31. NP. 109. köt.

⁷⁴U. az jun. 7. NP. 109. köt.

[74]

Pedig jól tudja, hogy e házasság lenne „a szent szövetség kapcsa, nodo della S. Lega.”⁷⁵ Végre augusztus elején Radziewski biboros gyors futárt küld Bécsből azzal a hírrel, hogy a pfalziak elfogadták a házassági feltételeket.⁷⁶ Azonban szeptemberben meghal a pfalzi választó, a menyasszony atyja;⁷⁷ ez a körülmény, valamint a bécsiek újabb követelései november végéig késleltetik a végleges megoldást. Sobieski már majdnem teljesen elkeseredett, pedig a jövő hadjáratra vonatkozólag nagy tervei voltak, — de e tervek csak a házasság létrejötte esetén lettek volna megvalósíthatók. Santa Croce már attól tart, hogy a házasságot végleg elejtették a szent szövetségnek, az egész kereszténységnek, de főleg a török járom alatt nyögő Magyarországnak kiszámíthatatlan kárára,⁷⁸ mikor végre november 22-én hírnök jött Bécsből, és tudtul adta a lengyel királynak a házasság végleges elfogadását.⁷⁹ Sobieski lengyel szokás szerint azonnal kihirdeti a házasságot a szenátusban. Értesíti a szentatyát is az öröndetes eseményről;⁸⁰ Jakab herceg pedig külön is megköszöni a pápa közreműködését e házasság létrehozásában.⁸¹ VIII. Sándor nagy örömmel fogadja a hírt, mert tudja, mily hasznos lesz e rokonság az egész kereszténységre nézve; ettől várja a félreértések és surlódások végét, a kölcsönös egyetértést és a sikeres együttműködést a „közös ellenség” legyőzésében.⁸² E hosszas tárgyalások ideje alatt, mint Santa Croce maga is belátta, nem lett volna tanácsos, ha Sobieski nagyon sürgette volna Lipótnál a Forbin ügyet, mert könnyen elkeseríthette volna maga ellen a bécsi udvart és ebben az esetben az úgy is sokszor elejtésre szánt házasság végleg meghiúsult volna.

Sobieskin kívül a pápai udvar az öreg pfalzi választónak, Lipót apósának, közbenjárását is kéri. Ez ugyan őszintén kimondja, hogy Forbin biborossága bizony nem olyan kis jelentőségű dolog a mai háborús világban, a nunciusra vonatkozólag

⁷⁵ Santa Croce levelei júl. 5., 26. és aug. 2. NP. 109. köt.

⁷⁶ U. az aug. 11. U. o.

⁷⁷ U. az szept. 13. U. o.

⁷⁸ U. az okt. 4., 18. és nov. 22. U. o.

⁷⁹ U. annak nov. 22-én írt utolsó levele. U. o.

⁸⁰ Sobieski levele a pápához 1690. nov. 29. LP. 120, 233. 1.

⁸¹ Jakab herceg levele nov. 30. LP. 120, 229—230. 1.

⁸² VIII. Sándor levele 1690. dec. 30. LadPr. 79, 288. b)—289. b) 1.

[75]

pedig megjegyzi, hogy mégis illet volna legalább is arra ügyelni, hogy „grata persona”-t küldjön Róma Lipóthoz. Azonban a maga részéről megígéri, hogy minden lehetőt meg fog tenni császári veje megengesztelésére.⁸³ VIII. Sándor sokat remélt e közbenjárástól, azonban e reményt a választónak szeptemberben bekövetkezett halála meghiusította. Még az udvari papokat is mozgósította a római kuria. Lipót nem volt önálló gondolkozású uralkodó, könnyen befolyásoltatta magát tanácsosai, különösen pedig udvari papjai által.⁸⁴ Azért Tucci gyakrabban használja föl P. Eder és Stettinger jezsuitáknak és a híres Marco d' Avianonak közvetítését, azonban nem sok sikerrel, mert egy ízben a kancellár meghagyta Tuccinak, hogy megírhatja Rómába, „hogy a császár mindenkit meghallgat, de nem engedi magát a barátoktól vezetetni.”⁸⁵

Míg a pápa főleg Sobieski János támogatására számított, addig Lipót király a spanyol királyra akart hatni, hogy ő is úgy fogja fel Forbin biborosi kinevezését, mint a spanyolokon, sőt az egész Habsburg-házon esett sérelmet. Láttuk már, hogy a spanyol udvar még a februári konzisztorium előtt, mikor Forbin kitüntetését Rómában tervezték, elégedetlenségét külsőleg is kifejezte, amennyiben nem engedte meg Coccolludo követnek nyilvános szereplését. A pápai udvar a spanyol nunciatura ideiglenes vezetőjéhez irt leveleiben hétről-hétre sürgeti, hogy a spanyol követ tartsa meg már bevonulását. Azonban hiába, a spanyolok előbb a legközelebbi biboros-választó konzisztoriumot akarták bevárni, és mivel ezzel nem voltak megelégedve, még 1690. májusában is inkognitóban maradt a spanyol követ.⁸⁶ Miután Madridban Forbin biborosi kitüntetésének híret vették, a miniszterek nagyon zugolódtak a miatt, hogy a szentatya a spanyolokat kevesebbre becsüli, mint a franciákat, holott eddig az volt a szokás, hogy valahányszor Franciaország kapott nemzeti bíborost, ugyanakkor Spanyolország is kapott. Portocarrero

⁸³ Tucci levelei 1690. júl. 16. és aug. 20. NG. 217, 162. és 198-199. 1.; Ottoboni biboros Tuccihoz júl. 29. és aug. 26. NG. 39, 386—387. és 416—419.1.

⁸⁴ Fraknoi i. m. III. köt. 385.1.

⁸⁵ Tucci levele 1690. okt. 22. NG. 217, 263.1.

⁸⁶ L. erre vonatkozólag Ottoboni biboros leveleit a spanyol nunciaturához 1690. jan. 8., febr. 5., márc. 19., ápr. 16- és máj. 14. NSp. 357, 442. b), 450. b), 457. és 465. 1; az internuncius leveleit Ottobonihoz febr. 16. és márc. 16. NSp. 109. köt.

[76]

biboros is elmondja az internunciusnak, hogy a konzisztorium nagy felháborodást okozott Madridban és az államtanácson is tárgyalni fogják a kérdést.⁸⁷ A pápai államtitkár csodálkozik azon, hogy Forbin biborossága miatt elégedetlenkednek a spanyolok. Hiszen a biborosi kinevezés teljesen a pápa magánügye. A pápának joga van azt tenni biborossá, akit akar; ha joga van, élhet is jogával, és ha élt vele, senki sem vádolhatja őt részrehajlásról; ez a konzisztorium úgy is csak függeléke az 1686-iknak, amelyben éppen az a Sobieski nem kapott elégtételt, akinek a Habsburg-ház legtöbbet köszönhet. De különösen a spanyoloknak nincs okuk elégedetlenségre, mert hiszen négy spanyol alattvaló (nápolyi és milánói) is kapott biborosi kalapot, és Coccolludo a konzisztorium előtt külön kijelentette, hogy a spanyol király teljesen meg lesz elégedve.⁸⁸ Azonban a spanyolokat ezekkel az érvekkel nem lehetett megnyugtatni. Továbbra is csak azt hajtják, hogy a pápa XIV. Lajost többre becsüli mint a Habsburgokat. Sőt az a hír is elterjedt, hogy a spanyol király nem fogja elfogadni a pápától kiszemelt madridi nunciust, *Mosti nazianzi érseket*.⁸⁹ Rómában nem tudják ugyan elhinni e hírt; de ha mégis igaz lenne, arra az esetre utasítják Mostit, jelentse ki egyszerűen, hogy Rómában sem fogják többé fogadni a spanyol követet.⁹⁰ Azonban e hír csakugyan valótlannak bizonyult. Mosti már júliusban átveheti hivatalát és mindjárt legelső levelében értesíti az államtitkárt, hogy csak a császár kívánta az ő visszautasítását, vagy legalább is első kihallgatásának elhalasztását.⁹¹ Arról is hamarosan meggyőződik Mosti, hogy a spanyol udvarban az elégedetlenséget egyedül Lipót madridi követe szítja. De bizik abban, hogy a spanyol miniszterekkel hamarosan beláttatja a bécsi tanácsosok panaszainak tarthatatlanságát.⁹²

Mostinak csakugyan igaza volt abban, hogy a spanyol udvarnál csak a bécsi követ szítja az elégedetlenséget. Lichten-

⁸⁷ A spanyol internuncius levele Rómába márc. 16. NSp. 169- kötet.

⁸⁸ Ottoboni a spanyol internunciushoz 1690. ápr. 30. NSp. 357, 460. köv. lap.

⁸⁹ A spanyol internuncius titkos levele Rómába 1690. jun. 8. NG-216. köt.

⁹⁰ Ottoboni titkos levele Mostihoz 1690. aug. 8. U. o.

⁹¹ Mosti titkos levele júl. 6. U. o.

⁹² Mosti levele Ottobonihoz 1690. aug. 3. NSp. 169. köt.

[77]

stein herceg ugyanis többször bevádolta Bécsben Coccolludot kétszínű viselkedése miatt. A spanyol követ már elejétől fogva nemcsak nem működött együtt Lichtenstein herceggel, hanem annak törekvéseit megakadályozta és terveit állandóan keresztezte. Már láttuk a pápaválasztás alkalmával tanúsított magaviseletét. Később is kerülí Lichtensteint, bizalmatlan hozzá, tünetőleg vonakodik megadni az őt, mint római birodalmi herceget megillető „excellenciás” címet; feltűnő barátságot tart Chigi, Medici és a fiatal Ottoboni biborosokkal, akik mind Lichtenstein ellenfelei voltak. A februári konzisztorium előtt pedig, mint láttuk, egyenesen biztatta a pápát Forbin promóciójára. Coccolludonak e viselkedése miatt a bécsi udvar megtorlást kívánt és a kétszínű követnek visszahívását követelte.⁹³ A spanyol király Coccolludonak a Forbin promóciója előtt tanúsított viselkedését elítélte ugyan, de egyebekben nem találta őt bűnösnek, mert úgy vélte, hogy Lipót nem kívánhatja a spanyol követnek együttműködését olyan kérdésekben, amelyekről a két udvar előzőleg nem tárgyalt egymással. Mindazonáltal a bécsiek sürgetésére 1690. májusában elhatározta, hogy Coccolludot visszahívja Rómából és Salazar biborosnak ad megbízást.⁹⁴ Csakhogy nem azért volt Coccolludo olyan kitanult diplomata, hogy e visszahívó határozatot ki nem tudta volna játszani. A pápa és Ottoboni biboros nagyon kedvelték, azért ismételtelen közbenjártak érte a spanyol királynál ;⁹⁵ a spanyol államtanács legnagyobbbrészt Coccolludo rokonaiból állott. Ezenkívül sikerült megengesztelnie a királyt a Forbin-kérdésben tanúsított magatartása miatt is. Ugyanis a pápa megengedte del Giudice biborosnak, hogy már most nyiltan jelentse ki magát spanyol-pártinak. Del Giudice ezt meg is tette és ilyen módon a spanyol királynak is jutott a legutóbbi konzisztoriumból egy biboros. Coccolludo e hírekkel futárt küldött Madridba és a pápa nevében is kérte a visszahívó

⁹³ L. a bécsi udvar márciusi tanácskozását és ennek megfelelő ápr. 5-iki instrukciót Mansfeld grófhhoz, Lipót madridi követéhez Bischoffshausen i. m. 109—110. és 114—115. 1.

⁹⁴ Bischoffshausen i. m. 132—134. 1; 1. a spanyol internuncius levelét máj. 11. NSp. 169. köt.

⁹⁵ L. az államtitkári hivatal leveleit ápr. és május hónapban NSp. 357. köt. és Ottoboni biboros sajátkezű leveleit ápr. 16. és jún. 11. NSp. 357, 455. és 469. 1.

[78]

rendelet visszavonását.⁹⁶ A madridi államtanács erre elhatározta Coccolludo visszamaradását; augusztusban egy futár már Rómába is elhozta e hírt.⁹⁷ A spanyol király ezek után kijelentette, hogy a Forbin-kérdést nem tekinti többé közös ügynek és a római kuriával szemben felhagy minden nehezteléssel. Ilyenformán a bécsi udvar magára maradt, bármennyire is hangsúlyozza Lipót király, hogy ő csak azért ment ily mélyen a dologba, mert a Forbin-ügyben az egész Habsburg-ház sérelmét látta, amelyért a két Habsburg-ágnak közösen kell elégtételt követelni.⁹⁸

Lipót továbbra is folytatta elégedetlenségét a pápával szemben. Érdekesen jellemzi a két udvar kölcsönös elkeseredését egy kellemetlen eset, amely 1690. augusztusában történt Rómában. Rendes körülmények között mindenki napirendre tért volna fölötte, de a fölizgatott kedélyek ítélete nagy dologgá fújta föl azt. Augusztus 23-án egy vasárnap éjjel történt az államtitkárnak Tuccihoz intézett levele szerint, hogy Nicoli Ferenc, Ottoboni bíboros házmestere egy bíborosi libériába öltözött kocsissal kiment egy taligán a városba. A Vicolo de' Chiavari-ban (ma is Via dei Chiavari, a S. Andrea della Valle templom mellett) találkozott Goess bíboros kocsijával, amelyben Gaetano herceg két fiacskája és néhány úrnő ült. Nicoli nem tudta, hogy kié a kocsi, amely nagyon lassan haladt előtte s azért a szűk utcában kénytelen volt nagy türelemmel utána cammogni. Amint kiértek a szélesebb piazza de' Chiavari-ra, Nicoli rántott a lován s az előttük levő kocsi elé akart vágni. De Goess kocsisa „szemtelenységében” nem akarta őket előre engedni és úgy odaszorította őket a falhoz, hogy mind Nicoli, mind a kocsis komoly veszedelembé került. Erre mind a ketten kifakadtak, hogy nem tudják, kivel van dolguk. S e ki-fakadásokat fenyegetéssel is megtoldották. Ottoboni az egész esetről csak a következő csütörtökön, augusztus 17-én értesült. Azonnal kérdőre vonta Nicolit. Miután az imént leirtakat találta, sietett úgy Goessnél, mint Gaetano hercegnél kimenteni

⁹⁶ Bischoffshausen i. m. 134—136. 1.

⁹⁷ Mosti titkos levelei júl. 6. és 20. NG. 216. köt. V. ö. Bischoffshausen i. m. 136. 1.

⁹⁸ Bischoffshausen i. m. 138—139. 1. V. ö. Ottoboni szept. 3-iki és Mosti szept. 3-iki titkos levelét NG. 216. köt.

[79]

magát és felajánlotta Nicolit és a kocsiszt, hogy vegyenek rajtuk elégtételt. Gaetano herceg meg is nyugodott, de Goess bíboros Ottoboninak kétszer is küldött embereit házi elfoglaltságokra hivatkozva nem akarta fogadni. Ez nagyon bántotta Ottobonit annál is inkább, mert Goess kocsisa oly kopott libériában volt, hogy nem ismerhetett reá Nicoli, de más is alig ismerhette volna föl benne egy bíboros kocsisát. Miután már úgy is nagyon feszült volt a viszony a pápa és Lipót közt, érthető, hogy ily kicsiségeket is fölhasználtak az ellentétek kiélezésére. Ottoboni úgy vélte, hogy Lipót emberei minden alkalmat föl akarnak használni a pápa rokonai ellen. Nehogy tehát ebből az esetből tőkét kovácsolhassanak, sietve értesíti Medici bíborost, a spanyolországi és savoyai követeket, Aguirre és Salazar bíborosokat és Tuccit, hogyha Bécsben szóba kerül az eset, tudjon fölvilágosítást adni.”

Miután Ottoboni már kétszer is hiába kerestette Goess bíborost, Medici protektort kérte fel közvetítőnek; ez megírta Goessnek, hogy Ottoboni bíboros már kétszer kerestette őt s mivel fél, hogy talán harmadszor is „el lesz foglalva”, ez uton fejezi ki sajnálkozását a történetekért és megfelelő elégtételadás végett rendelkezésére bocsátja Nicolit és a kocsiszt.¹⁰⁰ Medici a nipote kérésére Bécsbe is írt. De mint általában, úgy ez ügyben sem vallott színt, mert az esemény részleteiről nem ír semmit, azok elbeszélését Goess bíborosra bízta.¹⁰¹ Ügy hirlett, hogy Goess kívánja a két bűnös bezárását. Noha a vizsgálat mindinkább kideríti ártatlanságukat, Ottoboni előzékenységből és nagy sajnálkozásának kifejezésére bebörtönzi őket és erről Goess bíborost is értesíti. Azonban erre az előzékenységre is érzéketlen maradt Goess bíboros.¹⁰²

Tucci többször említi meg a történeteket a bécsi kancellár előtt. Ez eleinte rendesen kitérő választ ad, de később elmondja, hogy a kellemetlen esetről Lipóthoz küldött értesítés lényegesen eltér attól, amit Tuccival közöltek; az uralkodó nem is foghatja föl úgy, mint egyszerű hibát a külső udvariasság ellen, hanem mint az ő személye iránt tanúsított

⁹⁹ Ottoboni levele Tuccihoz 1690. aug. 19 NG. 39, 409. b) köv. 1.

¹⁰⁰ U. az, u. o. 411. 1.

¹⁰¹ Tucci Ottobonihoz 1690. szept. 3. NG. 217, 214. 1.

¹⁰² Ottoboni levelei Tuccihoz aug. 26. és okt. 7 NG. 39, 422. és 451.1.

[80]

tiszteletlenséget.¹⁰³ Goess értesítése szerint ugyanis Nicoli taligájával a szűk utcán szeretett volna az ő kocsija elé hajtani. Kocsisa kérte, hogy ne hajtson neki; azután a fal mellé szorította kocsiját, hogy Nicolit átengedje. De még így is lehetetlen volt az előrehajtás. Mikor aztán a piazzetta Chiavari-ra értek, ahol az út kiszélesedik, Nicoli előrehajtott és a taliga kerekeivel a jobboldali lónak homlokát is horzsolta; majd megállott, ostorát fenyegetőleg a kocsisra emelte és szitkozódások közt azt mondotta: „Majd megtanítalak én arra, hogy ki vagyok én.” És ezt vagy egy fél negyedórán át ismételte. Majd utjára ment. A kocsis azonban, aki Ottoboni libériájában a taliga hátsó részén ült, visszafordult és még soká bántalmazta és fenyegette Goess kocsisát. Ez a sok sértést nem viszonozta, pedig ha akarta volna, földönthette volna Nicoli taligáját lovastól.

¹⁰⁴ Azt is különösnek találják Bécsben, hogy Ottoboni bíboros csak negyednapra értesült volna arról, amiről Rómában napok óta mindenki beszélt. Nicoli és társa fogságával sem voltak megelégedve, mert Lipót követei nemsokára azt a hírt küldték Bécsbe, hogy a két ember egyáltalában nincs is fölvéve a foglyok jegyzékébe és a Capitoiumon egészen víg életmódot folytatnak.¹⁰⁰ Ezért nem is lehet egészen csodálkozni, hogy Goess bíborost nem engesztelte ki az ilyen „bebörtönzés”. Viszont azonban csak a császári követek beteges érzékenységéből magyarázható meg, hogy ily véletlen esettel olyan soká kellemetlenkednek a pápa udvarának. Ottoboni bíborosnak Tuccihoz intézett levelei telve vannak kifakadásokkal Lipót római követei ellen, hogy azok mily rosszul szolgálják uruknak érdekeit, állandóan táplálják a tüzet, hintik az egyenetlenség konkolyát. De főleg Goess bíborost vádolja bíboroshoz nem illő magatartásról, éppen a jelen veszedelmes helyzetben, amikor Magyarországot a török ismét elnyeléssel fenyegeti.¹⁰⁶ A fiatal bíboros Goessnek egész eljárását a saját személyének lebecsüléséből magyarázza, amely megvetésre ő

¹⁰³ Tucci Ottobonihoz 1690 szept. 17. NG. 217, 223. 1.

¹⁰⁴ Ottoboni Tuccihoz okt. 7. NG. 39, 452. V. 5. Bischoffshausen i. m. 151 — 152. 1.

¹⁰⁵ Bischoffshausen i. m. 152. 1.

¹⁰⁶ Ottoboni levelei Tuccihoz szept 2. és 9. NG. 39, 425., 433. és 438.; Tucci Ottobonihoz okt. I. NG. 217, 241—24J. 1.

[81]

kétszeresen fog tudni felelni, ha majd az ő magánügyei nem fogják a pápa terveit zavarni.¹⁰⁷ A római udvar” keserüségét legjobban mutatja Ottoboni biboros augusztus 20-iki levele a spanyol nunciushoz, amelyben a pár nappal azelőtt történt kellemetlenségről a többek közt így ír: „Egy csekélység, egy kocsi és egy taliga összeütközése miatt Goess biboros és Lichtenstein herceg akkora lármát csapott, mintha legalább is felségsértés történt volna. Az esetet felségsértéssé fűjják föl. Én, aki látom azt a gyűlöletet, amelyet ezek az urak szívükben táplálnak a pápa legszentebb cselekedetei és az én nagyon is megfontolt eljárásom ellen, minden percben méltán tartok újabb zavaroktól, mert nagyon is világosan látom, hogy nincsen más céljuk, mint elrontani mindazt, amit a római udvar tesz, — olyan törekvések támogatása által, amelyeknek csak a makacsságban lehet állandóságuk. Méltóságod beláthatja ebből, mily helytelenül szolgálnak itten a császárnak, mert a pápa szívének és az enyémnek elhidegítése, sőt fölingerlése oly káros hatásokkal fog járni, amelyeket most még csak elképzelni sem lehet.” Majd elmondja, hogy a pápa a megvetésért csak tiszteletet ad és csak úgy ontja a császári házra jótéteményeit, miközben Bécs mindig konokabb lesz.¹⁰⁸ Október közepéig huzódik a kellemetlen ügy végleges elintézése.¹⁰⁹ Végül a kancellár elárulja Tuccinak, hogy Goess biborost meg lehet engesztelni, ha Nicoli és a kocsis személyesen megy el hozzá bocsánatot kérni.¹¹⁰ Ottoboni felkérte Medici biborost, hogy vezesse el Goesshez a két bűnöst, és így három havi vita után levették a kérdést a napirendről.¹¹¹

Még le sem csendesedtek az augusztus 13-iki kellemetlenségtől felkavart hullámok, mikor a pápai udvar már újabb kellemetlenségektől tartott. VIII. Sándor pápa 1690. őszén öt boldogot akart szentté avatni: a velencei származású Justiniáni Lőrincet, a spanyol bayloni Paskált, istenes Jánost és Facundoit

¹⁰⁷ Ottoboni levele Tuccihoz szept. 30. NG. 39, 448—449. 1.

¹⁰⁸ Ottoboni sajátkezű levele Mostihoz 1690. aug. 20. NSp. 357, 491. b) lap.

¹⁰⁹ L. u. annak többi erre vonatkozó leveleit NG. 39, 434—435., 445—446., 451. és 455. 1. és Tucci leveleit NG. 217, 232., 264. és 274. 1.

¹¹⁰ Tucci levele Ottobonihoz okt. 1. NG. 217, 238. 1.

¹¹¹ Ottoboni Tuccihoz okt. 21. NG. 39, 473. 1.; Bischoffshausen i. m. 152. lap.

[82]

Jánost, továbbá Kapisztrán Jánost. A szenttéavatás október 6-ára, a pápa koronázási évfordulójára volt tervezve, de közbejött akadályok miatt csak október 16-án lehetett megtartani. Minthogy Lipótnak nem volt elsőrangú követe a pápai udvarnál, a francia követ, Chaulnes herceg, foglalta el a szenttéavatási ünnepség alkalmával szent Péter templomában a díszhelyet a pápa jobbján. Lichtenstein herceg csak inkognitóban jelent meg és így figyelt meg fürkésző szemével mindent. Természetesen már az sem tetszett neki, hogy a francia király követe foglalja el a főhelyet.¹¹² Ezenkívül azonban még több kifogásolni valót talált. Az akkori szokás szerint ugyanis a fejedelmek szokták kérni a saját országukból való boldogok szenttéavatását. Minthogy Kapisztrán János legnagyobb részben Lipót birodalmában, de főleg Magyarországon működött és itt is halt meg, azért Lipótot illette meg az ajánlás joga. El is küldötte általános ajánlását (*litterae recommendatitiae*) Rómába; de ezenkívül még közvetlenül a szenttéavatás előtt külön ajánló levelet (*litterae specifica*) is szoktak a fejedelmek küldeni. Ezt is többször kérték Bécsből. De Lipót soká késlekedett e második ajánlással. Mivel már október 16-ára minden előkészületet megtettek Rómában, nem akarták e kis hiány miatt elhalasztani a szenttéavatást, hiszen Lipót első ajánlása után joggal feltételezték, hogy csak öröme fog szolgálni a nagy Kapisztrán fölmagasztaltatása, aki éppen Magyarországon küzdött a török ellen, ahol most Lipót harcol. De hogy még biztosabbak legyenek, Medici protektorhoz is fordultak. Először személyesen, s miután otthon nem találták, levélben kérdezték tőle, hogy nincs-e Lipótnak valami különös óhaja a szenttéavatásra vonatkozólag.

Medici biboros megnyugtató válaszára folytatták a szenttéavatási eljárást és a szokásos szertartásokat.¹¹³ A „*litterae specifica*” be nem várása volt az első kifogás e szenttéavatás alkalmával. De az sem tetszett Lipót követeinek, hogy a szenttéavatás alkalmával a szokásos „*postulatio*”-t nem a biboros-protektor, hanem Lipót nevében külön megbízatás nélkül Ottoboni biboros terjesztette elő. Azonban ezt a kifogást is

¹¹² Bischoffshausen i. m. 153. 1.

¹¹³ Ottoboni biboros levele Tuccihoz okt. 21. NG. 39, 459. köv. 1.

[83]

eloszlatja az államtitkár. Bebizonyítja, hogy ha csak egy ország szentjeiről van szó, akkor az illető ország protektora szokta ugyan a postulatíó-t végezni; de ha több, különböző országból való boldogot vesznek föl egyszerre a szentek sorába, akkor a surlódások elkerülése végett mindig a cardinalis nepos szokta az összes fejedelmeket képviselni. Így történt most is. E szokás igazolására több példára is hivatkozik Ottoboni.¹¹⁴ Volt még egy harmadik kifogás is. Ugyanis szenttéavatás alkalmával szokásban volt kitűzni a szent Péter bazilika kapujára az uralkodók cimereit. Lichtenstein azonnal hibát fedezett fel a császári cimemben: hiányzott róla a kétfejű sas a koronával. Amint ezt a pápai udvarban megtudták, azonnal vizsgálatot rendeltek el és csakugyan hiányosnak találták a cimert. Azért hamarosan, még az éjjel ráfestették a hiányzó részeket. S hogy Lipót emberei még jobban meggyőződjenek róla, hogy semmi célszerűség nem volt a dologban, a szokás ellenére még a szenttéavatás után is kint hagyták néhány napig a cimereket, hogy lássa a nép. „Tehát nem lehet senkinek sem panasza, annál kevésbé, mert Kapisztrán János egy rendtársa festette a cimert és mert a külső szertartások rendezése teljesen a kapucinusokra volt bízva. Azt a kapucinust, aki a hibát elkövette, büntetésből otthon tartották.”¹¹⁵ Az államtitkár behatóan tájékoztatja Tuccit a történetekről, mert már előre is fél tőle, hogy Lichtenstein és társai e csekélységek is föl fogják használni a pápai udvar ellen. Azonban ez alkalommal Ottoboni bitoros aggodalma nem vált be, mert Bécsben a kancellár kijelentette Tucci előtt, hogy Lipót semmi jelentőséget nem tulajdonít a szenttéavatás alkalmával történt hibáknak.¹¹⁶

A római kuria és a bécsi udvar feszült viszonya igen ártalmas volt a török háború folytatására. Noha VIII. Sándor pápa XI. Incétől eltérőleg Franciaország felé közeledett, noha éppen ez okból anyagi támogatást nem adott Lipót királynak, mégis mindvégig szívén viselte e nagy fontosságú háború sorsát és mindent elkövetett főleg Magyarország felszabadítása érdekében. Azonban a kölcsönös elkeseredés miatt Bécsben sok nemes törekvést félremagyaráltak és így sok őszinte jóakarat meghiusult.

¹¹⁴ M U. az u. akkor. NG. 39, 461—466. 1.

¹¹⁵ U. o. 466—467. 1.

¹¹⁶ Tucci Ottobonihoz 1690. nov. 5. NG. 217, 284. 1.

[84]

Áll ez elsősorban a pápa nagy tervéről, *az európai béke helyreállításáról*.

VIII. Sándor pápának uralkodása kezdetétől az volt a célja, hogy megszüntesse az Európában dúló háboruszkodást, a keresztény fejedelmek között helyreállítja a békét és egyesíti őket a közös ellenség, a török ellen. Chaulnes herceg már 1689. október 17-én azt írja királyának, hogy az új pápának legnagyobb terve egész Európában békét teremteni.¹¹⁷ Azért nunciussai útján már kezdettől fogva azon fáradozott, hogy a fejedelmeket a tarthatatlan állapot megszüntetésére bírja.¹¹⁸ Azonban nem akart mindjárt nyíltan föllépni tervével, mert tudta, hogy a bécsiiek ezt XIV. Lajos befolyásának tulajdonítanák, hiszen úgy is azt gondolták, hogy a francia király békeközvetítőnek akarja fölhasználni a pápát. Mikor azonban 1690. nyarán Olaszország északi részét is elborította a háború, akkor előlépett tervével. Béke-kongresszusra szeretne hívni a keresztény fejedelmeket. Evégből 1690. június 8-án az uralkodókhoz brevét küldött, amelyekben a béke-terv felkarolására buzdítja őket.¹¹⁹ Majd július 10-én abban a konzisztoriumban, amelyben Forbin a biborosi jelvényeket átveszi, panaszos szavakban emlékezik meg a háboruszkodásról és főleg Olaszország tarthatatlan állapotáról. Pedig a földről távozó Üdvözítőnek legfőbb öröksége a béke. Jelenti a brevék szétküldését és kéri a szent kollégium tagjait, hogy imáikat e célra az övével egyesítsék és tanácsaikkal, — amelyeket nagy hálával fogad, — támogassák.¹²⁰

XIV. Lajos király nagyon kívánta már a békét. A hosszú háboruszkodás kimerítette országát, egész Európának ellene szövetkezett koalíciója félelemmel töltötte el. Ő volt az, aki a pápát állandóan sarkalta a béke-akcióra. Azért csak természetes, hogy szívesen karolta föl a béke-kongresszus gondolatát.

¹¹⁷ „Il parait qu' il se veut faire un point d' honneur de mettre toute Europe en paix.” Gérin: Alexandre Vili. 155. 1. Michaud: Alexandre VIII. 84. 1.

¹¹⁸ Ottoboni biboros a spanyol internunciushoz 1689. dec. 25. NSp. 357, 433. 1.

¹¹⁹ E brevét a LadPr. 79, 210. köv. 1. tartalmazza. L. a Függelék III. számát.

¹²⁰ LadPr. 79, 214—215. 1. V. ö. Ottoboni levelét Tuccihoz 1690. szept. 30. és nov. 11. NG. 39, 447. és 482—483. 1.

[85]

Hasonlóképpen búzgólkodik a béke érdekében Velence és Lengyelország. A velencei köztársaság nemcsak lelkesedik a béke gondolatáért, hanem követje útján a bécsi udvarnál is nagy tevékenységet fejt ki az ügy diadaláért.¹²¹ Sobieski János nemcsak örül a tervezett béke-kongresszusnak, hanem közvetítőnek is ajánlkozik Lipót és XIV. Lajos között, lévén az elsőnek szövetségese, a másoknak jó barátja. Már ki is szemelte Radziewski bíborost képviselőjének a béke-kongresszusra.¹²² Azonban a bécsi advar és a vele tartó spanyol király hidegen fogadja a pápa brevójét. Bécsben azt mondják, hogy a szentszék ne csak ajánlja a békét, hanem mutasson módot annak megteremtésére. Elsősorban biztosítsa a szövetséges fejedelmeket arról, hogy XIV. Lajos nem fogja állandóan megszegni a békét és nem fogja támogatni Lipót ellenségeit, a törököt és a magyar felkelőket. Attól tartanak, hogy ha Lipót a békében bízva egész hadseregével a török ellen vonulna, a francia király váratlan támadást intézne a birodalom nyugati határán. Olyan hangokat is lehet hallani, hogy ha a pápa annyira szívén viseli a békét, mindenekelőtt ő maga járjon elő jó példájával és ne részesítse Franciaországot mindenféle kedvezményekben a császár rovására.¹²³ A spanyol király államtanácson tárgyalta a pápa brevójét, de ott azt határozták el, hogy nem teszik magukévá a béke eszméjét.¹²⁴

VIII. Sándor a sikertelenség láttára sem veszíti el bizalmát. Míg nunciusai a fejedelmi udvaroknál buzgólkodnak, addig ő maga is állandóan tanácskozik Rómában az uralkodók követivel a keresztény fejedelmek közt létesítendő békéről.¹²⁰ Ebben a törekvésben elsősorban hazánk szomorú állapota lebegett a szentatya szeme előtt, mint az a nunciusok levelezéséből kitűnik: kibékíteni és egyesíteni a fejedelmeket, hogy

¹²¹ Ottoboni bíboros Tuccihoz szept. 2. és 9. NG. 39, 427. és 431. 1. Tucci Ottobonihoz szept. 24. NG. 217, 231. 1.

¹²² Santa Croce Ottobonihoz 1690. okt. 25. NP. 109. köt.

¹²³ Tucci levele Ottobonihoz 1690. szept. 17., okt. 22. és dec. 3. NG. 217, 225., 265. és 333. 1.

¹²⁴ Mosti levele Ottobonihoz 1690. aug. 3. és aug. 17. NSp. 169. köt. V. ö. Ottoboni levelét Santa Crocehoz nov. 18. NP. 186. köt.

¹²⁵ L. a Diario di Roma hireit 1690. nov. 11., 18. és 25., dec. 2. Cod. Ottob. 3356. köt. 17—18., 20., 21. és 24-25. 1.

[86]

nagyobb erővel harcolhassanak Magyarország felszabadításáért.¹²⁶ Nem a pápán mult, hogy ez a nemes törekvés nem valósult meg. A római közvélemény, amely a pasquinokban nyert kifejezést, Lipót királyt vádolja arról, hogy inkább a pogány törökkel akar békét kötni, mint a francia királlyal.¹²⁷

A pápai udvar és Lipót király közötti surlódásnak egy még szomorubb következménye is volt: megbontotta a kellő egyetértést a szent szövetség tagjai közt és legalább egy időre megakasztotta a keresztény fegyverek diadalmas előnyomulását. Míg az 1689. év szép győzelmeket hozott a keresztény seregére, addig az 1690. nemcsak meddő, hanem egyenesen szerencsétlen is volt Lipót hadi vállalkozásaira nézve.

Az 1689. őszén Bécsben és Varsóban folytatott béketárgyalások, mint láttuk, nem vezettek eredményre. Az új nagyvezér, a harcias és tetterős *Köprili Musztafa* a háború folytatását kívánja; erre búzdítja őt XIV. Lajos is konstantinápolyi követe, Chateauneuf által, sőt pénzzel is támogatja a törököt.¹²⁸

A keresztényeket már 1689. végén súlyos veszteség éri. *Piccolomini* tábornok, aki Albániában sikeresen harcolt a török ellen, Pretsen alatt hirtelen megbetegedett és nyolc nap alatt

¹²⁶ L. Diario di Roma nov. 18. i. h.; Santa Croce levelei okt. 28. és nov. 15. NP. 186. köt.; Tucci levele okt. 22. NG. 217, 265—266. 1.

¹²⁷ így a Cod. Ottob. 3165. No 34. 78. lapon;

Imperátor turcas nolentes ad Pacem sollicitat.

Oblatam a Gallis répáidat

Ambis cum Turca Pacem, Leopolde! Recusas cum Gallo; est, Inquis, dispar utrimque fides.

— Turca tota fides, Mahometus scilicet Isti est Sponsor, Galli non Ita, Christe vas(?) es(?)

Sic pacta Augustae firmantur foedera, Papa ejuratus ubi? prodita Religio ubi est?

exue Romanti (Romani?) titulos; Confessio, Princeps Augustana tua est, Mahometana fides.

Az idézett kötet telve van ilyen, bizonyára franciáktól sugalmazott gúnyversekkel, sonettekkel, vitairatokkal és válaszokkal, pl. 96—99. 1.: *Des raisons qui ont obligé le Roy a reprendre les armes, et qui doivent persuader toute la chretienté des sinceres Intentiones de Sa Mté pr. 1' affermissement de la tranquillité publique...*; 102—108. 1.: *Copia della lettera Scritta da uno che ama la verita nella quale si risponde alli motivi Inessistenti publicati dal Ré Xmo per giustificare la guerra, che egli dichiara al Ré Cattolico tradotta dalia lingua spagnuola*; 128—137. 1.: *La bocca di verita contro le bugie degli Austriaci stb.*

¹²⁸ Klopp O. i. m. 461. 1.

[87]

meg is halt.¹²⁹ A következő év január 20-án Cantelmo érsek Augsburgból már arról számol be, hogy a keresztények *Nis* környéken vereséget szenvedtek. 2000 ember esett el. A törökökhöz sok tatár is csatlakozott; az ellenséges sereg állandóan növekszik. A keresztények nagy veszélyben forognak, főleg azért, mert a pogányok e győzelem láttára visszanyerték harcias kedvüket. 1683-tól a török számára jóformán minden ütközet egy-egy vereséget jelentett, azért most ezt a győzelmet úgy üdvözlötték, mint egy dicsőségesebb korszak előhírnökét.¹³⁰

A keresztények viszont a Dunántúl legjelentékenyebb várát, *Kanizsát* foglalták vissza. Kanizsa volt a kapu Stájerország és Horvátország felé, azért a törökök nagy gonddal őrizték. Több hónapon keresztül hősiességgel tartották magukat,¹³¹ de végre 1690. április 9-én kénytelenek voltak feladni e várat. 2500 ember vonult ki belőle, köztük 600 még harcképes volt. Még több hónapra való élelem, sok (de talán kissé romlott) puskapor, 54 bronz- és 10 vaságyu volt náluk és csak azért adták meg magukat, mert az ostromállapot miatt teljesen el voltak zárva a nagyvezértől, semmi levelet és rendelkezést nem kaphattak tőle. A vár kulcsait aranyláncra kötve adták át, hogy, — mint maguk mondták, — így mutassák, mily nagy értékű volt előttük ez a vár.¹³²

Azonban még ugyanabban a hónapban pótolhatatlan veszteség érte Lipót királyt sógorának, *Károly lothringeni hercegnek* hirtelen halálával. E kiváló férfiútól XIV. Lajos elfoglalta országát, azért egész életét a török elleni háborúra szentelte. Éppen Innsbruckból Bécs felé tartott, hogy Lipóttal a végleges haditervet megbeszélje. Reggel még a templomba ment, de ott hirtelen rosszul lett. Lipót legjobb orvosát küldte hozzá. Eret vágtak rajta, de már nem lehetett életét megmenteni. Csak Írásban tudott már gyónni és Lipóttól elbúcsuzni. Április 18-án

¹²⁹ Tucci levelei Ottobonihoz nov. 25., dec. 2. és 9. NG. 215, 388., 397. és 404. 1. V. ö. Ottoboni levelét Tuccihoz dec. 17. NG. 39, 319. I.

¹³⁰ Cantelmo levele Ottobonihoz 1690. jan. 20. NG. 217, 31. 1. V. ö. u. annak jan. 25. és febr. 1. levelét. U. o. 45. és 50. I.

¹³¹ L. Tucci jelentéseit 1690. febr. 26., márc. 12., 19., 26. és ápr. 2. NG. 217, 60., 72., 78., 86., 90. és 92. I.

¹³² U. az ápr. 16. és 23. NG. 217, 95., 106. és 112. 1. V. ö. Klopp i. m. 463. 1.

[88]

47 éves korában meghalt.¹³³ E hír az ősz pápa szeméből könnyeket csalt ki, midőn arra gondolt, mily kiváló és önzetlen szolgálatára volt a megboldogult a keresztény világnak és szinte beláthatatlannak tartja a veszteséget.¹³⁴ Valóban a lothringeni herceg halála egyértelmű volt az 1690-re tervezett hadjárat feladásával. Azért áprilisban Lipót Oraniai Vilmos követe, Colyer útján ismét kérdést tesz Konstantinápolyban a békére vonatkozólag, de csak a régi választ kapja: a Korán nem engedi meg, hogy a szultán lemondjon országának egyes részeiről. E visszautasító válaszban főképen XIV. Lajos követének, Chateaneuf-nak keze működik, aki az említett Colyer szerint biztosította a törököt arról, hogy a Sobieski fia és Erzsébet hercegnő közt tervezett házasság nem fogja a lengyel-francia jó viszonyt megváltoztatni és hogy XIV. Lajos külön békekötésre fogja bírni Sobieskit.¹³⁵ Valóban a lengyelek között ez időtájt Bethunes mindent elkövet, hogy Sobieskit Lipót király cserbenhagyására bírja. Ő maga jár közben a portánál, hogy Lengyelország számára elfogadható békefeltételeket eszközöljön ki; minden követ megmozgat, hogy a tervezett házasságot meghehítségesebb viszonyt a bécsi és lengyel udvar között megakadályozza, — hogy ily módon Lipót király minden szövetségesétől elhagyatva egymaga legyen kénytelen harcolni nyugaton a franciák ellen, keleten pedig a török ellen.¹³⁶ A pápa e hírek hallatára nem szűnik meg búzdítani Bonesana atyát, majd Santa Croce-t, hogy a királyt a külön békekötés tervéről lebeszélje.¹³⁷ Búzgólkodása sikerrel is járt, mert bár még júliusban is állandóan tart a franciák rábeszélése, Sobieski kijelenti, hogy nem tudná összeegyeztetni becsületével és lelkiismeretével, ha a szövetségesek megkerülésével kötne békét.¹³⁸ Santa Croce nuncius, megérkezése után Oroszországba küldi Bonesana atyát, hogy ott a csatatéren élessze a vitéz lengyel nemzetnek harci kedvét és egyszersmind

¹³³ Tucci levele Ottoboni biborshoz ápr. 23. NG. 217, 105. 1.; Klopp i. m. 464-465. 1.

¹³⁴ Ottoboni Tuccihoz máj. 6. NG. 39, 364. 1.

¹³⁵ Klopp i. m. 465—466. 1.

¹³⁶ Bonesana jelentései Ottoboni biborshoz 1690. ápr. 12., 18., máj. 24., 31. és jún. 7. (mellékelve a béke feltételei) NP. 109. köt.

¹³⁷ Ottoboni levele máj. 7. és jul. 1. NP. 186. köt.

¹³⁸ Santa Croce levele Ottobonihoz 1690. július 5. NP. 109. köt.

[89]

ellenőrízze a pápai segélypénzek kezelését.¹³⁹ Így egy időre ismét meghiusult XIV. Lajos áskálódása.

Míg a keresztény táborban minden lehangol, addig *Köprili Musztafa* serényen lát hozzá a munkához. Ő maga Nis és Viddin környékén akarja a mult ősszel szenvedett csorbát kiköszörülni,¹⁴⁰ Thökölyt pedig török sereggel Erdélybe küldi. Ugyanis 1690. április 15-én meghalt Abaffy Mihály fejedelem, 13 éves fiát hagyva maga után. Az erdélyi rendek megválasztották a gyermeket fejedelmüknek és Lipót királytól kérték megerősítését.¹⁴¹ Azonban a szultán Erdélyt még mindig sajátjának tekintette és a fejedelemséget Thökölyre ruházta.

Thököly kiáltványt bocsát ki, amelyben a német iga lerázására szólítja föl az erdélyieket.¹⁴² Majd 14.000 törökkel és két basával Oláhországból a Kárpátokon keresztül Erdélybe hatol, amelyet Lipót király részéről Heissler, Teleki és D' Oria tábornokok védenek. 6000 erdélyit megfutamít és augusztus 21-én a zernyesti győzelemben négy császári hadtestet szétver. Teleki meghal a harctéren. Thököly csak megcsonkított holttestét adja át nejeének; fejét győzelmi jelként Konstantinápolyba küldi. Heisslernek csak nagy nehézséggel sikerül megmenekülnie, D' Oria pedig tatár fogságba kerül.¹⁴³ Innen néhány talléron kiváltja őt Thököly és Bécsbe küldi alkudozás végett. De igen magas igényekkel lépett föl: azt kívánta, hogy Lipót király ismerje el őt Erdély fejedelmének római birodalmi hercegi címmel. Bécsben azonban csak kegyelmet ígértek neki.¹⁴⁴ Erre Thököly további harcra szánta el magát. Az erdélyi hírek hallatára bádeni Lajos Aspremontot hagyta Belgrádban, ő maga pedig 9000 emberével szeptember elején átkelt a Dunán, hogy Heissler katonáival egyesülve Thököly ellen vonuljon.¹⁴⁰ Ily

¹³⁹ U. az jul. 5. NP. 109. köt. — Jul. 26. és szept. 2-án már jelenti S. Croce Bonesana atya elindulását illetőleg megérkezését. U. o.

¹⁴⁰ L. Tucci márciusi és áprilisi jelentéseit NG. 217. kötet.

¹⁴¹ Tucci levelei Ottobonihoz ápr. 23., 30. és máj. 7. NG. 217, 105., 111. és 118. 1.

¹⁴² Tucci Ottobonihoz 1690. júl. 30. NG. 217, 179—180. 1.

¹⁴³ U. az aug. 27. NG. 217, 108. 1.; Klopp i. m. 466—467. 1.; Acsády: Magyarország története I. Lipót és I. József korában. A magyar nemzet története (szerk. Szilágyi Sándor) VIII. kötete 285. 1.

¹⁴⁴ Tucci jelentése szept. 17-én. NG. 217, 227. 1.

¹⁴⁵ Tucci jelentései 1690. szept. 3., 10., 24. és okt. 1. NG. 217, 215—6., 220., 235—6. és 243. 1.

[90]

módon Köprili Szerbiában szabad kezet nyert. Viddint a vár parancsnoka, Hompesch hamarosan feladta; Nist Staremborg egy ideig hősiiesen védte, de szeptember 8-án tisztességes föltételek mellett kénytelen volt azt feladni. A török azonban ereje tudatában még e föltételeket sem tartotta meg.¹⁴⁶

A bécsi érsek e szomorú hírek hallatára Kisasszony-napja előtt Lipót király kérelmére szigorú böjtöt rendel el az Isten-anya segítségének kieszközlésére.¹⁴⁷ Rómában a pápa mély fájdalommal értesül Nis elvesztéséről és a S. Maria Maggiore bazilikában gyűjti össze Róma népét a papsággal és a biborosi testülettel együtt, hogy a „Keresztények Segítségé”-től kérjen áldást a keresztények fegyvereire. Nagyon fájlalja, hogy a pápai kincstár jelen helyzete mellett nem adhat nagyobb támogatást; azonban törekedni fog anyagi eszközökkel is segítségére lenni Lipót királynak. Mély részvétét 1690. szeptember 16-án külön levélben is kifejezi, amelyben már pénzbeli segélyt is ígér, csak azt kívánja Lipóttól, hogy ha már semmiképen sem akarja Corsini Lőrincet elfogadni rendes nunciust, legalább rendkívüli követként fogadja őt el. Kérve-kéri Lipótot, szüntessen meg e nehéz időkre való tekintettel minden ellenségeskedést a szentszékkal; fogadja el a nunciust, hiszen biboros, sőt pápa is lehet Corsiniből. Goess biborossal is tárgyal e kérdésről és ismételten hangsúlyozza, hogy csak a nunciust elfogadása után hajlandó a háborúra pénzbeli segítséget küldeni.¹⁴⁸ Ugyanakkor József magyar királyhoz külön levelet is küld a pápa, amelyben atyja példájának követésére inti, azonfelül a mainzi és a salzburgi érseket is buzdítja, hogy minden lehető módon támogassák Lipótot e válságos időben.¹⁴⁹ A szeptember 16-áról keltezett levelet október 7-én küldi el Tuccihoz azzal a meghagyással, hogy fogadtassa el Corsinit rendkívüli követnek egyelőre, majd később lehet rendes nunciust is. Mihelyt erre az

¹⁴⁶ Tucci jelentései szept. 3. és 24. NG. 217, 215—216. és 235—236. 1. Klopp i. m. 468. 1.

¹⁴⁷ Tucci levele Ottobonihoz 1690. szept. 10. NG. 217, 220. 1.

¹⁴⁸ E szept. 16-iki levél fogalmazványát 1. a LadPr. 79, 245. lapon. Szövegét 1. a Függelékben IV. szám a. V. ö. Ottoboni biboros leveleit Tuccihoz szept. 9., 16. és 23. NG. 217, 431—433., 439-444. és 445. 1.; u. annak titkos levelét Tuccihoz szept. 30. NG. 216. köt.; Diario di Roma 1690. szept. 21. Cod. Ottob. 3356. köt. 5. 1.

¹⁴⁹ LadPr. 79, 246. köv. 1.

[91]

ajánlatra kedvező választ kap az udvartól, azonnal útnak indítja a pénzt a háború céljaira.

150

Tucci azonnal el akarta vinni a levelet Lipót királyhoz, de az éppen „nagyon el volt foglalva.”¹⁵¹ Néhány nap múlva a szentszék nagy szeretetének tolmácsolása mellett átadja VIII. Sándor levelét. Lipót nagyon örül a kilátásba helyezett segítségnek, áradzik a szentatya iránti tisztelettől, azonban nem ad Tuccinak határozott választ; előbb majd tanácskozást tart arról, hogy teljesítheti-e a pápa kérését császári becsületének sérelme nélkül.¹⁵² A tanácsosok azonban már előre is eléggé elárulják az udvar felfogását. Még a kihallgatás előtt azt mondják Tuccinak, hogy ha a szentatya nagyon akar segíteni egy olyan fián, aki saját hibáján kívül jutott nagy nyomorba, segíthet, de egy lovagnak és egy fejedelemnek nem szabad a rajta esett sérelmet elfelejteni csak azért, hogy könnyebben juthasson segítséghez, annál is kevésbé, mert Lipót még nem érzi a végső szükségét. Arra az ellenvetésre, hogy egy jó gyermeknek nem fenyegetni, hanem kérni kell, azt válaszolják, hogy Lipót király előbb kért és csak kérésének ismételt visszautasítása után mutatott rá, hogy milyen káros következményei lesznek a pápa ellenséges magatartásának. Ha pedig ebben valamelyik miniszter tulásba ment, azt nem lehet Lipótnak felróni.¹⁵³

E tárgyalások közben érkezik Szerbiából a lesújtó hír Belgrád elestéről. Köprili Nis és Viddin elfoglalása után 50.000 emberrel indult e vár ellen, amelyet Aspremont és a Lipóttól odaküldött Croy herceg védett. Egy bomba fölgyújtotta előbb a várban levő puskaporos tornyot, majd a városban levő lőporraktár robbant fel. A várépület romba dőlt és a romok az 5000 főnyi őrség legnagyobb részét maguk alá temették, a többiek Croyval és Aspremonttal kétségbeesetten menekültek a Dunán keresztül, de mindössze 4—500 ember maradt életben.¹⁵⁴ A pápát nagyon lesújtja e csapás hire. Sajátkezű levél-

¹⁵⁰ Ottoboni levele Tuccihoz 1690. okt. 7. NG. 39, 450. 1. K1

¹⁵¹ Tucci Ottobonihoz okt. 22. NG. 217, 261. 1.

¹⁵² Tucci beszámolója e két kihallgatásról: okt. 29. és nov. 5. NG. 217, 275—6. és 280. 1.

¹⁵³ Tucci levele Ottobonihoz okt. 22. NG. 217, 267—270. 1.

¹⁵⁴ U. az okt. 8., 15. és 22. NG. 217, 250—251., 256. és 271—272. 1. Klopp i. m. 468-469. 1.

[92]

ben fejezi ki Lipót előtt mély fájdalmát Belgrád eleste fölött.¹⁵⁵ Rómában eltilt minden mulatságot és színjátékot.¹⁵⁶ Hogy a keresztény fegyverekre Isten áldását kérje, nyilvános körmenetet tart a S. Prassede templomtól a S. Maria Maggiore bazilikáig, azon ő maga és a szent kollégium tagjai is gyalog vesznek részt. Megkérlelő ájtatosságokat rendel el, búcsukat engedélyez azok részére, akik ez ájtatosságokon részt vesznek és a keresztény seregek győzelméért imádkoznak.¹⁵⁷

A keresztények helyzete e pillanatban valóban kétségbeejtő volt. Míg Lipót az egyik vereséget a másik után szenvedti és a török az elért sikereken fölbuzdul, addig Lengyelországban XIV. Lajos bujtogatására 1690. őszén ismét fenyegetőleg lép előtérbe a törökkel való „külön békekötés” veszélye.¹⁵⁸ A hosszú háboruszkodás már a lengyel nemzet erejét is kimerítette, a pápától pedig kevés biztatást kapnak ismételt segélykérésükre. Kedvetleníti őket a bécsi udvar huzódozása Jakab herceg és Erzsébet pfalzi hercegnő tervezett házasságától. Azonfelül Sobieskinek rosszul esik, hogy Lipót király nem méltányolja eléggé az ő 1683-iki szolgálatát, hogy őt a hadviselésben mellőzi és, bár ő is szövetséges, nem kérte ki tanácsát a mult hadjáratban. E miatt Rómában is panaszkodik. Ehhez járul, hogy a lengyel király, mint Santa Croce őt jellemzi, „már 65 éves, szereti a kényelmet, teste elhízott, lassú a mozgásban, tehetetlen a végrehajtásban.” Felesége is ellenzi, hogy személyesen vegyen részt a háborúban.¹⁵⁹ VIII. Sándor pápa fájdalommal értesül a lengyelek békekötési szándékáról.¹⁶⁰ Azért Tucci útján felszólítja Lipót király tanácsosait, hogy Sobieskivel szemben tanúsítsanak nagyobb bizalmat, kérjék ki véleményét a jövő nyári hadjárat előtt, ne keserítsék

¹⁵⁵ Ottoboni Tuccihoz okt. 28. NG. 39, 475.1. Ottoboni biboros külön levélben is fejezi ki részvétét.

¹⁵⁶ Diaro di Roma nov. 4., 11. és 18. Cod. Ottob. 3356. köt. 15., 18. és 20. I.

¹⁵⁷ Ottoboni levele Tuccihoz okt. 28. és nov. 4. NG. 39, 475. és 478. I. V. ö. Santa Croce levelét Ottobonihoz nov. 29. NP. 109. kötet; Diario di Roma okt. 28. Cod. Ottob. 3356. köt. 13. b) lap.

¹⁵⁸ Santa Croce titkos levele Ottobonihoz 1690. szept. 27. NG. 216. köt.

¹⁵⁹ U. az nov. 15. NP. 109. kötet; v. ö. u. annak nov. 1. levelét u. o. és Tucci levelét Ottobonihoz 1690. dec. 31. NG. 217, 360. 1.

¹⁶⁰ Ottoboni levele Santa Crocehoz 1690. okt. 28. NP. 186. köt.

[93]

őt a végletekig a tervezett házasság örökös halogatásával. Tuccinak a tanácsosok azt felelik, hogy a házassági szerződés már nemsokára készen lesz és hogy a jövő hadjáratban Lipót figyelmesebb lesz a lengyel király iránt.¹⁶¹ A pápa maga is külön levélben keresi fel Sobieskit és arra kéri, hogy feledjen minden mellőzést, tekintse a kereszténység nagy szükségét és támogassa Lipót királyt a közös háborúban.¹⁶² Santa Croce nuncius is többször buzdította őt, hogy személyesen vezesse a seregét.¹⁶³ A házasság is megvalósulás felé közeledett. E körülmények lelkesítőleg hatottak a lengyel rendekre, azért 1690. november 16-án elhatározták, hogy a császárral együtt továbbra is harcolni fognak; de mivel az évtizedes háború, amelyre már 180 milliónál többet áldoztak, kimerítette országuk erejét, a pápától határozott összeg (certum quantum) megigérését kérik és ettől teszik függővé a háború folytatását.¹⁶⁴ — A lengyelek e kérésüket szinte követetőleg terjesztik elő a nunciushoz és állandóan csak a „certum quantum” iránt érdeklődnek.¹⁶⁵ Mikor pedig Santa Croce a pápa utasítására kijelenti, hogy őszentsége készségesen fogja ugyan támogatni a háborút, de határozott összeg fizetésére nem kötelezheti magát,¹⁶⁶ a lengyelek határozottan kimondják, hogy akkor nem fognak harcolni, pedig Sobieskinek a jövő nyárra nagy tervei vannak. Azt mondogatja a lengyel király, hogy vagy meghal a csatatéren, vagy élete hátralevő napjaira békét biztosít magának. Maga szándékozik a harctérre menni. Már felesége is beleegyezett

¹⁶¹ Ottoboni levele Tuccihoz 1690. dec. 9. NG. 39, 488—489. 1. és Tucci Ottobonihoz dec. 3. NG. 217, 322. I.

¹⁶² VIII. Sándor Sobieskihez 1690. dec. 16. LadPr. 79, 282. b) 1. Lásd a Függlékben V. szám alatt.

¹⁶³ Santa Croce nov. 15-iki fent idézett levele; v. ö. u. annak levelét Sobieskihez 1690. okt. 19. és nov. 2-án NP. 109. kötetben a dec. 6-iki levélküldeményhez mellékelve.

¹⁶⁴ E „senatus consultum”-ot lásd Santa Croce dec. 6. leveléhez mellékelve a NP. 109. kötetben. Függlék VI. szám.

¹⁶⁵ Sobieskinek Santa Crocehoz 1690. nov. 23. írt levelében: „quatenus Regnum hoc ex gratia Suae Sanctitatis non modo congruis pro ratione praesentis Belli, verum etiam tempestivis, et solito celerioribus gaudere possit subsidiis.” — NP. 109. kötetben Santa Croce dec. 6. leveléhez mellékelve; Santa Croce levelei Ottobonihoz 1690. dec. 13. NP. 109. kötet; 1691. jan. 10., 31. és február 14. NP. 110. köt.

¹⁶⁶ Ottoboni válaszai dec. 2., 30. és jan. 13. NP. 186. kötet.

[94]

ebbe, azonban e szép tervek megvalósítását a pápa „rendkívüli segélyétől teszi függővé.”¹⁶⁷

1690. őszén a szenvedett vereségek hatása alatt magában Bécsben is felmerül ismét a békülési szándék a törökkel. Lipót a lengyel nuncius jelentése szerint már a lengyel királyt is felszólította, hogy küldje el követeit a béketárgyalásra.¹⁶⁸ Ugyanis az egyházi javakra kivetett adókból csak csekély összeg folyt be. Azt is mindjobban belátja Lipót, hogy egyszerre két háborút nem bír el. A franciákkal ki nem békülhet, mert tapasztalatból tudja már, hogy XIV. Lajos nem szokta megtartani a békét. Azért sokkal biztosabbnak és előnyösebbnek véli a törökkel való kibékülést, mert attól lehet tartani, hogy a további harcokban a nagyvezér elfoglalja egész Magyarországot és majd akkor kénytelen lesz az összes hódításokról való lemondás árán is békét kötni a törökkel.¹⁶⁹ A békekötésről szóló bizonytalan hírek az őszi vereségektől kezdve egész télen át tartják magukat. A pápa meghagyja Tuccinak, hogy ha alaposak e híresztelések, fejezze ki sajnálkozását és csodálkozását azon, hogy Lipót király éppen őt nem értesíti, holott a szentszék volt mindig a szent szövetség éltető lelke és oly nehéz viszonyok közt milliókat áldozott.¹⁷⁰ A béke hírek egyelőre nem oly fenyegetőek ugyan a török elbizakodottsága miatt,¹⁷¹ mindazonáltal állandóan tart tőle a pápa, hogy Lipót nehéz helyzetében mégis elhatározza magát e lépésre, azért Belgrád elfoglalásának hírére az eddigi lelkesítéshez és buzdításhoz pénzbeli segínyt is küld a háború céljaira. A kereszténység súlyos veszedelme elfeledtetni vele a bécsi udvar viselkedését, nem törődik XIV. Lajos és II. Jakab angol király tiltakozásával sem. Október 28-án az államtitkár gyors futárral egy 100.000 forintos váltót küld Bécsbe és meghagyja Tuccinak, hogy azonnal kézbesítse Lipótnak, hadd lássa a szentatya készségét. Csak

¹⁶⁷ Santa Croce Ottobonihoz nov. 29. NP. 109. köt.; Tucci levele nov. 26. NG. 217, 314-315. 1.

¹⁶⁸ Santa Croce levele Ottobonihoz okt. 4. NP. 109. köt.; Ottoboni Tuccihoz nov. 4. NG. 39, 276.1.

¹⁶⁹ Tucci levele Ottobonihoz 1690. dec. 17., 31. és jan. 7. NG. 217, 345., 360. és 218, 5. 1.

¹⁷⁰ Ottoboni Tuccihoz dec. 30. NG. 39, 498. 1.

¹⁷¹ Tucci Ottobonihoz nov. 29. NG. 217, 314-315. 1.; Ottoboni Tuccihoz dec. 16. NG. 39, 492. 1.

[95]

az fáj neki, hogy a pápai kincstár jelen állapota miatt még többet nem küldhet e nagy szorultság idején. Az idő rövidsége miatt még a kifizető pénzintézetet nem értesíthették Rómából, azért azonnal nem is fogják kifizetni a váltó értékét, de a legközelebbi rendes postával majd elküldik az értesítést. Addig is fizessen Lipót váltóval, hisz azonnal úgy sincs szükség a pénzre. Ezenfelül igéri a pápa, hogy minden tőle telhető eszközt föl fog használni, hogy hazánkat kiragadja a pogányok kezéből.¹⁷² Tucci egy magánkihallgatáson adja át a pápa és államtitkár levelét, szóval is tolmácsolja nagy fájdalmát Belgrád eleste és a magyarországi vereségek fölött, elmondja, hogy a pápa nyilvános imákat rendelt el és átadja a 100.000 forintos váltót. Végül kéri Lipótot, hogy ily nyilvánvaló szeretet láttára hagyjon abban minden neheztelést olyan ártatlan dolgok miatt, amilyen Forbin biborosi kinevezése, Corsini küldetése, két kocsi találkozása és egy festő botlása. Tucci azt várta, hogy Lipót ekkora nagylelkűség láttára elfeled mindent. De nem egészen úgy lett. A király köszönte a levelet és igérte, hogy erre is, meg a szeptember 16-iki pápai levélre is válaszolni fog és mindent megtesz, „amit az ő becsülete megenged”. Azt is kijelentette, hogy a szenttéavatás alkalmával történtek ellen nincs semmi kifogása. Igéri, hogy a pénzt a háborúra fogja fordítani és a pápai nunciusnak módot fog nyújtani a pénzkezelés ellenőrzésére.¹⁷³ Rómában is azt remélték, hogy a pápa részvéte és még inkább a pénzbeli támogatás a bécsi udvart is meg fogja győzni a szentszék jóindulatáról és le fogja fegyverezni Lipót tanácsadóit. Azonban kénytelenek meggyőződni arról, hogy Lipót nem is válaszol a pápa leveleire és meg sem köszöni a 100.000 forintot. A pápa csalatkozva reményében panaszkodik, hogy legújabb jótéteménye se győzte meg a bécsi udvart nagy szeretetéről és hogy Lipót miniszterei, ahelyett hogy közreműködnének Magyarország felszabadításán, inkább szítják az elégedetlenséget. Pedig Róma csak a keresztény világ érdekében dolgozott és áldozott a kincstár silány állapota mellett is. Fáj neki, hogy Bécsben még mindig nem akarják belátni, hogy a szentszéknek fontos okai voltak Forbin

¹⁷² Ottoboni titkos levele Tuccihoz 1690. okt. 28. NG. 216. köt. V. ö. Diario di Roma nov. 4. Cod. Ottob. 3356. köt. 15. 1.

¹⁷³ Tucci levele Ottobonihoz 1690. nov. 12. NG. 217, 290—291. 1.

[96]

kinevezésére és Corsini küldésére.³⁷⁴ Egyelőre még vár, de ha nem fog kapni méltó választ, akkor felhagy minden kéressel és megvárja, hogy a viszálykodás a maga természetes lefolyása szerint simuljon el.¹⁷⁰ Bécsben a válasz halogatását azzal indokolják, hogy nagyon sok sürgős ügy vár elintézésre, hogy Lipót király gyengélkedik, szemgyulladásra van;¹⁷⁶ valójában pedig azért nem válaszolnak, mert neszét vették, hogy Rómában legközelebb konzisztorium lesz, amelyen a pápa a két szabad bíborosi helyet rokonaira fogja ruházni. Előbb be akarják várni ezt a konzisztoriumot és ennek lefolyásától teszik függővé a pápa leveleire adandó választ.

□ □ □

¹⁷⁴ Ottoboni levele Tuccihoz 1690. nov. 11. NG. 39, 478—482. 1.

¹⁷⁵ U. az nov. 18. és dec. 2. NG. 39, 484-485. és 486—487. 1.

¹⁷⁶ Tucci Ottobonihoz 1690. nov, 4. és 26. NG. 217, 297. és 311. I.

V. A SZAKÍTÁS.

A bécsi udvar soká abban a reményben ringatta magát, hogy VIII. Sándor — elégtételül a február 13-iki konzisztoriumért — egy német, vagy legalább is egy Lipótnak tetsző olasz főpapot fog biborossá tenni. Noha a pápától erre vonatkozólag semmi biztatás nem jött, mégis 1690. szeptemberéig tartotta magát ez a reménykedés. Ekkor azonban mindinkább kitünt, hogy a pápa a Cerri és Cavalieri halálával megüresedett két biborosi helyet másnak szánta. Ugyanis VIII. Sándor, aki rokonaira oly nagy gondot fordított, már régóta tárgyalt a legelőkelőbb római családokkal, hogy rokonait azokkal összeházasítsa. Unokaöccse, a pupos és görbe Marco Ottoboni még nőtlen volt. Ennek az Altieri családból Tarquinia Colonnát, másodunokahuga, Cornelia Zenno számára pedig a Barberini család fejét, a palestrinai fejedelmet szerette volna megnyerni házastársul. A tárgyalások szeptember végén eredményre vezettek. A Diario di Roma szeptember 30-iki száma már közli az első házasság feltételeit: „*Kedd: (szept. 26.)* Az Altieri palotában megkötötték és aláírták a házassági szerződést *Marco Ottoboni*, a szentatya unokaöccse és Tarquinia Colonna, Altieri biboros másodunokahuga között. A hozomány 120.000 skudi; 80.000 azonnal, a többi 40.000 pedig később fizetendő.” A házassági szerződés egyik pontja biborosi kalapot ígér a menyasszony unokatestvérének, a 18 éves Don Lorenzo Altierinek, Don Gasparo herceg fiának; nagybátyja, Altieri biboros számára pedig a kamerlangói méltóságot helyezi kilátásba. Aznap este Ottoboni, Carpegna, Altieri és Rubini biborosok, Don Antonio és Marco, Altieri és Carbonaro hercegnő fényes vacsorára gyültek össze az Altieri palotában, ahol nagy vigasság

[98]

közt ünnepelték az új jegyeseket.¹ A következő napon a Diario már *a másik házassági szerződés* megkötéséről is beszámol. A hozomány 135.000 skudi; 85.000 skudi abból a pénzből fog fedeztetni, amely a vőlegény unokaöccse Mgr. Francesco Barberini által jelenleg betöltött *pápai hivatalok* (clericatus és auditoratus camerae apostolicae) *eladásából* fog befolyjni; Francesco Barberini az auditoratus camerae helyett biborosságot fog kapni. Este az eljegyzés öröme a Barberini palotában volt fényes vacsora.²

E házassági tervek és velük összefüggésben a két üresedésben levő biborosi kalap odaigérése Lipótot a kivánt elégtétel utolsó reményétől is megfosztotta; bántotta őt bizonyára a gazdag hozomány és a rokonok szertelen gazdagítása is oly időben, amikor a pápa állandóan a kincstár ürességére hivatkozva tért ki a keresztény fejedelmek segélykérése elől. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy úgy az Altieri, mint a Barberini család francia érzelmű volt.³ Azért e házassági hírek Lipót hívei közt és a spanyol udvarban is érthető nyugtalanságot okoztak. Lichtenstein herceg e tervek hallatára elment *Altieri* biboroshoz és kifejezte abbeli reményét, hogy a szándékolt házasság nem fogja a Lipótnak kijáró elégtételt késleltetni. Altieri semmit sem szólt a biborosi kalapról, csak általánosságban fejezte ki hódolatát Lipót iránt. Ugyanakkor Cocoludo a spanyol király nevében exclusiva-val is fenyegetőzött Altieri előtt, ha e házasságból a spanyol királyra hátrány származik. *Barberini-vel* szemben igen egyszerűen lehetett volna eljárni; t. i. a vőlegény spanyol „grande” volt és mint ilyen csak a spanyol király beleegyezésével köthetett házasságot. Azonban Cocoludo nem szorgalmazta a királyi beleegyezés megtagadását, hanem szokása szerint most is kétszínűen és önzően viselkedett. Barberini házassága ugyanis különösen is érdekében volt neki, mert a Francesco Barberini biborossága ettől függött; e biborosság által megüresedett volna az „auditoratus

¹ Diario di Roma szept. 30. Cod. Ottob. 3356. köt. 3. 1. V. ö. Bischoffshausen i. m. 142—143. 1.

² U. o. a szerdai napon. i. kötet 3. b) lap. V. ö. Bischoffshausen i. ni. 144. 1.

³ Bischoffshausen i. m. 144. 1.; Gérin: Alexandre VIII. 195. 1.; Michaud: Alexandre VIII. 86. 1.

[99]

Camerae” állás, ezt pedig Don Carlo Colonnának, a Coccoludo sógorának ígérte oda a római kuria. Azért nem tiltakozott e házasság ellen, hanem ellenkezőleg azon fáradozott, hogy Lipót követeivel ennek az auditori állásnak Colionára való ruházását fogadtassa el elégtétel gyanánt Forbin bíborosi kinevezéséért.⁴

Igy nem lehet azon csodálkozni, hogy Lichtenstein minden tiltakozás után is megkapta szeptember 27-én az eljegyzésről szóló értesítést. Válaszában azon reményének adott kifejezést, hogy ezzel Lipót jogos követelésének teljesítése nem fog késedelmet szenvedni; csak így örülhet szívéből a házasságoknak.⁵ Szeptember 28-án a velenceiek valonai és camminai győzelme után a pápa a bíborosi testülettel együtt a Maria Maggiore templomban hálaadó istentiszteletet tartott. Az „osztrákpárti” bíborosok azonban tüntetőleg távolmaradtak. A római közvélemény azonnal kitalálja ennek okát a tervezett két házasság miatt való elégedetlenségben, mert, — amint a római diarium mondja, — a bíborosok attól tartanak, „hogy ezáltal késedelmet fog szenvedni az az elégtétel, amelyet a császár Forbin bíborosi kinevezéséért annyira óhajt”.⁶ Azonban minden további tiltakozás és elégedetlenség ellenére is létrejön október közepén a két házasság, sőt, hogy azok halasztást ne szenvedjenek, Barberini herceg be sem várja, míg Ottoboni Cornelia Velencéből az örök városba ér, hanem meghatalmazottja útján köti meg vele a házasságot.⁷

Lipót követe, Lichtenstein herceg, aggódva szemléli a dolgok folyását. Biztosra kell vennie ily előzmények után, hogy a két gazdátlan bíborosi kalapot is urára való tekintet nélkül fogja VIII. Sándor e házassági szerződés értelmében rokonainak juttatni. Azonban tehetetlennek érzi magát. Miként Forbin promóciója előtt, úgy most sincsen a kezében pontos utasítás, nincsenek megjelölve urának követelései. Azért egyelőre minden munkássága a tiltakozásra szorítkozik. Kellő utasítások híján

⁴ Bischoffshausen i. m. 147—150. 1.

⁵ Bischoffshausen i. m. 144—146. 1.

⁶ Diario di Roma 1690. szept. 30. alatt. Cod. Ottob. 3356. köt. 4. 1.; Ottoboni Tuccihoz szept. 30. NG. 39, 448. 1.; Tucci Ottobonihoz okt. 22. „NG. 217, 260. 1.

⁷ Diario di Roma okt. 28. Cod. Ottob. 3356. köt. 14. lap; V. ö. Bischoffshausen i. m. 150. 1.

[100]

szeptember 25-én másodszor is Bécsbe küldi titkárát, hogy Lipóttól a szokottnál gyorsabb intézkedést hozzon számára. Chassignet október 7-én már Bécsbe ér; azonban két hónapig kellett várakoznia és ezalatt mindössze egy futólagos kihallgatásban részesült. Közben Lichtenstein és titkára bosszankodva látták, hogy Bécsben nincs semmi határozottság; Rómával sok dolgot az ő megkerülésükkel intéznek. Tarthatatlannak érzi saját helyzetét, mert ő megtesz ugyan minden lehetőt Lipót érdekében, azonban az udvar részéről nem áll háta mögött senki és őt rendesen instrukciók nélkül hagyják.⁸ Most is teljesen magára maradt. Coccolludo kerülte őt; Medici biboros Flórencbe utazott, hogy ne kelljen szint vallania,⁹ csak Goess biboros és néhány Lipóthoz ragaszkodó német prelátus tartott ki mellette. Ezekkel állandóan tanácskozik, velük együtt tiltakozik. Goess biboros még a konzisztorium előestéjén is kért kihallgatást a pápánál, — de hiába.¹⁰

November 13-án végre bekövetkezett a konzisztorium, amelyen a két üresedésben levő kalapot Lorenzo Altieri és Francesco Barberini nyeri el. Altieri csak előtte való napon vette föl a Chiesa Nuova-ban a cardinalis vicarius-tól a kisebb egyházi rendeket és külön pápai breve által nyert prelátusi kinevezést. A november 27-iki titkos konzisztoriumban Barberini a S. Angeli in foro piscium, Altieri pedig a S. Maria in Aquiro-t kapta tituláris templom gyanánt. A francia követ másnap már siet a pápához, hogy örömét fejezze ki e promociók fölött. Lichtenstein és a Lipóttal tartó biborosok ellenben sem a konzisztoriumon nem jelentek meg, sem nem üdvözölték az új biborosokat; ezek viszont nem látogatták meg az „osztrákokat.”¹¹

Míg Rómában ezek az előkészületek, tanácskozások és tiltakozások tartottak, Lipót király Bécsben is tanácskozást tartott. De miután miniszterei úgy értesültek, hogy Rómában új konzisztorium van készülóban, elhatározták, hogy be fogják várni,

⁸ Bischoffshausen i. m. 144. és 162—166. I.; Diario di Roma szept. 30. és okt. 18. Cot. Ottob. 3356. köt. 3. és 13. 1.

⁹ Diario di Roma okt. 21. és nov. 11. U. o. 11. és 17. 1.

¹⁰ Diario di Roma nov. 11. és nov. 18. U. o. 17. és 19. lap. V. ö. Bischoffshausen i. m. 156-157. 1.

¹¹ Diario di Roma nov. 18. és 25. Cod. Ottob. 3356. köt. 19—22. 1

[101]

vajjon adott-e a pápa Lipótnak elégtételt, vagy sem. Abban az esetben, ha e konzisztoriumból nem kerül ki német biboros, — írja Tucci, — a miniszterek nagyon ingerültek lesznek. Azt mondogatják, hogy még szent Lajos király is szilárdan ragaszkodott jogaihoz a szentszékekkel szemben.¹² November 18-án Ottoboni biboros értesíti Tuccit Altieri és Barberini biborosi kitüntetéséről. Tudja, hogy Bécsben neheztelni fognak emiatt, azért érveket akar a bécsi nuncius kezébe adni, hogy a császári tanácsosok esetleges kifogásaira meg tudjon felelni. Hivatkozik a két új biboros előkelő származására, erényeire és jó tulajdonságaira. A fő ok azonban, amelynek e magas méltóságot köszönhetik, VIII. Sándor nepotizmusa. Érdekes Ottoboni biboros levelének erre vonatkozó része: „Minthogy e kiváló tulajdonságokhoz még az Oszentségével való rokonság jogcíme is hozzájárul, nem tartotta Őszentsége illő és igazságos dolognak az említett urak kitüntetését továbbra halasztani, miután tekintetbe vette elődeinek, főleg pedig b. e. VIII. Orbán pápának megszokott eljárását rokonaival szemben. Rokonaik kitüntetése alkalmával a pápák nincsenek tekintettel az időre és más oly körülményekre, amelyeket a fejedelmek ajánlására történt promocióknál be szoktak tartani”¹³

Amint a bécsi tanácsosok értesültek a november 13-iki konzisztoriumról, nagyon kifakadtak a római kuria ellen. Felpanaszolják, hogy a császár előbb német biborost kért, — de helyette egy neki kedves olaszt ígértek Rómában; — mikor előterjesztette a maga olasz jelöltjét, azt is visszavetették. És ezzel be is szüntették a tárgyalásokat.¹⁴ Hiába szorgalmazta Lipót kérését Goess biboros, hiába kért legalább halasztást, a pápa csak azért is sietett a konzisztoriummal, mintha csak szántszándékkal lehetetlenné akarná tenni a kölcsönös megértést. Ez az eljárás sokkal jobban fáj a bécsi udvarnak, mintha a pápa kezdettől fogva következetesen megtagadta volna Lipót kérését. Ezért nem válaszolnak Bécsből a pápa két levelére.

¹² Tucci levele Ottobonihoz NG. 217, 321. 1.

¹³ Ottoboni Tuccihoz nov. 18. NG. 39, 485. 1.

¹⁴ E tárgyalásokat azonban joggal tagadja a római kuria, amelynek kezdettől fogva az volt az álláspontja, hogy Lipótnak semmi joga nincsen elégtételkérésre, — mert Forbint egyedül Sobieski kedvéért tüntette ki biborossággal. L. Ottoboni titkos levelét Tuccihoz dec. 23. NG. 216. kötet.

[102]

Lipót szerint ugyanis még magános lovagra nézve is nagyon sértő volna a szentszék eljárása, annál inkább egy uralkodóra nézve. — Tucci minderre csak annyit tud felelni, hogy őt Rómából nem avatták be az előzetes tárgyalás titkaiba és így nem is adhat kellő fölvilágosítást. Aggodalommal szemléli azonban a bajok növekedését, azért mindenáron alkalmat keres, hogy kihallgatást kaphasson, de 3—4 napon át Lipót nagy elfoglaltságára hivatkozva mindig visszautasítja kérését.¹⁵ Az uralkodó végre fogadja Tuccit. Ez a többi közt sürgeti a kinevezett nuncius elfogadását és a választ a pápa két levelére, mert a késlekedést sokan arra magyarázzák, hogy Lipót megfeledkezett a szentatya iránt eddig tanúsított tiszteletről. Hiszen még az ellenségnek, a töröknek is válaszolunk leveleire, csak Krisztus földi helytartójának nem? Kéri Lipótot, ne hallgasson azokra, akik mesterségesen keresik a nehézségeket. Azonban a király kijelenti, hogy miután semmi elégtételt nem kapott a pápától, kénytelen a maga császári becsületére is adni valamit; igen tévednek, akik azt gondolják, hogy ő e kérdésben másoktól engedi magát vezetetni. A kancellár és az alkancellár is megerősítik, hogy Lipót az ő erőlködésük ellenére is hajthatatlan marad és minden levélbeli érintkezést kerül a pápával. Sőt úgy látszik, még azt is rossz néven vette, hogy Strattmann a fia számára a vratislai prépostságot kérte a szentszéktől, mert azt gondolja, hogy a szentszék az ily kegyeket is mint neki adott elégtételt fogja fel. Majd azt mondják a tanácsosok, hogy azért nem felel Lipót, mert színlelni nem tud és ha írna, nem tudná, de nem is akarná eltitkolni keserűségét. Panaszos levélben pedig nehéz megőrizni azt a tiszteletteljes hangot, amelyet Szent Péter utódával szemben illik használni. Azért leghelyesebbnek gondolja Lipót, ha egyáltalában nem válaszol. A kancellár megígéri ugyan közreműködését, de hozzáteszi, hogy most a vratislai prépostság kérése után már ő is gyanus az udvar szemében.

Tucci ez ellenvetésekre azt feleli, hogy sohasem volt szokásban függő tárgyalások miatt elhalasztani a pápa rokonainak biborosi kinevezését, mert azokat rendszeren egyedül és együtt szokták biborosságra emelni. De maga is belátja, hogy

¹⁵ Tucci Ottobonihoz dec. 10. NG. 217, 335—336. 1.

[103]

Lipótot e felelet nem elégítheti ki, azért azt tanácsolja az államtitkárhoz írt leveleiben, hogy igérjék oda Lipótnak a legközelebb üresedő biborosi kalapot.¹⁶ Természetesen Rómában erről hallani sem akarnak.

Közben az a hír is elterjedt, hogy a bécsi udvar kiengesztelhető volna, ha a pápa a Barberini biborosi kinevezése által megüresedett auditoratus camerae állást Lipót király jelöltjének adományozná és pedig vagy díjmentesen, vagy úgy, hogy a szokásos taxa a császári pénztár javára folya be. Tucci bécsi körökben is hallotta e hírt, bár Lipót jelöltjének kilétét nem sikerült megtudnia.¹⁷ Azonban, úgy látszik, az egész híresztelés csak Coccolludonak már említett tervezgetésén alapult: hogy t. i. az ő sógora, Don Carlo Colonna számára szerezzék meg ezt az állást és a pápának ezt a cselekedetét fogadtassa el Lipóttal elégtétel gyanánt. Egy időben már mint biztos hírt hozza a római diarium, hogy az auditoratust Colonna fogja elnyerni, sőt állítólag a szokásos kinevezési „biglietto”-t is megkapta már, de még előbb a taxa kifizetéséhez szükséges pénzeszeget kell megszereznie.¹⁸ És ez a taxa nem volt éppen mellékes kérdés, mert ebből kellett Cornelia Ottoboni hozományát kiegészíteni.¹⁹ Minthogy azonban Colonna nem tudta a szükséges taxát kifizetni, azért a pápa a genuai születésű Mgr. Marininak adta az auditoratust 40.000 „doppie” taxa kifizetése ellenében.²⁰

¹⁶ Tucci Ottobonihoz 1690. dec. 24. NG. 217, 350—352. 1. V. ö. u. annak okt. 15-iki levelét NG. 217, 255. I.

¹⁷ Tucci titkos levelei Ottobonihoz 1690. dec. 31. és 1691. jan. 14. NG. 216. kötet. V. ö. Diario di Roma okt. 14. Cod. Ottob. 3365. köt. 9. 1.

¹⁸ Diario di Roma 1690. dec. 9. és 24. Cod. Ottob. 3356. köt. 24. és 32. lap.

¹⁹ A pápai hivatalok eladása ebben az időben általános szokás volt. Az így befolyt taxák a pápai jövedelmek jelentékeny részét tették. Egy Lichtenstein által összeállított „*Lista dell' officii vacabili della corte Romana con il loro prezzo*” összesen 3.806 megvásárolható állást sorol fel és azok árát külön-külön feltünteti. E jegyzék szerint az auditoratus camerae 75.100 skudi-t ért, az összes állások pedig állítólag 7,371.070 skudit. Az így befolyó Összegeket VIII. Sándor pápa teljesen rokonainak engedte át. Természetesen rövid 16 havi uralkodása alatt nem üresedtek meg az összes hivatalok. Bischoffshausen i. m. 56. 1. jegyzet.

²⁰ Diario di Roma 1691. jan. 27. Cod. Ottob. 3362. I. köt. 3. 1.; Ottoboni levele Tuccihoz u. akkor NG. 39, 507. I.; Bischoffshausen i. m. 172. 1.; Wahrund i. m. 166. 1.

[104]

Eközben Lipót király elhatározta magát a végső lépésre. A november 13-iki konzisztorium hírének vétele után, november 29-én a római ügyekkel megbízott miniszterek tanácskozást tartottak, amelyen a következő határozatot hozták: Goess a rövidesen bekövetkezhető könklávéra való tekintettel maradjon Rómában; Lichtenstein hagyja el az örök várost búcsúkihallgatás nélkül; Tuccinak megtiltandó minden érintkezés a császári udvarral, Lipót király pedig fejezze ki erélyes tiltakozását a biborosi testület előtt is. December 6-án az államtanácsban Lipót jóváhagyta e határozatot, de csak két hét múlva írta alá. Így Chassignet csak 1690. dec. 30-án indulhatott vissza Rómába és 1691. jan. 10-én érkezett meg Lichtensteinhoz, Goesshez, Medicihez, a bizalmasabb biborosokhoz és az egész biborosi testülethez intézett levelekkel. Ebben az utóbbiban leírja Lipót, hogy Forbin biborosi kinevezése óta mennyit türt, mennyit engedett jogos követeléséből. Nincs más mód: szakítania kell a római udvarral és a pápa három levelére nem válaszolhat.²¹ Chassignet távozása után hozzá is lát a bécsi udvar e határozatok végrehajtásához. Az udvari marschall, Schwarzenberg herceg megjelenik Tuccinál és tudomására hozza, hogy miután Lipót kénytelen volt római követét, Lichtenstein herceget visszahívni, nem engedheti meg többé neki, hogy mint pápai követ a császári udvarral érintkezzék. Schwarzenberg nagyon ragaszkodik a szentszékhez és azért fölötté sajnálkozik azon, hogy éppen neki jutott ez a szomorú szerep,²² de biztatja Tuccit, hogy bármire lesz szüksége, csak írjon neki és Lipót majd kiküld valakit meghallgatására. A kancellárral is beszélt Tucci. Ez is nagy sajnálkozását fejezte ki azon, hogy nem akadályozhatta meg a szakítást és a jelen körülmények között nem mutathatja ki hálóját a szentszék iránt. Kollonits-nak sem sikerült Lipótot megengesztelni, hanem ellenkezőleg azt a benyomást nyerte, hogy Lipót hajthatatlan elhatározásában. Más udvari emberek is megerősítik, hogy Lipótot semmi

²¹ Bischoffshausen i. m. 166—169. 1. V. ö. Tucci levelét Ottobonihoz 1691. jan. 7. és 14. NG. 218, 2. és 22—23. 1.

²² Előbb a császári háznagyot, majd a kancellárt és az alkancellárt akarták Tuccihoz küldeni; csak miután egyik sem vállalkozott, bízták e kellemetlen küldetést Schwarzenbergre. Tucci titkos levele Ottobonihoz 1691. jan. 21. NG. 216. köt.

[105]

módon sem lehet engedékenységre bírni.²³ Azt is hallja Tucci, — bár nem tudja igaz-e, — hogy az uralkodó meghagyta összes minisztereinek, hogy vele semmiféle ügyben ne érintkezzenek, őt ne fogadják és ne hallgassák meg. Külön nyomtatványokkal teszik közhirré, hogy a nunciust eltiltották a császári udvartól, Lichtensteint visszahívták Rómából és komoly következmények várhatók. Sokakat nagyon bosszant, hogy Lipót éppen most határozta el magát e végső lépésre, mikor a 100.000 forintot már „véglegesen zsebrevágta.” A nunciatura vezetője akadálytalanul végezheti ugyan munkáját, mégis kérdést intéz Rómába, vajjon nem volna-e tanácsosabb elhagynia Bécsset, mint bevárni, hogy esetleg kiutasítsák a nunciatura épületéből.²⁴

A pápai udvar már régóta Lipót követeit vádolja, hogy egyedül ők szítják az elégedetlenséget, és többször hangoztatja, hogy addig nem is lesz kölcsönös egyetértés, míg ezek a követek fogják Lipót érdekeit képviselni Rómában. Azért Ottoboni biboros a Lichtenstein herceg és Goess biboros visszahívásával való fenyegetőzésre azt írja Tuccinak, hogy ez csak előnyös lesz a császár részére is, mert bármily tekintélyes személy mind a kettő, úgy látszik, ösztönszerű törekvésük, hogy a tüzre olajat öntsenek és a helyzetet mindjobban elmérgesítsék.²⁵ Éppen azért a pápa is elhatározta magát a végső lépésre. Miután,— mint Ottoboni biboros december 30-án írja, — a szentatya mindent elkövetett, amit egy szerető atya az általa nagyrabecsült fiával szemben megtehet és Lipót nemcsak megmaradt makacssága mellett, sőt a szentatya sajátkezű leveleire sem válaszolt, hanem minden jel arra mutat, hogy miniszterei még jobban ki akarják élezni a helyzetet, azt hiszi, hogy ő már megtett a maga részéről minden lehetőt. Nem közeledhet továbbra is ahhoz, aki állandóan fut előle. Most már a császáron a sor: tegye meg ő, ami kötelessége, amit fiui érzelve sugall a pápa iránt.²⁶ Január 13-án, tehát egy nappal Tuccinak a bécsi udvar szakításáról küldött jelentése után Ottoboni

²³ Tucci Ottobonihoz 1691. jan. 14. és febr. 4. NG. 218, 22—23. és 58. lap.

²⁴ Tucci levelei 1691. jan. 23. és 28. NG. 218, 30. és 51. l.

²⁵ Ottoboni titkos levele Tuccihoz 1690. dec. 23. NG. 216. kötet.

²⁶ Ottoboni titkos levele Tuccihoz 1690. dec. 30. NG. 216. kötet.

[106]

azt írja Bécsbe Tuccinak, hogy „a szentatya mély fájdalommal bár, de kénytelen beszűntetni a császár iránt eddig tanusított atyai indulatának további nyilvánítását.” Megtiltja Tuccinak, hogy ez ügyben akár a miniszterekkel, akár magával a császárral tovább tárgyaljon, kivéve ha ők kérdezik. Bár mindez igen nagy keserőséggel tölti el a pápát, mégsem lesz elég arra, hogy kiirtsa szívéből azt a szeretetet és nagyrabecsülést, amelyet tanusított és ezentúl is fog tanusítani a császári ház iránt.²⁷

A Bécsből jövő hírek már betegen találták VIII. Sándort. A 80 esztendő, a folytonos megfeszített munka, a sok keserűség aláásták „viruló öregségét,” — mint Gérin nevezi. Már május óta állandóan hosszú álmatlanságról panaszkodott környezetének és gyakran mondogatta bizalmas embereinek: „Már nem leszünk soká együtt, már nem bírom soká e keserű gondokat.”²⁸ 1691. év első napjaiban daganat támadt a lábán, amely lázt okozott és ágyba döntötte őt. A daganat kifakadt ugyan és ezzel a láz is csökkent, a rokonok sietve küldtek Bergamoba Gambaro-ért, a konklávék híres sebészéért, — de ők maguk sem bíztak a pápa felépülésében.²⁹ A kellemetlen bécsi hírek csak növelték betegségét. De talán még nagyobb keserűséget okozott neki XIV. Lajos konoksága. Hiszen VIII. Sándor annyi nemes buzgósággal törekedett kibékülni Franciaországgal; engedékeny volt, kedvezményekben részesítette XIV. Lajost, sőt a francia viszonyok orvoslásáért annyira ment engedékenységgel, hogy Lipótot is végleg elhidegítette magától, — és a francia király mindvégig hallani sem akart a gallikán tanok visszavonásáról, hanem azok sértetlenségének megóvása mellett követelte továbbra is a püspöki kinevezési bullák kiállítását. Rómában 1690. őszén is folyton tartanak a tárgyalások,³⁰ de amily mértékben Forbin biboros veszi át a főszerepet Chaulnes herceg kezéből, oly mértékben távolodik a francia udvar is a szentszéktől. Forbin XIV. Lajos helyeslése mellett

²⁷ Ottoboni Tuccihoz 1691. jan. 13. NG. 39, 500—501. 1.

²⁸ Gérin: Alexandre VIII. 199—201. 1.

²⁹ Ottoboni levele Tuccihoz 1691. január 20. és 27. NG. 39, 505—506. és 507. 1.; Diario di Roma 1691. jan. 27. Cod. Ottob. 3362. I. köt. 1. 1.

³⁰ Diario di Roma októberi és novemberi jelentései Cod. Ottob. 3356. kötetben.

[107]

azt kívánja, hogy miután a pápa a francia király összes „visszavonási terveit” elutasította, most ő maga szabjon feltételeket. De ez csak politikai fogás volt, hiszen a francia udvar már rég ismerte VIII. Sándor felfogását.³¹ Majd azzal akarja megnyerni VIII. Sándor engedékenységét, hogy besugja neki a bécsi udvar nagy elégedetlenségét, abban a reményben, hogy a pápa majd teljesen elfordul Lipóttól és XIV. Lajos kedvét keresendő meghajlik követelései előtt. De ez a terv sem sikerült. A pápa kijelentette Forbin előtt, hogy ha a francia király nem enged, akkor kénytelen lesz nyilvánosan kárhoztatni az egyházellenes tanításokat. Azonban Forbin elég szerénytelenül azt válaszolta, hogy még szent Lajos sem vonta volna azokat vissza.³² A francia király fölfogását mutatja az a nyilatkozat, amelyet Nicolini, az új francia nuncius előtt 1691. február elején, első kihallgatása alkalmával tett. Elmondotta, hogy igen sokat remélt VIII. Sándortól, akit bölcsesége és szilárdsága miatt úgy tisztelt, mint közös atyát; de látva azt, hogy bár az összes lehetséges és képzelhető ajánlatokat megtette már ez ügyben, a tárgyalások mégsem vezettek eredményre, elhatározta, hogy nem fog erről a kérdéstről többé tárgyalni sem Forbin bíborossal, sem a szentatya nunciussal; az egész kérdést leveszi a napirendről. És ezt mindjárt most, működése elején mondja el Nicolininak, nehogy esetleg abban a reményben ringassa a szentszéket, hogy akár az idő múlása, akár a pápa hajthatatlansága képes lesz őt elhatározásától eltéríteni.³³ Mikor a pápa betegsége mindinkább veszedelmesebb fordulatot vesz, Forbin még egy utolsó eszközhöz folyamodik: rokonait akarja megfélemlíteni azzal, hogy az osztrákok bizonyára bosszút fognak állani rajtuk bátyjuk osztrák-ellenes politikája miatt, azért iparkodjanak megszerezni a francia király kegyét. Erre pedig a legbiztosabb mód az lenne, ha a haldokló pápától kieszközölnék a kinevezési bullák kiállítását minden feltétel nélkül.³⁴

Erre azonban már nem került a sor. A pápa betegsége mindig súlyosabbá lett.
Január 29-én, hétfőn Colloredo bíboros

³¹ Gérin: Alexandre VIII. 188—192. 1.

³² Gérin i. m. 196—198. 1.

³³ Nicolini francia nuncius Ottoboni bíboroshoz 1691. febr. 5. NF. 180. kötet (számozatlan.)

³⁴ Gérin i. m. 199—201. 1.

[108]

figyelmeztette őt állapota veszélyes voltára. Erre másnap magához hívatta a francia ügyek intézésével megbízott biborosokat. Ebéd után meg is jelent előtte tizenkét biboros és két proto-notárius. A haldokló pápa felemelkedett ágyán, kijelentette, hogy bár beteg, de eszének ép használatánál van. Szép beszédet intézett a biborosokhoz. Tudja — így szólt hozzájuk, — hogy pápai méltóságát csak annak köszönheti, hogy XI. Incének mindig hű tanácsadója volt az egyház jogainak megvédésében. O is époly szilárdsággal törekedett e jogok megvédésére, mint nagy elődje. Egész uralkodása alatt az volt a leghőbb vágya, hogy kibéküljön Franciaországgal. Azonban az egyház jogainak árán ezt nem tehetette; azért most, halálos ágyán kénytelen kihirdetni a gallikán tanokat kárhoztató „*Inter multiplices*” konstitúciót,³⁵ amelyet még XI. Ince pápa készített, és ő már augusztus 4-én írt alá.³⁶ De még e szomorú ténykedésnél is azzal a nagy szeretettel jár el, amellyel egész uralkodásán át kezelte a francia kérdést. Nem kívánja a kárhoztató Ítéletnek nyilvános téren való kifüggesztését. Az igazi atyai szeretet hangján írt levélben kéri a francia királyt, hogy fogadja el és tartassa meg országában ezt a rendelkezést, amelyet e mulandó élet végén adott ki, amikor az örök bíró előtt tartozó számadás gondolata lebeg szeme előtt.³⁷

Két nap mulva, február 1-én este 10 órakor, 17 napi betegség után, 81 éves korában befejezte életét.

□ □ □

³⁵ L. Bullarium Romanum. Ed. Táurin, XX. köt. 67—70. 1.

³⁶ Diario di Roma 1691. február 3. Cod. Ottob. 3362. I. köt. 5. 1.; Gérin i. m. 201—207. 1.

³⁷ VIII. Sándor ez utolsó levelét XIV. Lajoshoz 1691. január 30. 1. a Függelék VII. száma alatt.

VISSZAPILLANTÁS.

VIII. Sándor pápával kétségtelenül sok csalódott jóakarát, sok hajótörött nemes törekvés szállott sírba. Hiába vádolja őt Lipót király XIV. Lajos igazságtalan pártolásáról, hiába veti szemére a francia király az osztrák-barátság vádját: VIII. Sándor politikai irányának és céljainak tisztaságában nem lehet kételkednünk. Már maga ez a kölcsönös vád mutatja legjobban pártatlanságát. Előtte nincsen pártérdek; ő csak egy érdeket ismer: Krisztus szentegyházának érdekét. Mindenkinek közös atyja akar lenni. Egyetlen célja, mint uralkodása elején a lengyel királyhoz írja: „előmozdítani az egész kereszténység javát a jelen nehéz időben.”¹ Célja és törekvése éppen oly nemes, mint elődjéé, csak az út, amelyen e cél felé halad, különböző. XI. Ince alatt a pápaság és az egész keresztény világ legnagyobb érdeke azt követelte, hogy a szentszék minden módon iparkodjék a török hatalmát megtörni és egész Európát fenyegető betörésétől megmenteni. Ezért állott XI. Ince oly szivélyes viszonyban I. Lipóttal és Sobieskivel és e nagy érdekért képes volt fölládozni XIV. Lajos barátságát és mintegy mellőzni egy ideig Franciaországot. — VIII. Sándor uralkodása kezdetén a félhold már meg volt törve, a török veszedelem nem volt többé olyan fenyegető. Azért az új pápa legelső kötelességének tekintette a XI. Ince uralkodása alatt elmérgesedett francia egyházi viszonyok orvoslását. Lelkesedett ő is a török háborúért, búzdította a szent szövetség tagjait a küzdelem folytatására, sőt később, mikor nagy volt a szükség, a pénzáldozattól sem riadt vissza; de úgy akarta Lipótot

¹ „Promuovere tra le presenti calamità il pubblico bene del Christianesimo.” Levele Sobieskihez 1689. okt. 16. LP. 177, 121. b) 1.

[110]

támogatni, hogy ellenfelét, XIV. Lajost se idegenítse el magától. Végző célja az volt, hogy békét teremtsen Európában és egyesítse az összes keresztény fejedelmeket a török legyőzésére. De hogy alkalmas közvetítő lehessen, mindenekelőtt meg kellett nyernie mind a két ellenfélnek bizalmát. I. Lipót király és a szentszék között XI. Ince alatt a legbensőbb viszony volt; VIII. Sándor XIV. Lajos bizalmát is meg akarta nyerni Róma számára. A francia egyházi viszonyok orvoslására úgy is égető szükség volt már. A püspökségeknek jó része betöltetlen volt, a papság és a nép lelkében mind mélyebb gyökeret vertek az egyházellenes tanok. De nem fogadhatta el XIV. Lajos békefeltételeit, nem helyeselhetette a gallikán tanokat, nem adhatta föl a szentszéknek veleszületett jogait. Azért más módon kereste a közeledést: teljesítette a királynak régi hő vágját és kedvencének, a beauvais-i püspöknek biborosi kalapot adott. Bár Forbin nem volt kedves I. Lipót előtt, még sem volt joga igazságtalansággal vádolni a pápát, mert amint VIII. Sándor ismételt hangsúlyozza, a biborosok kinevezése teljesen a pápák magánügye. Azonban az éles ellentét XIV. Lajos király és I. Lipót között ez időben megfosztotta mind a két ellenfelet a higgadt ítéllettől. Lipótnak végtelenül fájt, hogy VIII. Sándor Franciaország felé közeledik, azért elégedetlenkedik, Forbin kinevezése ellenében elégtételt követel, a pápa intézkedéseit bizalmatlanul fogadja és végre teljesen szakít a szent-székkal. Viszont XIV. Lajost sem elégíti ki VIII. Sándor eljárása: örül Forbin kinevezésének, de nem éri be vele. A gallikán tanok elítélése fáj neki és addig erőszakoskodik, míg a pápa halálos ágyán kénytelen kimondani ellene az utolsó, elítélő szót. Ime ez VIII. Sándor pápának, hogy úgy mondjam, helyzet-tragikuma. Két hatalmas ellenfél között áll. Bármelyikhez csatlakozik, a másikat föltétlenül a maga ellenségévé teszi; és ha mind a kettőhöz pártatlanul, egyformán akar közeledni, a kölcsönös féltékenység félremagyarázza minden lépését és ahelyett, hogy mind a kettőt megnyerné, mind a kettőt maga ellen ingerli, mindkét részről elismerés helyett csak panaszt és kíméletlen kritikát talál.

Kétségkívül vannak VIII. Sándornak hibái is, elsősorban

² Bischoffshausen i. műve 92. köv. I.

[111]

nepotizmus, amely nagyban hozzájárul nemes törekvéseinek meggyőzéséhez. Azonban e hibát sem szabad igazságtalanul túlozni, hanem az akkori viszonyok szerint kell megítélni. Lichtenstein herceg elkeseredésében azzal vádolja VIII. Sándort, hogy minden más érdeket alárendel rokonai támogatásának és ezért hajlik Franciaország felé. Azonban ez a fölfogás a mondottak után tarthatatlan, amint Bischoffhausen a *bécsi* levéltárak alapján is megállapíthatja;² még inkább bizonyítják e vád igazságtalanságát a vatikáni források. Ha a nepotizmust helyesen akarjuk megítélni, mindenekelőtt nem szabad felednünk, hogy VIII. Sándor a XVII. században élt, amikor nemcsak a pápai udvar, hanem a világi fejedelmek is, főleg pedig a francia királyok, sokszor bűnös módon üzték a nepotizmust. Maguk a fejedelmi udvarok, elsősorban XIV. Lajos, minden lehető módon közreműködtek Rómában e visszaélés fönntartására, hogy a pápai rokonok befolyását kihasználhassák saját politikai céljaik elérésére. Ami pedig magát VIII. Sándort illeti, nem tagadható róla, hogy rokonait feltűnő módon támogatta, de ép úgy szerette és támogatta jószívűségében a szegényeket is, amint maga Voltaire is elismeri.³ Bár Ottoboni és Rubini biborosok intézik külsőleg az egyházi ügyeket, valójában mindent maga a pápa végez egészen önállóan. Chaulnes herceg sokszor megbámulja VIII. Sándort, aki 80 éves kora mellett a legkisebb dolgot is maga akarja végezni, még a legtöbb levél fogalmazványát is maga írja. „El sem lehet képzelni azt a sok munkát, amelyet őszentsége végez”. Nem engedi, hogy Pietro és Rubini a legcsekélyebb ügyet is az ő rendelkezése nélkül intézzék.⁴ A pápának ilyfokú önállósága mellett nem vált valóra Chaulnes hercegnek ama reménye, hogy a pápának tulságos vonzódása rokonaihoz, „igen hasznos lesz Franciaországra nézve.”⁵ XIV. Lajos egy millió frankot bocsátott Chaulnes herceg rendelkezésére. Azonban nem találkozott a rokonok közül senki, aki ebből a pénzből a francia király szándéka szerint elfogadott volna valamit. Így a francia követ már 1690. februárjában kénytelen megírni urának, hogy nem tudja a pénzt a kívánt célra fölhasználni, és még november 20-án is csak körülbelül

³ Le siècle de Louis XIV. c. művében. L. Gérin: Alexandre VIII. 145. I.

⁴ Gérin i. m. 149-150. I.

⁵ L. a 29. lapon.

[112]

40—50.000 frankot tudott elkölteni többnyire alárendelt személyek megvásárlására. Éppen oly keveset használtak XIV. Lajos kecségtető házassági ajánlatai a pápa rokonai számára.⁶

Ha a VIII. Sándor halála után írt római pasquinok a pápáról nem mindig a leghizelgőbben nyilatkoznak, gondoljuk meg, hogy e gúnyiratok részint a franciák gyűlöletének termékei, részint a pápai rokonok elleni elkeseredésből fakadnak. Ha pedig a francia és német források VIII. Sándort sokszor sötét színben tüntetik föl, főleg fősvénységgel és kétszínűséggel vádolják,⁷ nem szabad felednünk, hogy a politikai gyűlölet és elkeseredés megfosztja az embereket helyes ítélőképességüktől. Hiszen maguk e források írói is készségesen beismerik higgadtabb percekben, amit VIII. Sándor kortársai általában vallottak,⁸ hogy Ottoboni Péter korának egyik legnagyobb, legnemesebb szívű embere. Nem rajta, hanem a körülmények mostohaságán mult, hogy legjobb akaratból fakadó munkássága sikertelen maradt. Oly rövid ideig uralkodott, hogy a fejedelmek nem ismerhették meg eléggé szívének nemességét. Utódának, XII. Incének sikerült visszállítani a régi jó viszonyt Lipót királlyal és egyszersmind kibékülni XIV. Lajossal is, de erre az utat VIII. Sándor pártatlan magatartása és az egyház jogainak megvédésében tanúsított hajthatatlansága készítette elő.

□ □ □

⁶ Gérin i. m. 150—153. 1.; Michaud: Alexandre VIII. 130—131. 1.

⁷ *Igy* Goess biboros „innata tenacitas”-ról beszél. L. Bischoffshausen i. m. 63. 1. 25. j.; hasonlóképen nyilatkozik D' Estrées még 1680-ban. L. Michaud: Innocent XI. I. köt. 511. 1. V. ö. U. annak Alexandre VIII. c. művében 33. és 37. 1.

⁸ Erre vonatkozólag l. a Bischoffshausen i. m. 39., 41. és 42—43. lapon, Gérin: Alexandre VIII. 163—164. és Michaud: Alexandre VIII. 67. lapon található nyilatkozatokat.

FÜGGELÉK.

„Et hoc circa conclusionem praesentis Instructionis supervenit ab Urbe nuntium; quod S. C. M. ex occasiohe promotionis ad Cardinalatum Illmi Eppi Belvacensis, supponendo illam factam in favorem Coronae alterius, quam Poloniae, conqueri videatur de ejusmodi facto. Unde S. R. Majestas bene intellecto eo, *quod de jure nominandi suo agatur*, injungit serio Gnoso Ablegato, quatenus ille S. C. Majestati nomine suo dilucide exponat a pluribus jam annis dedisse Majestatem S. R. praedicto Illustrissimo Eppo Belvacensi nominationem ad Cardinalitiam Purpuram, eamque nominationem multiplicibus instantiis apud Suam Sanctitatem Alexandrum VIII. ejusque praedecessorem Innocentem XI. suffultam fuisse, eo praecipue motivo, quod Regium verbum semel datum, ut omnibus sacrosanctissime servat, ita et Illustrissimo Eppo Belvacensi constantissime censuit conservare. Unde tot instantiarum secuto effectum, gavisus est Majestas Sua tantopere dilatam, et in ultima promotione, in favorem Coronarum peracta, intermissam nominationem suam, ad desideratum tandem in Persona III. Belvacensis Eppi deductam effectum ex plenitudine Paterni affectus Pfcis Maximi justissimi Regalium praerogativarum et meritorum Arbitri. Quapropter non dubitare S. R. Majestatem de fraterno affectu S. C. Majestatis, quod pro Communi Principum jure Sacrique foederis vinculo non patiatur alteri alicujus interpretationi praedictam promotionem patere, nisi antiquae nominationi, et commendationi suae, ad illamqua classem pertinere, in qua erat ultima promotio sub Innocentio XI. facta in favorem coronarum. Reliquum est, ut C. Majestas hoc in puncto Pficem Maximum Paterni nec partialis, sed communis affectus explevisse vices probe intelligat; idque

[114]

Gnosus Ablegatus S. R. Majestatis apud C. Majestatem ferventissime curabit. Secus si fieret, non S. Sedis, sed Regiae Polonae Majestatis nominationis jura grave praejudicium procul dubio subirent, quae jactura non potest Regiam Polonam Majestatem manere ab Amico et Collegato Principe.” L. Bonesana 1690. máj. 31-iki leveléhez mellékelve NP. 109. köt.

II.

„*Excerptum ex Responso S. Qaes. Majestatis Dno Samueli Procky Ablegato Poloniae dato* Viennae die 13. Mens. Jul. Ann. 1690: Serenissimum Regem Polonia pro certo habere posse, quod suae Caes. Majestati nunquam in mentem venerit, neque etiamnum veniat, suae Regiae Majestati Poloniae jus nominationis ad Cardinalatum controvertere, aut illi derogare, quemadmodum vero felicitis recordationis Papa Innocentius XI. Regalium praerogativarum et meritorum non minus ac modernus Pfcx justissimus Arbiter, urgentissimas causas habuit, Beauvaisium a Cardinalatu excludendi, ita eum quidem suae Regiae Majestatis iuri, dum in exclusi locum duos alios nationis Polonae creavit cardinales, satisfecisse tanto probabilius videri posset, quanto illustrior ejusdem Pfcis non minus singularissimus in Suam R. M. Poloniae amor, quam rarissima ipsius prudentia, et sanctimonia vitae exstitit; nullo tamen casu sibi a Sua Regia Majestate male vertendum esse sua Sacra Caes. Majestas sperat, quod de promotione ejusmodi subjecti doleat, a quo non tantum ipsius S. Sedis auctoritatem impugnatam, foedusque cum Regno Poloniae sufflaminatum, Comitata rupta, rebelles in Hungaria subditos et imprimis eorum antesignanum Teckielium, fotos et stimulos, ipsaque adeo Turcarum arma in provincias suas concitata novit: multominus quod in hujus promotionis compensationem Germanum ad Purpuram assumi expetat, postquam non modo justissima et antiquissima Sacrae Caes. Majestatis et ipsius antecessorum postulatio est, ut non poromto Germano non promoveatur Gallus, neque hujus nationis major, quam Germaniae, in cujus Imperiali solio supremo Ecclesiae Cath. advocatio residet, ratio habeatur; sed etiam Suae C. Majestati aliunde compertum est, quorum potissimum studio et impulsu non exspectato etiam Serenissimi Regis Poloniae post Ssmi Innocentis obitum novo mandato, ista promotio

[115]

determinata, et ex *Legati Gallici, Ducis de Chaunes interceptis* originalibus literis Romae exhibitis clare pateat; ipsos Gallos non tam Serenissimo Regi Poloniae, quam propriis suis apud Pficem instantiis suiue Regis respectui eandem unice adscribere, et dum in illis literis nullum Augustissimo Caesari aequivalens concessum esse gloriantur, id eidem debitum esse fateri.” — L. NP. 109. köt. Sancta Croce lengyel nuncius júl. 26. leveléhez mellékelve. V. ö. Tucci beszámolását u. erről NG. 217, 171—172. 1.

III.

„Carissime in Christo fili noster salutem etc. Adeo funestum paternae mentis nostrae oculis spectaculum exhibet feralibus undequaque bellorum tempestatibus quassata christiana Respublica animumque praesertim nostrum tam vehementer angit excitata etiam in Italia seivissima procella, ut in christianorum Principum dissidiis componendis, omnes pastoralis sollicitudinis nostrae curas impendere decrevimus; cum enim Pax haereditas Christi sit, Supremis ab ipso Ecclesia suae sermonibus legata, nostrorum quoque summa votorum est, qui vicarium, immerentes licet, in Apostolica gatione, eidem praestamus operam, oviumque Nobis demandatarum tranquillitatem summopere cordi habemus. Majestati quocirca Tuae, de cujus eximia pietate, deque propenso erga publicum bonum zelo, praeclare sentimus, validos in hunc scopum stimulos admonemus iterum, iterumque Te rogantes, ut faciles paternis hortationibus nostris aures praebere praedictaeque Christianae Reipublicae Indemnitati, praecipue vero praememoratae quieti Italiae consulere velis. Nos sane pro muneris nostri debito parati semper erimus ad rem tanti momenti indefessis conatibus promovendam, nihilque praetermitteremus, quod ad eam assequendam conducere posse existimabimus. Reliquum est, ut ardentissimis studiis nostris libenter respondeas, ac, praeter mercedem magnam nimis, quam a Dominantium Dominó, ubi id agas, recipies, effusa quoque Nobis devinctissimaeque benevolentiae testimonia pollicearis carissime in Christo fili noster, cuius interim Majestati Apostolicam Benedictionem amantis-sime impertimur. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die octava Julii 1690. Pontificatus nostri Anno

[116]

primo.” LadPr. 79, 210. 1. — Ugyanily szövegű breve ment a francia és spanyol királyhoz; azonkívül felszólítást kapott Lengyelország, Milano, Savoya, Toszkána, Genua és Velence. U. o. köv. 1.

IV.

„Carissime in Christo fili noster salutem etc. — Tantopere cordi habemus Bellum, quod adversus immanissimam Turcarum Gentem indefessis conatibus gerit Majestas tua, ut omnia quae prosperos ejusdem successus retardare videntur posse, inexplicabilem in nobis sollicitudinem excitent. Quamobrem cum acceperimus Supremum praedictae Gentis Moderatorem innumera pene Barbarorum congesta colluvie Nyssam obsedisse, ad prosperum a Gratiarum Matre implorandum auxilium, una cum venerabilibus fratribus S. R. E. Cardinalibus in Basilica S. Mariae Majoris de Urbe convenimus, ... ad ipsam Gratiarum Matrem in hunc scopum preces effundimus. Quia vero, pro muneris nostri debito, et propensa maiorem in modum erga te voluntate, humanis etiam subsidiis presto tibi esse cupimus, ut id optatum ad exitum perducere possimus, operae pretium existimamus, designatum jam extra ordinem Nuntium istuc allegare, qui Majestati tuae animi nostri sensus coram aperiatur, ac utriusque consilio, christianae Reipublicae ad incrementum in unum jungat. A perspecta autem pietate, praeclarisque toties comprobata testimoniis Majestatis tuae intelligentia, probandam deliberationem nostram, jure merito nobis pollicentes, Tibi Carissime in Christo fili constantem rerum secundarum faustitatem a Deo impense auspicamur, ac Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur. Datum Romae die 16. Septembris 1690.” — L. LadPr. 79, 245. 1.

V.

„Carissime . . . Tanti interest christianae Reipublicae ad immanes Turcarum conatus retundendos, mutua inter Majestatem tuam, Charissimumque in Christo filium nostrum Leopoldum Imperatorem electum animorum concordia, ut muneris esse nostri existimemus solícite curare, ne eadem concordia, ulla ex parte detrimentum patiat. Quamobrem, etsi non dubitamus, quin in corde Majestatis tuae praeclaris eximiae fortitudinis

[117]

documentis de praedicta Republica optime meritaе, consimiles nostris sensus resideant, quia tamen praesens rerum status peculiarem nobis exigit, in hujusmodi causa vigilantiam, etiam atque etiam a te petimus, ut si quae in medio essent, quae tibi querelae matariam praebere possent, ea omnia abjicere ac publicae utilitati donare velis. Quod quidem, sicuti laudibus tuis ingens adjiciet incrementum, ita voluntatem nostram magis magisque conciliabit Majestati tuae. Plura de hoc a venerabili fratre Andrea archiepiscopo Seleucensi (Santa Croce) accipies, carissime in Christo fili, cui interim Apostolicam Benedictionem amantissime impertimur. — Datum Romae, die 16. decembris 1690.” — VIII. Sándor pápa Sebieskihez. 1690. dec. 16. LadPr. 79, 282. b) I.

VI.

„Cum vero liberalitas Pontificia, si quando, tunc nunc ad supplendos artillariae et alios defectus est necessarissima: ideo vigore praesentis consilii supplicandum est Sanctissimo Domino nostro per Reverendissimum Dominum nuntium, ut Sanctitas Sua dignetur *certum quantum declarare* nonnisi per manus suorum Ministrorum expendum in eas necessitates, prout cuilibet necessitati certum quantum assignabit Sua Regia Majestas cum suo consilio. Etenim sine praefictione certi quanti impossibile est rectum formare consilium super particularibus: Impracticabile Magnifico Generali Artillariae exequi intentiones Regias, nisi noverit, quanti a Republica, quanti a liberalitate Pontificia sint sperandi sumptus.

Iteratis itaque vicibus consilium praesens censuit supplicari Suae Sanctitati, ut quantocius hac declaratione nos beare dignetur Sanctitas sua: in hoc enim periculorum aestu omne momentum pretiosum est et inaestimabile.” — L. NP. 109. köt. Santa Croce 1690. dec. 6-iki leveléhez mellékelve.

VII.

„Cum in summopere metuendo mortalis huius vitae confinio constituti, de reddendo Judici .... pulsanti, demandatae Nobis in ecclesia Dei supremae Administrationis ra-tione serio cogitemus, nostrarum esse partium omnino duximus, irrita atque inania declarare omnia, quae aliquot abhinc Annis

[118]

in isto regno tuo, sive adversus Ecclesiarum ejusdem regni, Personarumque et locorum ecclesiasticorum iura, sive alias adversus Romani Pontificis Apostolicae Sedis, ecclesiaeque universae auctoritatem acta, gesta, et respective pronuntiata fuerunt, quaeque inde quomodocunque secuta, et secutura sunt, sicuti ex Brevi, hac super re edito manifeste apparet. Quia vero nullis concluditur finibus charitas, qua Majestatem tuam complexi semper sumus, et complectimur, susceptam a nobis perquam necessariam hujusmodi deliberationem hisce tibi significamus, effuso, cum paterni cordis affectu etiam atque etiam a te flagitantes, ut ipsam aequi bonique habeas, ac ab universis praedicti regni tui ordinibus fideliter servari cures. Sane, ubi id praestes, quemadmodum a filio suo Primogenito praefata sedes et Ecclesia iure merito exspectant, constantem tibi ab illo, per quem Reges regnant, secundorum eventuum faustitatem polliceri procul dubio poteris, dum nos sollicitudinem nostram, firma hac spe non parum levantes, Majestati tuae apostolicam benedictionem amantissime impertimur. Dátum Romae apud S. Mariam Majorem sub annulo piscatoris die 3. Jan. 1691. Pontificatus nostri 2°.” — LadPr. 79, 297. 1.

□ □ □

TARTALOM.

	Oldal
Előszó és a források rövid ismertetése.....	I.
I. VIII. Sándor pápa megválasztása.....	1
II. VIII. Sándor pápa és a török háború.....	18
III. Toussaint Forbin Janson biborosi kalapja.....	38
IV. Diplomáciai surlódások a pápa és a bécsi udvar között	54
V. A Szakítás.....	97
Visszapillantás.....	109
Függelék.....	113